

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN KÜLTÜREL VE ETNİK
KİMLİKLERİNİN ENTEGRASYON SÜREÇLERİNDEKİ ROLÜ:
SURİYELİ ÇERKESLER VE TÜRKMENLER**

Elmashan KÜÇÜKAKBULUT

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Davut DURSUN

TEMMUZ-2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERİN KÜLTÜREL VE ETNİK
KÖKENLERİNİN ENTEGRASYON SÜREÇLERİNDEKİ
ROLÜ: SURİYELİ ÇERKESLER VE TÜRKMENLER**

DOKTORA TEZİ

Elmashan KÜÇÜKAKBULUT

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

**“Bu tez 04/07/2025 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Davut DURSUN	Başarılı
Prof. Dr. Sevim Atila DEMİR	Başarılı
Prof. Dr. Zeynel Abidin KILINÇ	Başarılı
Doç. Dr. Mehmet ERTAN	Başarılı
Doç. Dr. Şahin ÇAYLI	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Elmashan KÜÇÜKAKBULUT

04/07/2025

ÖN SÖZ

Öğrenci kalma hevesiyle başladığım doktora serüvenimin tüm aşamalarında tecrübesi, bilgi birikimi ve desteğiyle bana rehberlik eden saygıdeğer danışmanım, hocam Prof. Dr. Davut Dursun'a yalnızca akademik katkıları için değil; aynı zamanda sabrı, anlayışı ve sağladığı motivasyon için gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam süresince katkılarıyla bana yeni bakış açıları kazandıran tez izleme komisyonu üyesi hocalarım Prof. Dr. Zeynel Abidin Kılınç, Prof. Dr. Pınar Yazgan Hepgül ve Prof. Dr. Sevim Atilla Demir'e kıymetli katkıları ve ayırdıkları vakit için müteşekkirim.

Bana iyiliği ve doğruluğu öğreten dedem Rasim Gökesaoğlu'na, dedem Hüseyin Avdaş'a; doğduğum saniye itibariyle kalbimi, aklımı, fikrimi neşeleri ve sevgi dolu varlıklarıyla kaplayan kıymetli anneme ve babama; kızım Nâlmes'e; kardeşim Narthan'a; vazgeçmeme müsaade etmeyen eşim Tamer'e; söylemeden işiten ahretliğim Buşra Korkmaz'a, omuz omuza olduğumuz müddetçe gözümü hiçbir şeyin korkutamadığı can arkadaşım Buşra Çakmakçı'ya destekleri ve sabırları için çok teşekkür ederim.

Son olarak, vakit ayırarak benimle mülakat yapmayı kabul eden tüm Suriye Türkmeni ve Suriyeli Çerkes görüşmecilere, Suriye Türkmen Dernekler Federasyonu'na ve göçmenlere ulaşmama aracı olan Çerkes derneklerine şükranlarımı sunarım.

Bu araştırmayı sosyal bilimler alanına mütevazı bir katkı olarak sunmaktan büyük bir mutluluk duyuyor, tezimin ileride yapılacak çalışmalara ilham vermesini umut ediyorum. Tezimi Suriyeli Çerkeslere, Suriye Türkmenlerine ve geri dönecek bir evi kalmayan tüm göçmenlere ithaf ediyorum.

Elmashan KÜÇÜKAKBULUT

04/07/2025

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: LİTERATÜR TARAMASI	11
1.1. Göç ve Entegrasyon Literatürü.....	11
1.2. Kimlik, Çokkültürlülük ve Vatandaşlığın Dönüşümü Literatürü.....	17
1.3. Türkiye’de Göç ve Uyum Süreçleri Literatürü.....	21
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KATMANLI AİDİYETİN	
SOSYOPOLİTİK MİMARİSİ: KİMLİK VE GÖÇ ARAŞTIRMALARI	
BAĞLAMINDA ‘EV’ METAFORU	25
2.1. Yapısal İnceleme: Kimliklerin Bireyler Üzerinde İnşa Ettiği Etki.....	26
2.2. Kapılar: Göç ve Entegrasyon Süreçleri	31
2.3. Kaçış Pencereleri ve Direnç Alanları	34
2.4. Sonsuz Odalar ve Çoklu Aidiyet	35
2.5. Odalar Arasında Kalmışlık ve Göçün İkilemleri	39
3. BÖLÜM: SURIYE TÜRKMENLERİ.....	43
3.1. Tarihsel Arka Plan.....	43
3.2. Saha Çalışması.....	46
3.3. Araştırma Bulguları	49
3.3.1. Göç Kararı ve Yolculuk.....	50
3.3.2. Karşılama: Suriye’de Türkmen, Türkiye’de Suriyeli	54
3.3.3. Keşif: Esad’ın Okullarında Öğretilmeyen Türkiye	60
3.3.4. Adaptasyon: “Gizli Suriyeliler”	62
3.3.5. Geri Dönme(me) Kararı	66
4. BÖLÜM: SURIYE ÇERKESLERİ	69
4.1. Tarihsel Arka Plan.....	69
4.2. Saha Çalışması.....	72

4.3. Araştırma Bulguları	74
4.3.1. G Kararı ve Yolculuk.....	74
4.3.2. Karşılanma.....	77
4.3.3. Keşif	80
4.3.4. Adaptasyon.....	84
4.3.5. Geri Dönme(me) Kararı	87
SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	98
Z GEçMİş	105

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Karşılaştırmalı Tablo: Tarihsel Arka Plan, İç Savaş Öncesi Mekansal Yerleşim, 2011 Sonrası Göç Eğilimlerine Etki Eden Faktörler, Türkiye'ye Göç Yolları, Türkiye'deki Yerleşim Örüntüleri, Hukuki Statü, Dil.....	91
Tablo 2: Kültürel Örgütlenme Biçimleri, Ait (Evde) Hissetme Seviyesi, Eğitim, Toplumsal Algı ve Ayrımcılık Deneyimi, Toplumsal Cinsiyet Rollerini	93

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Nitel Araştırma Döngüsü	5
--	---

ÖZET	
Başlık: Türkiye’deki Suriyelilerin Kültürel ve Etnik Kökenlerinin Entegrasyon Süreçlerindeki Rolü: Suriyeli Çerkesler ve Türkmenler	
Yazar: Elmashan KÜÇÜKAKBULUT	
Danışman: Prof. Dr. Davut DURSUN	
Kabul Tarihi: 04/07/2025	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 105 (ana kısım)
Bu çalışma, Suriye Türkmenleri ve Suriye Çerkeslerinin kültürel ve etnik alt kimliklerinin Türkiye’ye göç ettikten sonraki uyum süreçlerine olan etkisini incelemektedir. Tezin temel argümanları, göçmenlerin uyum süreçlerinin, onları homojen bir grup olarak ele almayan bir yaklaşım ile kültürel kimlikleri göz önünde bulundurularak ele alınmasının entegrasyon politikalarının etkinliği açısından kritik olduğu yönündeki tartışmalar etrafında şekillenmektedir. Bahsi geçen bu iddiaların kavramsal sağlamalarını yapmak üzere, çalışmanın birinci bölümünde ilgili literatür taranmış; ikinci bölümde ise kavramsal çerçeve bir ‘ev’ metaforu üzerinden incelenmiştir. Bu noktada, Suriye İç Savaşı sonrası zorunlu göç ile yer değiştirmek durumunda kalan göçmenlerin aidiyet, kimlik dönüşümü ve entegrasyon süreçleri alanda kuvvetli teorileri bulunan sosyal bilimcilerin yaklaşımlarından faydalanılarak değerlendirilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde, araştırma soruları cevaplandırılmak üzere; Suriye Türkmenlerinin hareketlilik süreçlerinin tarihsel arka planı sunulmuş, ardından yürütülen saha araştırmasının bulguları göçün beş temel fazı olarak belirlenen; ‘göç kararı ve yolculuk’, ‘karşılama’, ‘keşif’, ‘adaptasyon’ ve ‘geri dönme(me) kararı’ başlıkları altında analiz edilmiştir. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise; aynı metodolojik çerçeve Suriye Çerkeslerinin göç deneyimlerini incelemek üzere kullanılmıştır. Suriye Türkmenlerinin tecrübe ettikleri zorunlu göçü ‘ata yurtlarına’ bir yolculuk olarak değerlendirdikleri, Çerkeslerin ise kuvvetli diaspora bilinçleri dolayısıyla herhangi bir yerde ‘yabancı’ olmaya alışık olma halleri; entegrasyon süreçlerine ilişkin özgün ve aynı zamanda diğer kültürel gruplar özelinde yapılması muhtemel araştırmalar için de ön açıcı değerlendirmeler sunulmasına zemin oluşturmuştur. Tüm bu aşamalar neticesinde, göç politikalarının kültürel ve etnik kimlik farklılıklar dikkate alınarak şekillendirilmesinin uzun vadede hem göçmenler hem ev sahibi ülkeler hem de köken ülkeler için kolaylaştırıcı etkileri olacağı görüşü kuramsal bir zemine oturtularak, özgün örnekler üzerinden gerekçelendirilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Suriyeli Çerkesler, Suriye Türkmenleri, Suriye İç Savaşı, Katmanlı Aidiyet, Tireli Kimlik	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Role of Cultural and Ethnic Origins of Syrians in Turkey in their Integration Process: Syrian Circassians and Turkmens	
Author of Thesis: Elmashan KÜÇÜKAKBULUT	
Supervisor: Prof. Dr. Davut DURSUN	
Accepted Date: 04/07/2025	Number of Pages: vi (pre text) + 105 (main body)
This study examines the impact of the cultural and ethnic sub-identities of Syrian Turkmens and Syrian Circassians on their integration processes following their migration to Turkey. The central argument of the dissertation revolves around the claim that integration processes should not approach migrants as a homogeneous group, but rather take their cultural identities into account, as this perspective is critical for the effectiveness of integration policies. To substantiate these claims conceptually, the first chapter of the study reviews the relevant literature, while the second chapter develops the conceptual framework through the metaphor of a “home.” At this stage, the experiences of forced displacement, belonging, identity transformation, and integration among migrants who were compelled to relocate due to the Syrian Civil War are evaluated in light of the perspectives of prominent social scientists. In the third chapter, in order to answer the research questions, the historical background of the mobility processes of Syrian Turkmens is presented, followed by an analysis of the fieldwork findings within the framework of five phases of migration: “decision and journey,” “reception,” “exploration,” “adaptation,” and “the decision to (not) return.” The fourth and final chapter applies the same methodological framework to examine the migration experiences of Syrian Circassians. While Syrian Turkmens tend to interpret forced migration as a “return to the ancestral homeland,” Circassians, with their strong diaspora consciousness, are accustomed to the condition of being “foreigners” in various places. These distinct perceptions provide unique insights into integration processes and offer a preliminary ground for future research on other cultural groups. Ultimately, the dissertation argues that shaping migration policies with due regard to cultural and ethnic differences can, in the long term, facilitate adaptation for migrants, host societies, and countries of origin alike. This argument is grounded theoretically and substantiated through original empirical examples.	
Keywords: Syrian Circassians, Syrian Turkmen, Syrian Civil War, Stratified Belonging, Hyphenated Identity	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Kültürel farklılıkların kriz tetikleyen, süreç yönetimlerini zorlaştıran etkenler arasında sıralanması ve göçmenlerin uyum süreçlerinde karşılaşılan problemlere referans olarak gösterilmesi olağandır. Fakat genel kanının aksine, Suriye’den Türkiye’ye gelen göçmen gruplar incelendiğinde, bahsi geçen farklılığın –bilhassa ‘tireli’ kimlikler (Suriyeli-Türkmen ve Suriyeli-Çerkesler) özelinde– sığınmacıların toplumsal bütünleşme deneyimlerinde ‘kolaylaştırıcı’ bir etken olarak ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Örneğin; Suriyeli-Türkmenlerin soydaşlık üzerinden kurdukları bağ dolayısıyla hissettikleri aidiyet ya da Suriyeli-Çerkeslerin Türkiye’de halihazırda var olan Çerkes diasporasına eklemelenmeleriyle sağladıkları hızlı uyum, göç politikalarına katkı sağlamayı hedefleyenlere yeni bir perspektif sunmaktadır. Bu perspektif ise modern vatandaşlık kurumu ve kimliklerin dönüşümüne göz kırpmakta, devletlerin sığınma talebinde bulunan yeni muhataplarıyla olan ilişkilerini nasıl kurgulaması gerektiğiyle ilgili çalışmalar yapılması ihtiyacının altını çizmektedir.

Bu doğrultuda, Türkiye’deki Suriyelilerin Kültürel ve Etnik Kökenlerinin Entegrasyon Süreçlerindeki Rolü başlıklı bu doktora tezinin konusu, Suriye Çerkesleri ve Türkmenlerinin özgün vaziyetleri etrafında şekillenmektedir. Belirlenen bu iki grubun göç serüvenleri, karşılanma biçimleri, adaptasyon, entegrasyon ve kimliklerini yeniden inşa etme aşamaları tez boyunca mercek altına alınmaktadır. Detaylandırmak gerekirse, çalışmanın birinci bölümünde bir literatür taraması yapılmış; ikinci bölümde ise Katmanlı Aidiyetin Sosyopolitik Mimarisi: Kimlik ve Göç Araştırmaları Bağlamında ‘Ev’ Metaforu başlığı altında, tezin kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Suriyeli Çerkes ve Türkmenlere özgü dinamikleri somutlaştırmak maksadıyla, bir ev metaforu çerçevesinde şekillenen bu bölümde tezin araştırma sorularını cevaplandırmaya zemin oluşturabilecek literatürdeki kavramsal dönüşüm incelenmiştir. Takiben üçüncü bölümde, Suriye Türkmenlerinin kendilerine has durumlarının tarihsel arka planıyla beraber, bu topluluk özelinde yapılan saha çalışmasının detaylarına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise Suriye Çerkesleri ele alınmış; göç, entegrasyon ve kimlik çalışmaları kapsamında Çerkeslerin ayırt edici özellik arz eden durumları kapsamlı bir biçimde irdelenmiştir.

Çalışmanın ampirik boyutunda merkeze alınan iki topluluktan biri olan Suriye Çerkeslerinin profiline ilişkin kısa bir giriş yapmak gerekirse; 19. yüzyılda Çarlık Rusyası'nın Kafkasya'daki yayılmacı ve soykırımcı politikaları sebebiyle, anavatanları olan Kuzey Kafkasya'dan Osmanlı Devleti topraklarına sürülmeleri ve tarih boyu tecrübe etmek durumunda kaldıkları üç temel zorunlu göçten bahsedilebilir. Yerleşik düzenleri, tarihlerinde ilk kez 1864'te yaşadıkları sürgün sonucunda Osmanlı Devleti sınırlarına gelmek zorunda kalmalarıyla bozulan Çerkeslerin bir kısmı, dönemin iskân politikaları neticesinde Suriye topraklarına yerleştirilmişlerdir. Zamanla Golan Tepeleri, Kuneytra, Hama ve Halep başta olmak üzere Suriye'nin daha çok sınır bölgelerinde konumlanan Çerkeslerden, Golan Tepeleri'ne yerleşenlerin birçoğu Arap-İsrail Savaşı'nda yaşanan işgal nedeniyle bir kez daha yerlerinden edilmiş, yeniden bir göçe zorlanmışlardır. Son olarak, 2011 yılı itibarı ile Suriye'deki iç savaş nedeniyle, Türkiye başta olmak üzere farklı ülkelere sığınmak durumunda kalan Çerkesler, göç ve entegrasyon politikaları alanında kaleme alınan bu çalışma için uygun ve araştırmaya değer bir örnek grup olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Esad rejiminin 8 Aralık 2024 tarihinde devrilmesiyle beraber, Suriye'ye dönüş ihtimalleri de yeniden gündeme gelen Suriye Çerkeslerinin göç etme, yerinden edilme ve anavatanlarından uzakta bir ülkede 'misafir' konumunda olma tecrübeleri, Çerkesleri bu çalışmanın konusunun odağına yerleştirmektedir.

Öte yandan, anavatanları Kuzey Kafkasya'daki Adige Cumhuriyeti olan ve 'yerinden edilme' konusunda nispeten tecrübeli olan Çerkes diasporasının aksine; tarihleri boyunca Suriye coğrafyasında var olan ve fakat Araplardan sonra ikinci kalabalık etnik nüfus olmalarına rağmen, bölgede siyasi temsilden yoksun bırakılarak etnik ayrımcılığa maruz kalan Suriye Türkmenleri, bu tez çalışmasının konusu kapsamında bambaşka bir noktada konumlandırılmaktadırlar. Türkmenleri kıymetli kılan husus; Suriye İç Savaşı sonrasında Türkiye'ye göç etme serüvenlerinin özgünlüğü ile ilişkilidir. Uzun yıllardır Suriye'de Türkiye Cumhuriyeti'nin uzantısı olarak telakki edildiklerinden dolayı bir tehdit unsuru olarak algılanan Türkmenler; iç savaş nedeniyle Türkiye'ye göç ettikten sonra, ata yurtlarına yerleşen birer soydaş olarak mı; yoksa 'Suriyeli mülteciler' sıfatı altında bir azınlık olarak mı karşılanacağız sorusunun cevabını bilmeden yola çıkmışlardır. Göçmenlerin kültürel ve etnik kimliklerinin Türkiye'deki uyum süreçlerinde nasıl bir etkisi olduğunu anlamaya çabalayan bu çalışma için son derece kıymetli çıktılar ortaya

koyulmasına olanak sağlayan Türkmenler, tezin kavramsal çerçevesinin de merkezinde olan ‘katmanlı aidiyet’ tartışmalarının izahında kritik bir rol oynamaktadırlar.

Araştırmanın konusunu kısaca aktarabilmek maksadıyla, çalışmanın odağındaki iki grubun mevcut durumunu ilk bakışta özetlemek gerekirse, şu n-bilgilerden faydalanılabilir; Suriye Çerkesleri ve Türkmenleri için, kültürel kimlikleri, Suriye’de yaşadıkları dönem süresince baskıya maruz kalmalarına ve denetime tabi tutulmalarına sebep olan, zorlaştırıcı bir etmen olurken; Türkiye’ye göç ettikten sonra bu durum farklı açılardan değişmiştir. Her iki grup için, erkes ya da Türkmen olmaları, bu defa özgürlüklerini kısıtlayıcı bir etken değil, aksine, adaptasyon süreçlerinde kendilerine esneklik tanıyan ve alan açan bir araç olmuştur. Göç ettikleri ilk yıllarda, Türkiye’de halihazırda var olan erkes diasporası tarafından karşılanan Suriye Çerkesleri, ‘Çerkes’ kimliklerini kullanarak, g serüvenlerinde kendilerine Suriyeli Arap sığınmacılardan çok farklı bir yol haritası çizmişlerdir. Diğer taraftan Türkmenler, ilk etapta çoğunlukla Türkiye’nin sınır bölgesindeki akrabalarının yanına yerleşmiş; Türkçe biliyor olmaları sebebiyle de göçmen olduklarının dahi anlaşılmadığı bir sosyal hayat sürdürebildiklerini dile getirmişlerdir. Fakat zamanla, resmi süreçlerde durum aynı şekilde işlememiş, vatandaşlık alma aşamalarında kendilerine öncelik tanınacağını düşünen Türkmenlerin büyük bir çoğunluğu aradan geçen uzun zamana rağmen Türk vatandaşlığı alamamışlardır. Aynı şekilde Çerkesler, misafirlikleri sona erdikten sonra ekonomik olarak zorlanmaya başlamış, çalışma izni alamama vb. faktörler nedeniyle iş bulamamış, dil bilmedikleri için eğitim süreçlerinde zorluk çekmişlerdir. Çalışma, her iki grubun yukarıda özetlenen bu ilk izlenimlerinin arka planını incelemekte, derinlemesine bir analiz gerçekleştirmekte, Türkiye’ye yerleşen Suriyeli erkes ve Türkmenlerin kültürel ve etnik kökenlerinin entegrasyon süreçlerindeki rolünü incelemektedir.

Çalışmanın nemi

Bu doktora tezinin yukarıda detaylandırılan konusu -insanoğlunun tarih boyu hareket ettiği göz önünde bulundurulduğunda ‘nasıl oluyor da belirli bir coğrafyadan bir diğerine doğru gerçekleşen gn çeşitli sosyal, ekonomik ve politik ‘krizler’ ile ilişkilendirildiğine şahit olurken; farklı bir coğrafyadan bambaşka bir ülkeye olan hareketliliği olumlu karşılayabiliyoruz’ sorusunun cevabını ararken belirlenmiştir. Suriye’den Türkiye’ye sınırdan yürüyerek geçen bir sığınmacının uyum süreçleri ile

Rusya'dan Antalya'ya turizm sektöründe çalışmak üzere gelen bir üniversite öğrencisinin ülkeye entegre olma aşamalarının aynı olmadığı aşıkardır.

Bu doğrultuda, göçmenleri 'homojen' bir grup olarak ele alan yaklaşımın, toplumsal kabul ve uyum süreçlerine ilişkin politika üretme aşamalarında yeterli olmadığına değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim, Suriye'de Araplar haricinde Türkmen, Dom, Çerkes, Süryani, Ermeni, Kürt, Dürzi vb. birçok etnik grup bulunmaktadır. Buradan hareketle, Suriyeli göçmenlerin de kendi içlerinde farklılıklar barındırdığını ve bu farklılıkların ev sahibi ülkeler tarafından gözardı edilmemesi gerektiğini aktarmayı arzulayan bu araştırma, daha önce de belirtildiği üzere; Suriye'den Türkiye'ye gelen Türkmen ya da Çerkes kökenli bir sığınmacı ile Arap kökenlinin göç tecrübelerinin hangi açılardan farklılık gösterdiğini ifade etmeyi hedeflemektedir. Böylece göç ile ilişkilendirilen krizlerin, göçmenlerin şahıslarıyla ilgili değil de hareketliliğin yönetim süreçleriyle ilgili olduğu fikrinin altı çizilmeye çabalanmaktadır.

Göç ve entegrasyon temalı araştırmaların bu denli popüler olduğu bir dönemde, çalışmaların çok azının bahsi geçen bu alt kimliklere değindiği gözlemlenmektedir. Suriyeli göçmenler üzerine yapılan araştırmalarda cinsiyet, meslek, yaş, eğitim durumu vb. unsurlara ilişkin soruların sorulduğu; fakat, etnik kökene ya da göçmenlerin kültürel kimliklerine yönelik verinin toplanması eğiliminin çok düşük olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu tez çalışması; konusu, amacı, kullandığı yöntem ve Suriye Türkmenleri ve Çerkesler bağlamında literatüre sağladığı katkı dolayısıyla ilgili alanda yürütülecek farklı araştırmalar için kritik önem arz etmektedir.

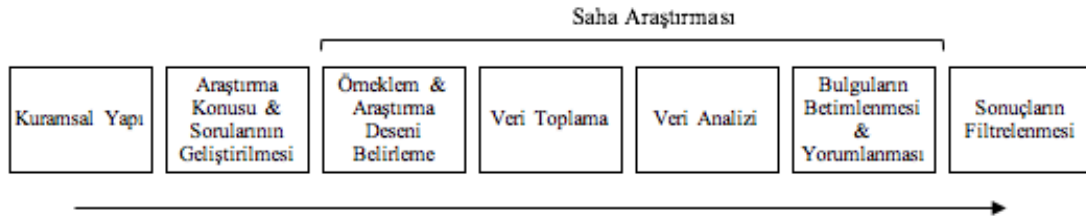
Çalışmanın Amacı

2011'den bu yana tecrübe edilen hareketlilik krizinin taraflarını filtreleyerek, çözüme doğru ağır-aksak emeklenen siyasal zeminin engellerden olabildiğince arındırılabilmesi adına fikir yürütmeye yeltenen bu çalışmanın temel amacı; Türkiye'ye sığınan Suriyeli mültecilerin bir diaspora/kopuntu olarak kendi içindeki dinamikleri siyaset bilimi ekseninde anlamlandırmaktır. Bu doğrultuda tez, Türkiye'deki Suriyelilerin kültürel alt gruplarıyla ilgili derinlemesine bir araştırma yapmayı; sığınmacıların kültürel ve etnik kökenlerinin entegrasyon süreçlerindeki rolünü incelemeyi; elde edilen bulgular neticesinde de politika oluşturma süreçlerine öneriler sunmayı hedeflemektedir. Çalışma, kullanacağı yöntem ve kaynaklar itibarıyla literatüre üç bağlamda katkı sunmayı

öncelemektedir. Bu katkılar sırasıyla; ‘katmanlı’, ‘tireli’ ve ‘çoğul’ kimlikler (hyphenated identities), ‘kültürel melezlik’, ‘transnasyonalizm’, ‘esnek vatandaşlık’, ‘eşiklik’ (liminality) gibi kavramların belirli gruplar özelinde yapılan masa-başı ve saha araştırmaları yardımıyla ele alınması; çizilen kavramsal çerçevenin devlet ya da paydaş tüm kurumların –göçmenlerin sosyal, ekonomik ve kültürel uyumları ile ilgili– politika üretme süreçlerine ve bunun yanı sıra yeni yurttaşlık tartışmalarına sunacağı katkının incelenmesi; son olarak da bahsi geçen Suriyeli-Türkmen ve Suriyeli-Çerkes gruplar ile ilgili güncel bir veri havuzunun oluşmasıdır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma kullanacağı nitel araştırma yöntemleri itibarı ile tutarlı ve sistematik, etkileşimi yüksek, kuramsal çerçevesi ve teorik altyapısı zengin bir çıktı almayı hedeflemektedir. Bu bağlamda öncelik, oluşturulacak kuramsal altyapının üzerine geliştirilen araştırma sorularına verilecek; ardından bahsi geçen araştırma sorularını yanıtlamak üzere yapılacak saha araştırmasının temelleri atılacak, uygun bir örneklem belirleme yöntemi seçilecek, araştırma desenine karar verilecek ve son olarak, izlenen bu adımlar neticesinde elde edilen bulguların betimlemesi ve yorumlaması yapılarak araştırma sonuçlandırılacaktır (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 83-91).

Şekil 1: Nitel Araştırma Döngüsü

Kaynak: Yıldırım & Şimşek, 2021

Kuramsal Yapı

Tezin kuramsal yapısı tasarlanırken, göç politikaları ve kimlik tartışmaları alanlarında taranması gereken temel kaynakların kullanılması ve araştırmanın teorik / kavramsal çerçevesinde ele alınacak argümanların ön plana çıkarılması hedeflenmektedir. Bunu yaparken Fredrick Barth, Will Kymlicka, Ayhan Kaya, Rogers Brubaker, Zygmunt Bauman gibi isimlerin temel çalışmalarının yanı sıra, Suriye ve Türkiye’deki göç tartışmalarının takibi için, konuyla ilişkili hukuki metinlerin de analizinin

gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Kuramsal yapının detaylı aktarımı kavramsal çerçeve başlığının altında; Kimlik ve Göç Araştırmaları Bağlamında Ev Metaforu – Katmanlı Aidiyetin Sosyopolitik Mimarisi bölümünde sunulacaktır; böylelikle hangi kuram ya da teorik bilginin tezin araştırma sorularının hangi alt başlıklarına zemin oluşturacağı daha net aktarılacaktır.

Çalışma Konusu ve Sorularının Geliştirilmesi

Bu araştırma temel olarak; ‘Türkiye’ye yerleşen Suriyelilerin bir diaspora/kopuntu olarak kendi içlerindeki dinamikler siyaset bilimi ekseninde nasıl anlamlandırılabilir? Bu değerlendirmelerin Türkiye’deki göç politikalarına kazandıracığı yeni perspektif ve olumlu etkiler neler olabilir?’ sorularının cevabını aramayı hedeflemektedir. Belirlenen bu şemsiye sorunun odağında ise; ‘göçmen bir birey olarak kültürel anlamda bağlı olunan bir alt kimliğin varlığı, ‘diasporanın diasporası’ olmak, tireli / çoğul kimliğe sahip olmak; toplumsal bütünleşme, uyum ve kabul süreçlerinde kolaylaştırıcı bir etken olarak karşımıza çıkabilir mi?’ sorusu yatmaktadır. Bahsi geçen sorulara anlamlı yanıtlar üretebilmek için; Suriyeli-Türkmen ve Suriyeli-Çerkesler özelinde yapılan saha araştırmasının maksadı da devletlerin sığınma talebinde bulunan yeni muhataplarıyla olan ilişkilerini nasıl kurgulamaları gerektiğiyle ilgili ipuçlarını yakalayıp yakalayamayacağımızla ilgilidir. Tüm bu aşamalar sonucunda yapılan değerlendirme, çıkarım ve üretilen argümanların vatandaşlık kurumunun dönüşümüyle ilgili hangi ipuçlarını vereceği ise çalışmanın teorik altyapısının gerekçelendirilmesi için ortaya koyulacak son soru niteliğinde olacaktır.

Saha Çalışması: Örneklem & Araştırma Deseni Belirleme

Suriyeli Türkmen ve Çerkesler ile yapılması planlanan saha araştırmasında ‘maksimum çeşitlilik örneklemesi’ yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir. Burada amaç; “çeşitlilik gösteren durumlar arasında ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymaktır” (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 109). Bu doğrultuda; yaş, cinsiyet, ekonomik durum, göç etme koşulları çeşitlilik gösteren göçmenlerin oluşturduğu bir örneklem üzerinden konunun kendine özgü boyutlarının detaylı bir biçimde gözden geçirilmesi amaçlanmaktadır. Örneğin, göçmenlere ilişkin kültürel çıkarımların sağlamasını yapmak

üzere iki ayrı etnisiteden –Türkmen ve Çerkes– bireyler ile görüşmeler yapılmış; entegrasyonun ekonomik düzeyle ilişkisini anlamlandırabilmek için farklı meslek grupları ve gelir seviyelerinden Suriyeliler ile iletişime geçilmiş; uyum süreçlerinin eğitim düzeyiyle bağlantısını kurabilmek için ilkokul, lise, üniversite ve üzeri okullardan mezun sığınmacılar ile görüşülmüş; son olarak, göç edilen mekan ile sosyal kabul arasında bir ilişki kurabilmek üzere kırsal/kent, metropol/taşra, müstakil ev/apartman/güvenlikli site vb. yaşam alanlarında ikamet eden göçmen bireyler ile yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Sosyal bilimlerde, nitel araştırma yöntemleri kullanılırken, örneklem büyüklüğünü araştırma öncesinde katı kurallar çerçevesinde belirlemek genellikle mümkün olmamaktadır. Araştırmacılar çoğunlukla, tematik doygunluk noktasına ulaşıncaya dek veri toplamaya devam etmeyi planlarlar. Tematik doygunluk, yeni eklenen her bir görüşmenin artık araştırma sorularına ilişkin yeni bir tema, fikir veya bilgi getirmediği noktayı ifade etmektedir. Bu doktora tezinde de örneklemin büyüklüğü belirlenirken bahsi geçen esnek yöntem benimsenmiştir. Bu yaklaşım, yürütülen saha araştırmasının keşfedici doğasına uygundur ve araştırmanın amacına yetecek kadar veri toplandığından emin olunmasını sağlamaktadır. Araştırma yöntemlerinin inceliklerini kaleme alan literatür tarandığında da görüşme sayısından ziyade, veri zenginliğinin önemsendiği dikkat çekmektedir. Örneğin, 12 derinlemesine görüşme ile ulaşılmaya planlanan verinin %85'ine ya da 20 görüşme ile %92'sine ulaşılabildiğini gösteren çalışmalar vardır (Guest, Bunce, & Johnson, 2006, s. 66). Bu durum, göçmen toplulukların kültürel alt kimliklerini ele alan bu spesifik saha araştırmasında, 25 Suriye Türkmeni, 16 Suriyeli Çerkes görüşmeci ile yarı-yapılandırılmış mülakat yapmanın; araştırmayı veri zenginliği açısından yeterli doygunluğa ulaştıracağı sonucuna varılabilir.

Çalışmanın konusu, amacı ve yanıtlamak istediği sorular göz önünde bulundurulduğunda, araştırmada 'kültür analizi' deseninin kullanılmasının uygun olduğu düşünüldükçe; Suriyeli Türkmen ve Çerkeslerin kültürel öğelerinin tanımı üzerinden çıkarımlarda bulunan bir tez yazılmasına karar verilmiştir. Çünkü, "kültür ortak bir anlayış ve kurallar bütünü olarak bireylerin ve grupların davranışlarını etkiler ve şekillendirir [...] Belirli bir amaç ya da neden ile bir araya gelen bireylerin oluşturduğu kültür, ortak oluşturulmuş bir gerçeklik bütünü olarak nitel araştırma açısından ilginç ve önemli bir çalışma konusudur" (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 70). Bu noktada, iki aşamalı bir değerlendirme söz konusu

olacaktır; göçmenlerin Türkiye'ye göç ettikten sonra hem Türk halkı hem de diğer göçmen gruplar ile oluşturdukları kültür ve Suriye'de yaşanan iç savaş ile beraber geride bırakmak/vazgeçmek zorunda kaldıkları kültür.

Saha Çalışması: Veri Toplama

Saha araştırması öncesi ve esnasında toplanan veri iki temel başlık altında kategorize edilebilir: yapılandırılmamış gözlem (araştırmacının da katılımcı olduğu) yöntemiyle toplanan veri ve yapılandırılmış gözlem (araştırmacının dışarıdan gözlemci olduğu) yöntemiyle toplanan veri. Yapılandırılmamış gözlem yönteminde Suriyeli göçmenlerin davranışları dışarıdan izlenmiş, gündelik hayatlarına ilişkin ipuçları yakalanmaya çalışılmıştır. Örneğin; Sakarya, Düzce, Bolu, Ankara, Çanakkale, İzmit ve İstanbul illerinde Suriyeli Türkmen ve Çerkeslerin de katılım sağladığı etkinliklerde bulunulmuş (komşu ziyaretleri, cenaze, düğün, STK/dernek etkinlikleri, basın toplantıları, vs.); araştırmanın ilerleyen aşamalarında görüşmeci olarak katkıda bulunabilecek göçmenlerin bir listesi oluşturulmuş, iletişim bilgileri derlenmiştir. Bu aşama, aynı zamanda, araştırmanın yapılandırılmış gözlem yöntemiyle veri toplama evresine de bir zemin oluşturma niteliğini taşımaktadır. Çünkü, Suriyeli göçmenler ile gerçekleştirilmesi planlanan mülakatlarda kullanılacak görüşme formu hazırlanırken, sorular bu süreçte edinilen izlenimlerin yardımı ve literatürde halihazırda yer alan benzer çalışmaların incelenmesi neticesinde tasarlanmıştır. Yapılandırılmış gözlem aşamasında veri toplama aracı olarak kullanılacak bu görüşme formu ise tezin ekinde sunulmuştur.

Suriye İç Savaşı sürecinde, ülkemizdeki göçmen nüfusun ve dolayısıyla bu alanda yürütülen saha araştırmalarının da sayısının artmasıyla beraber, yarı yapılandırılmış mülakatlar bir veri toplama yöntemi olarak daha çok karşımıza çıkan metodolojik yaklaşımlardan biri olmaya başlamıştır. Hem önceden belirlenmiş sorularla genel bir çerçeve sunarak tezin araştırma sorularının kapsamından çıkılmasına engel olduğu için, hem de görüşmecilerin yaşadıklarını kendi pencerelerinden, kimi zaman soru listesinin dışına da çıkarak, özgürce ifade edebilmelerine olanak tanıdığı için göç ve entegrasyon alanlarındaki çalışmalarda, bu yöntem çok daha fazla tercih edilmeye başlamıştır. Soru listesinin araştırmacı için bir rehber niteliğinde kullanıldığı bu yöntem, “geleneksel katılımcı gözlem yöntemlerine kıyasla daha az müdahaleci bir yöntemdir. Ayrıca, nicel yöntemlerle elde edilemeyen, katılımcıların aktardığı cümlelerin içerisindeki sözsüz,

bağlamsal ve üstü kapalı anlamlara da erişim imkânı sağlar” (Merry, ve diğerleri, 2011, s. 976). Özetle, yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi, esnek yapısı sayesinde, katılımcıların kültürel bağlamına ve diline uyum sağlayabilmekte; soruları görüşmecilere uyarlayarak daha derinlemesine bilgi toplanmasına yardımcı olmaktadır. Nitekim, alanda yapılan benzer saha çalışmaları incelendiğinde, uyarlanabilirlik ve dikkatli planlamanın verinin güvenilir bir biçimde toplanabilmesi için kritik önem arz ettiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Suriyeli Türkmen ve Çerkes katılımcılarla yürütülen görüşmeler esnasında, kimi zaman dil engellerini aşmak, kimi zaman güven ilişkisini kurabilmek ya da katılımcıların kendi hikayelerini rahatça aktarabilmelerine olanak sunmak için görüşme formunda yukarıda da bahsedilen uyarlanabilirlik ve esneklik özelliklerinin olması, araştırmanın veri havuzunun zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. Görüşme formunun yalnızca yönlendirici bir araç olarak kullanıldığı yarı-yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilirken hem yüz yüze hem de çevrimiçi görüşmeler yapılmıştır. Sosyal bilimlerde araştırma yöntemlerine ilişkin literatür tarandığında, her iki stratejinin de kendine özgü olumlu ve olumsuz yanları olduğu belirtilmektedir. Fakat, yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler, araştırmacı ve katılımcıyı aynı ortamda fiziksel olarak buluşturduğu ve bu sayede beden dili, mimik ve ses tonlarından da çıkarım yapabilmek imkânı sunduğu için, bu tip araştırmalar en verimli görüşme yöntemi olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan, çevrimiçi platformlar kullanılarak yürütülen görüşmeler de sosyal bilimler alanındaki çalışmaların birçoğunda alternatif bir yöntem olarak kabul görmeye başlamıştır. Çevrimiçi görüşmelerde katılımcıların aradaki fiziksel mesafe dolayısıyla mahremiyet hislerinin daha yüksek olduğu; bu sebeple de daha dürüst ve detaylı bilgi paylaşmaya meyilli olabilecekleri yönünde argümanlar sunan çalışmalar da mevcuttur (Gruber, Eberl, Lind, & Boomgaarden, 2021, s. 7). Yüz yüze ve çevrimiçi yöntemlerin bir arada kullanıldığı ve karma görüşme deseni olarak da isimlendirilen bu yöntem ile ulaşılması zor coğrafi bölgelerde bulunan göçmen katılımcılarla bağlantı kurmak kolaylaşmıştır. Fakat, dijital okuryazarlığı daha düşük olan; Whatsapp ya da Zoom uygulamalarını kullanmayı bilmeyen ve bu sebeple yüz yüze görüşmeyi tercih eden katılımcılar için gerekli hassasiyet gösterilmiştir. Öteki taraftan; yaş olarak daha genç katılımcılar ile yapılan görüşmelerde çevrimiçi yöntemler tercih edilmiş, daha kısa sürede daha fazla görüşmeci ile araştırmanın istenen doygunluğa ulaşması hedeflenmiştir.

Saha Çalışması: Veri Analizi, Bulguların Betimlenmesi ve Yorumlanması

Nitel araştırmalarda toplanan verinin incelenmesi ve yoruma tabi tutulmadan önce analiz edilmesi sürecinde iki temel yönelim söz konusudur. “Bunlardan ilki tümünden gelimci, ikincisi ise tümevarımcı analizdir. Tümdengelimci içerik analizi, var olan kuramlar ve araştırma sonuçları çerçevesinde önceden belirlenmiş temalara göre verilerin kodlanması ve analizinde kullanılırken, tümevarımcı içerik analizi elde edilen verilerden hareketle ortaya konan ve bu verileri açıklayabilecek kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirir” (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 47).

Tümevarımcı ve tümdengelimci içerik analizlerinden hangisinin kullanılacağına karar verebilmek üzere; saha araştırmasına, Suriyeli Çerkes ve Türkmenler ile ön-görüşmeler yapılarak başlanmıştır. Bu doğrultuda, yapılan görüşmeler esnasında elde edilen verilerin, önceden belirlenmiş kategorilerle değil, verinin içeriğinden türeyen temalar aracılığıyla analiz edilmesine karar verilmiştir. Katılımcıların anlatıları doğrudan dikkate alınarak, sahaya özgü anlam yapıları açığa çıkarılmış ve veri analizinden kurama ve bulgulara ulaşılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla, daha çok tümevarımı benimseyen bir yaklaşım kullanılmıştır. Bu yaklaşım, göçmen kimliklerinin sosyal, politik ve ekonomik bağlamlarda nasıl inşa edildiğini anlamada özellikle kıymetlidir, çünkü önyargısız ve sahaya duyarlı bir analizin önünü açmaktadır.

Son olarak, yarı yapılandırılmış görüşmeler neticesinde elde edilen verinin analizi sürecinde, ilk aşamada betimleyici yaklaşım kullanılarak veriler anlamlı kategoriler altında toplanmıştır; göç kararı ve yolculuk, karşılanma, keşif, adaptasyon ve geri dönme(me) kararı. Katılımcıların ifadeleri, tekrar eden bu temalar doğrultusunda sınıflandırılarak, toplumsal örüntüler çerçevesinde sunulmaktadır. Betimleme süreci, görüşme metinleri ve notlarına sadık kalınarak yürütülmüştür; kimi zaman görüşmecinin kimliği gizlenerek, doğrudan alıntılar kullanılmış ve katılımcı sesine yer verilmiştir, kimi zaman da araştırmacının perspektifinden yorumlanarak aktarılmıştır. Yorumlama aşamasında, ortaya çıkan temalar sosyolojik, kültürel ve politik bağlamlar çerçevesinde ele alınmıştır. Yalnızca “ne söylendiği” değil, aynı zamanda “neden ve nasıl söylendiği” de analiz edilmeye çalışılmıştır. Tüm bu detaylar ışığında, çalışmanın tümevarımcı yaklaşımına da uygun olarak, teorik çerçeve veriden türetilmiş bulgularla yeniden şekillendirilmiş ve bir ev metaforu aracılığıyla literatürle ilişkilendirilerek anlam derinliği artırılmaya çabalanmıştır.

1. BÖLÜM: LİTERATÜR TARAMASI

Tezin bu bölümü; araştırma konusunun bilimsel arka planını ortaya koymak, alanyazında halihazırda var olan örnekleri incelemek, benzer çalışmalarda hangi kuramsal yaklaşımların kullanıldığını tespit etmek ve böylelikle bu doktora tezinin özgünlüğünü, önemini ve literatürde hangi boşlukları doldurduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda, temel kuramsal çerçevenin açıklanması, tarihsel gelişimin sunulması, farklı yaklaşımların karşılaştırılması ya da alanla ilgili önde gelen araştırmacıların görüşlerine yer verilebilmesi adına, çalışmanın literatür taraması dört temel kategori altında sunulmuştur; göç ve entegrasyon literatürü, kimlik, çokkültürlülük ve vatandaşlığın dönüşümü literatürü ve son olarak Türkiye özelindeki göç ve uyum süreçlerine ilişkin literatür.

1.1. Göç ve Entegrasyon Literatürü

Göçün kavramsal tanımlarına ilişkin literatür tarandığında; kaynakların hemen hepsi benzer bir izahat ile başlamaktadır; “göç, insanlığın varoluşundan bu yana hayatın bir parçası olmuştur. Çevresel faktörler (kıtık gibi) ve insanın kendi yarattığı sosyal koşullar (savaş gibi) insan popülasyonuna tarihsel olarak bir hareketlilik getirmiştir” (Kaplan, 2022, s. 15). Öte yandan, bireylerin gündelik hayatlarına doğrudan etki ediyor olması nedeniyle, göçe ilişkin meseleler hem halk hem de siyasi aktörler nezdinde dikkatle takip edilen konular arasında yer almaktadır. Dolayısıyla sosyal bilimler literatürünün, politika üreticilerin ve toplumun ortak ilgi odağında olan bu alana ilişkin tasvir ve nitelermelerin üzerinde durmak bahsi geçen tüm aktörler açısından kritik önem arz etmektedir. Fakat, çalışmanın bu başlığı altında, göç politikaları ve entegrasyon literatüründe yer alan tanımlar sıralanırken, özellikle vurgulanmak istenen husus; göçün ‘tamamlanmayan’ (göçmenlerin geçmişleriyle olan bağlarının hiçbir zaman tam anlamıyla kopmadığı ve geleceklerine ilişkin plan ve öngörülerinin de kesinlik taşımadığı), ‘sürekli’ bir süreç olduğudur. Bu bağlamda, tezin taradığı literatür aktarılırken, konuyla alakalı kavramsallaştırmalar keskin ifadelerle sınırlandırılmamakta; bunun yerine ‘göç’ ve ‘entegrasyon’ tüm unsurlarıyla beraber sosyal bir olgu olarak çeşitlilikleri barındıran örüntü ve eğilimler ile birlikte ele alınmaktadır.

Bahsi geçen bakış açısını tezin odağına uyarlayacak olursak, bu başlık altında ele alınan kaynakların tamamının, Suriyeli Çerkes ve Suriye Türkmeni göçmenlerin Türkiye’de

karşılaştıkları yeni toplumsal çevrelerde uygulanan göç ve entegrasyon politikalarının değerlendirilmesi sürecine bir altyapı oluşturabilmek maksadıyla incelendiği söylenebilir. Fakat bunu yaparken, yukarıda da altı çizildiği üzere, göçün, göçmen kimliğinin ya da entegrasyonun keskin sınırlarla tanımlandığı yaklaşımlar benimsenmemektedir. Zira böylesi kategorik ve katı tanımlar, göçün akışkan, çok katmanlı ve bağlamsal doğasının görünmez kılınması tehlikesine mahal verebilmektedir. Bu doğrultuda, göçmenlik deneyimini sabit kategorilere hapsedmeyen farklı metaforik açılımlara olanak tanıyan çalışmalara yoğunlaşmıştır.

Örneğin; Nermin Saybaşı'ın 'Sınırlar ve Hayaletler: Görsel Kültürde Göç Hareketleri' başlıklı çalışmasında; "diasporik oluşumların ve göç akışlarının girift ve karmaşık tabakaları, kültürlerin kesişmeleri ve birbirleri üzerine binmeleri, melez kimlikler ve yeni etnisiteler, jeopolitik sınırların ve bölgesel, toprağa bağlı kimliklerin bozularak daimî bir şekillenme sürecine girmeleri 'hayaletleri' yaratır" vurgusu yapılmaktadır (Saybaşı, 2011, s. 75). Burada Saybaşı'nın göçmen, sığınmacı ve mülteci gibi aktörleri tanımlarken metaforik anlamda kullandığı 'hayalet' kavramı; göçmenlerin "hem orada olan hem de olmayan", belki "görünmeyen ama var olan" yanlarına dikkat çekmektedir. Aynı yazarın yine benzer biçimde; "göç hareketleri yabancı ya da ecnebi ile yurttas arasındaki ilişkinin daha derinlemesine düşünülmesini esinleyen bir girişim olarak görülebilir" ifadesi bu doktora tezinin literatür taramasında başvurulacak kaynakların niteliğine ve mahiyetine ışık tutmaktadır (Saybaşı, 2011, s. 33).

Bilindiği üzere, 20. yüzyılın sonlarından itibaren, devletlerin uluslararası göç alanındaki strateji ve uygulamalarında ciddi dönüşümler ortaya koyulmuştur. Klasik ikamet ve sınır anlayışının ulus-devletin evrimiyle beraber değişmeye başlaması ve tabi bununla ilişkili olarak küresel ağlar ile göç hareketleri arasında kurulan yeni ilişki göç literatüründe yeni pencerelerin açılmasına neden olmuştur. Bahsi geçen bu yeniden yapılanma süreciyle beraber; göç türleri ve nedenleri çeşitlenmiş, göçmen kabul politikaları, uyum stratejileri, sınır güvenliği ya da yasadışı göçe ilişkin tartışmalar ön plana çıkmaya başlamış; göçmenlerin ev sahibi toplumlar ile kurdukları ilişkiler yeniden tasarlanmaya, değerlendirmeye tabi tutulmaya ve sistematik bir biçimde işlenmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki uyum süreçlerini kültürel ve kimlik temelli bir perspektifle ele alan bu tezde öncelikli olarak, bireysel ve toplumsal düzeyde yaşanan uyum süreçlerinin, devletlerin benimsediği göç yönetimi stratejilerinin, entegrasyonun

bir olgu olarak kültürel, siyasal, hukuki ve yapısal düzenlemeleri içeren çok katmanlı yapısının ve son olarak ulusal ve ulus-ötesi düzeyde geliştirilen uyum politikalarının anlaşılabilmesi adına alandaki temel kaynaklara değinilmesi ihtiyacı duyulmuştur.

Yukarıda bahsi geçen amaç doğrultusunda; Stephen Castles, Hein de Haas ve Mark J. Miller'ın kaleme aldıkları 'The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World' isimli çalışma bu alanda akla gelen ilk kaynaklar arasında yer almaktadır (Castles, Haas, & Miller, 2014). Çağdaş uluslararası göçün dinamiklerini, tarihsel arka planını, politik, toplumsal ve ekonomik etkilerini inceleyen en kapsamlı referanslardan biri olan kitapta temel olarak; göç teorilerinden, göçün toplumları ne yönde ve nasıl dönüştürdüğünden, 'uluslararası göç' anlayışının 1945 öncesi ve sonrası dönemde ne gibi farklılıklar gösterdiğinden bahsedilmektedir. Dolayısıyla; asimilasyon, ayrışma, marjinalleşme ya da bütünleşme gibi entegrasyon modellerini anlamaya çalışırken; ulusal ve ulus-üstü göç rejimlerini tanımlarken; göç temelli tartışmalarda neden-sonuç ilişkilerini kurarken ve son olarak -Türkiye gibi- hem göç alan, hem göç veren hem de transit konumda bulunan devletlerin dönüşen politikalarını izah etmeye çabalarken nitelikli analizler ortaya koyan bu çalışma, tezin araştırma sorularını yanıtlarken bir altyapı oluşturulmasına önemli katkıda bulunmuştur. Castles, Haas ve Miller gibi sosyal bilimcileri bu alanda ön plana çıkaran nokta; ulus-devletleri iç heterojenlikleri ile karakterize ediyor olmalarıyla ilişkilidir. Bu isimlere göre göç ve bileşenleri köken ülke ve göç edilen yerde ciddi sosyal dönüşümlere sebep olmakta ve toplumların yeniden şekillenmesinde anahtar bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Ulus devletlerin asli kurumlar olduğu modern toplumlarda, milliyet ve ‘yabancılık’ temel farklılık noktaları olarak inşa edilmiştir. İnsanlar bu farklılık noktalarını benimser, bunlara anlam ve önem yükler ve süre içerisinde bunları güçlendirir. [...] uluslararası göç ülkeler arasındaki farklılıklara cevaptır (örneğin politik özgürlük veya politik baskıdaki farklılıklar, ekonomik eşitsizlik). Bir başka deyişle; kişiler kendi ülkelerinde bazı şeyler mevcut olmadığı için göç ederler” (Bartram, Poros, & Monforte, 2019, s. 14). Bu noktada göçün nedenleri ve sonuçlarından ziyade, devletlerin ve uluslararası kurumların bu süreçleri nasıl yönettiği ve düzenlediğine odaklanılması ihtiyacı doğmaktadır. Bu alandaki temel eserlerden biri de Douglas S. Massey ve arkadaşlarının kaleme aldığı *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millenium* başlıklı çalışmadır (Massey, ve diğerleri, 1998). Bu kitapta göç teorilerinin çok

boyutluluğu ele alınırken, göç politikalarının yalnızca ekonomik ya da güvenlik temelli açıklamalarla sınırlı kalamayacağının altı çizilmektedir. Çalışmada, göçle ilişkili kuramlar geliştirilirken; artık ülkeler arasındaki basit sosyal, ekonomik ya da demografik farklılıkların analizinin yeterli olmadığından; çağdaş uluslararası göç eğilimleri ve örüntülerini anlamak ve aktarmak için coğrafi hareketliliğin temel motivasyonlarının yeniden kavramsallaştırılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda akademisyenlerin düşünsel yönelimlerinin mikro düzeydeki kararların makro süreçleri nasıl etkilediğini açıklayan dinamik formülasyonlara kaydığı gözlemlenmektedir. Diğer bir deyişle odak; resmi istatistik ve toplu verilerden hane halkı anketlerine ya da bireysel öykü ve deneyim analizlerine; yani aslında göçmenlerin kendilerine -çevreleriyle etkileşimlerine, devlet politikalarına gösterdikleri reflekslere, göçmen olmayanlarla karşılaştırılma biçimlerine ya da ilk göç ettikleri tarihten bu yana geçirdikleri dönüşüme-doğru eğilmiştir (Massey, ve diğerleri, 1998, s. 15).

Öte yandan, Hollifield, Martin ve Orrenius'un göç politikaları bağlamında kaleme aldıkları *Controlling Immigration: A Comparative Perspective* başlıklı editoryal çalışma, devletlerin göçü kontrol etme çabalarının tarihsel ve kurumsal boyutlarını incelemekte; uluslararası göçün yönetimini ulusal çıkar, kamuoyu ve ekonomik ihtiyaçlar arasındaki gerilimler üzerinden değerlendirmektedir. Kitabın Fiora B. Adamson ve Gerasimos Tsourapas tarafından Türkiye ve Yunanistan'ın göç politikalarını değerlendirmek üzere kaleme alınan 'Devlet İnşası ve Kalkınmacılıktan Göç ve Kriz Yönetimine' başlıklı bölümünde; özellikle Suriye İç Savaş'ından sonra toplu göç alan bu iki ülkede göçü kontrol altına almak maksadıyla güney ve doğu sınırlara inşa edilen soyut ve somut duvarlardan, diğer Avrupa ülkelerine nazaran orantısız ölçüde mülteciye ev sahipliği yapılıyor olması sebebiyle Avrupa Birliği'nden talep edilen mali tazminattan ve bu doğrultuda Yunanistan ve Türkiye'nin göç kontrol politikalarındaki yakınsamadan bahsedilmektedir (Adamson & Tsourapas, 2022, s. 615).

Andrew Geddes ve Peter Scholten'in benzer bir bakış açısı sunan *The Politics of Migration and Immigration in Europe* başlıklı çalışmalarında ise konu Avrupa bağlamında ele alınmakta; çok düzeyli yönetim ve entegrasyon modelleri üzerinden göç politikalarının doğası analiz edilmektedir (Geddes & Scholten, 2016). Geddes ve Scholten'in çalışmasını farklı kılan husus ise etnik ve kültürel gruplara yönelik çıkarımlarda da bulunması; örneğin Orta ve Doğu Avrupa'daki Romanlara yönelik

ayrımcılığa ilişkin sosyal, idari, hukuki ve yargısal uygulamaların pekiştirilmesi gereğinden bahsediyor olmasıyla ilişkilidir. Çalışmada Romanların hem ulusal düzeyde hem de Avrupa Birliği politik arenasında tutarlı bir etnik blok olarak hareket etmekte zorlandıklarından ve taleplerini dile getirebilecekleri bir anavatanlarının da olmadığından bahsedilmektedir (Geddes & Scholten, 2016, s. 623). Bu durum da göçmenlere yönelik politikaların çok katmanlı kimlik ve aidiyet üzerinden değerlendirilmesi gerekliliğini vurgulayan bu doktora tezi için –özellikle Suriye Türkmenleri ve Suriye Çerkesleri örneklerini incelerken yeni bir perspektif sunuyor olması açısından- kritik önem arz etmektedir.

Öte yandan, göç literatüründe yapılan araştırmaların ‘varış sonrası’nı inceleyenlerinin ayrımını yapmak üzere kullanılan ‘entegrasyon’ literatürü; göçmenlerin tecrübe ettikleri zorluk ya da kolaylıkları, değişim / dönüşüm ve ayak uydurma süreçlerini ve karşılanma biçimlerini sistematik bir biçimde inceleyebilmemize yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, en temel anlamıyla entegrasyon; göçmenlerin ev sahibi toplumla olan ilişkilerinde ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda daha etkin bir biçimde yer aldıkları süreçler bütünüdür. Ancak bu tanımlama, farklı dönemlerde ve farklı siyasal bağlamlarda çeşitli biçimlerde yeniden inşa edilebildiğinden; entegrasyonu, yalnızca göçmenlerin uyum süreci olarak değil, aynı zamanda ev sahibi toplumun da göçmenlere yönelik kabul pratikleriyle birlikte şekillenen ‘karşılıklı bir süreç’ olarak ele almamız gerektiği unutulmamalıdır.

Literatür tarandığında, entegrasyon tartışmalarının temellerinin, Milton Gordon’un geliştirdiği asimilasyon modeline dayandığı gözlemlenmektedir. Gordon, göçmenlerin kültürel ve yapısal olarak ev sahibi topluma dahil olabilmesi sürecini bir dizi aşama üzerinden izah etmiştir. Fakat bu yaklaşım uzun yıllar boyunca entegrasyonu ‘tek yönlü’ ve göçmenlerin farklılıklarının zamanla eritildiği bir süreç olarak değerlendirmiştir. Ancak sonraki çalışmalar, bu modelin göçmenlerin çeşitliliğini, çoklu aidiyetlerini ve aktif özne konumlarını yeterince dikkate almadığını ortaya koymuştur (Gordon, 1964).

1980’lerden itibaren Avrupa’da göçmenlik ve entegrasyon tartışmaları, asimilasyon modelinden uzaklaşarak çokkültürcülük, kapsayıcılık ve farklılıkların tanınması gibi yeni kavramsallaştırmalarla zenginleşmiştir. Bu dönemde özellikle Kanada ve İngiltere örneklerinde, göçmenlerin kültürel kimliklerini koruyarak topluma katılımlarını hedefleyen politikalar öne çıkmıştır (Kymlicka, 1995). Ancak 2000’li yıllardan itibaren

Avrupa’da çokkültürcülüğe yönelik eleştirilerin artması, ‘toplumsal uyum’ ve ‘ortak değerler’ vurgusunu güçlendirmiştir (Wright & Bloemraad, 2012).

Çağdaş literatürde ise entegrasyon yalnızca kültürel uyum ile sınırlandırılmamakta, göçmenlerin barınma, eğitim, işgücü piyasası, sağlık, vatandaşlık, güvenlik ve sosyal bağlar gibi çok koşullarını da değerlendiren çok boyutlu bir kavram olarak ele alınmaktadır (Ager & Strang, 2008, s. 170). Bu bağlamda, Patrick Ireland, entegrasyonu göçmenlerin refah devleti kurumlarıyla kurdukları ilişki üzerinden tanımlamaktadır. Ireland’ın *Becoming Europe: Immigration, Integration, and Welfare State* başlıklı çalışmasında da belirttiği üzere, entegrasyon göçmenlerin sosyal haklara erişimiyle ilişkilidir (Ireland, 2004, s. 25). Ireland’ın çalışmasında eğitim ve sağlık hizmetlerine, sosyal yardım mekanizmalarına ve iş piyasasına katılımı kapsayan uyum süreçlerinde; siyasal katılımın, yerel düzeyde temsilin, sivil toplum örgütlenme biçimlerinin ve oy hakkı tartışmalarının öneminden bahsedilmektedir. Bu bakış açısı ile değerlendirildiğinde, entegrasyon yalnızca göçmenlerin ev sahibi toplumun kültürel normlarına uyum sağlaması değil, aynı zamanda sosyal devlerin sunduğu imkanlara erişim, eşit yurttaşlık hakları ve siyasal katılım olanaklarının güçlenmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla entegrasyon, göçmenlerin toplumsal süreçlere interaktif özneler olarak müdahil oldukları ve kendi stratejilerini geliştirebildikleri sosyal bir süreci de kapsar.

Konuyu somutlaştırmak üzere taranan ampirik araştırmalardan çıkan sonuçlara bakıldığında, Batı ülkelerinin entegrasyon yaklaşımları arasında ciddi farklılıklar bulunduğu gözlemlenmektedir. Fransa, cumhuriyetçi ve asimilasyoncu yaklaşımıyla göçmenlerden ulusal ‘Fransız’ kimliklerini özümsemeleri ve içselleştirmelerini beklerken, Almanya uzun yıllar ‘misafir işçi’ (Gastarbeiter) anlayışına dayalı politikalar sürdürmüştü; ancak 2000’li yıllardan itibaren entegrasyon kursları ve vatandaşlık yasalarıyla daha kayşayıcı bir çerçeveye yönelmiştir. İngiltere’de ise uzun bir süre boyunca çokkültürcü yaklaşım hâkim olmuş; fakat 2010’lu yıllarda daha homojen bir ulusal kimlik vurgusu –community cohesion anlayışı– ön plana çıkmıştır (Geddes & Scholten, 2016). Kanada ise çokkültürcü entegrasyon modelinin en istikrarlı örnekleri arasında başı çeken ülkeler arasında yerini korumaktadır.

Sonuç olarak, mevcut literatürdeki klasik çalışmalarda, göçün yapısal ve teorik boyutları açıklanırken; entegrasyon kavramı genellikle ekonomik ve hukuki boyutları ile ele alınmakta, göçmenlerin kültürel ve etnik aidiyetlerinin politika üretiminde ne derece dikkate alınması gerektiği konusuna sınırlı vurgu yapmaktadır. Bu anlamda, göç olgusunu akışkanlık, çok katmanlılık ve farklı yönetim ölçekleri üzerinden değerlendiren bu doktora tezi de ilgili literatürün devamı niteliğinde konumlandırılabilir. Böylelikle entegrasyonun tek boyutlu tanımlamaları aşarak, farklı göçmen topluluklarının deneyimleri görünür kılınabilir.

1.2. Kimlik, Çokkültürlülük ve Vatandaşlığın Dönüşümü Literatürü

Göçmenlik, bireylere tekil bir kimliğin ötesinde, birden fazla aidiyetin ve karmaşık, katmanlı kimliklerin eşzamanlı olarak iç içe girdiği bir yaşam alanı açmaktadır. Bu nedenle göç literatüründe kimlik, sabit ve değiştirilemez bir olgu olarak değil; sürekli bir biçimde müzakere edilen, bağlamsal ve çok boyutlu bir süreç olarak kavramsallaştırılmaktadır. Kimliğin bir kavram olarak sosyal bilimler literatüründeki serüveni 20. yüzyılın ilk yıllarında George Herbert Mead'ın sembolik etkileşimci yaklaşımıyla şekillenmeye başlamıştır. Mead'e göre kimlik, toplumda yer alan bireylerin kurduğu etkileşimler neticesinde oluşur; birey kendini başkalarının gözünden görerek benliğini inşa eder (Mead, 1962).

Sonraki dönemlerde Stuart Hall, kimliği sabit bir olgu olarak değil, söylemsel ve tarihsel olarak inşa edilen bir süreç olarak tanımlamıştır. Hall'a göre kimlik, aynı olma hali ile farklı olma durumu arasındaki gerilim üzerinde şekillenir; yani kimlikler, bir yandan geçmişin sürekliliğine işaret ederken, öte yandan mütemadiyen yeniden üretilmektedirler (Hall, 1996, s. 10). Öte yandan, bu alanda akla gelen ilk isimlerden bir diğeri olan Benedict Anderson, ulusal kimliği, insanların birbirlerini hiç tanımadan ortak bir aidiyet duygusu etrafında bir araya geldikleri hayali cemaatler üzerinden açıklamıştır (Anderson, 1995). Anthony D. Smith ise kimliği, tarihsel mitler, semboller ve kolektif hafıza aracılığıyla kurulan etno-sembolik bir çerçevede ele almıştır (Smith, 1991).

Göç alanında kaleme alınan literatürün en kritik gündemlerinden bir diğeri de çokkültürlülük meseleleridir. Bilindiği üzere, çokkültürlülük, farklı etnik ve kültürel grupların birlikte yaşayabilmesini sağlayan yönetim anlayışını normatif bir çerçevede değerlendiren anlayışı kapsayan önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle liberal siyaset teorisinde özellikle 1990'lı yıllardan bu yana ön plana çıkan çokkültürcülük yaklaşımı, bireylerin yalnızca eşit vatandaşlık haklarıyla değil; aynı zamanda mensubu oldukları kültürel ve etnik grupların kimlikleriyle de tanınmaları gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, kimliklerin görmezden gelinerek ya da ulusal kimlik potasında eritilerek bastırılması yerine tanınmasını, kültürel çeşitliliğin toplumsal barış için bir tehditten ziyade demokratik bir değer olarak değerlendirilmesi gerektiğini öngörmektedir.

Çokkültürlülük literatürüyle kesiştiğinde ise kimlik, göçmenlerin farklılıklarının tanınması ve bu farklılıklar üzerinden eşit yurttaşlık hakkı talep edebilmeleri açısından oldukça önemlidir. Bu çerçevede, çokkültürlülük alanındaki literatür, kimlik meselesinin yalnızca bireysel değil aynı zamanda kolektif bir olgu olduğunu tartışmaktadır. Charles Taylor'ın modern toplumlarda kimliklerin tanınma politikaları üzerinden inşa edildiğini ve kimliklerin bastırılmasının bireyler için bir 'yaralanma' anlamına geldiğini iddia ettiği 'The Politics of Recognition' başlıklı çalışması bu argümanı destekleyen başlıca eserlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Taylor, modern çağda iki temel tanınma politikası biçimi olduğunu öne sürer; 'eşit onur politikası' (politics of equal dignity) ve 'farklılığın tanınması politikası' (politics of difference). Eşit onur politikası anlayışında toplumdaki tüm bireylerin aynı evrensel haklara sahip olduğu görüşü yer almaktadır. Bu liberal yaklaşım, farklılıkları görmezden gelerek herkesi eşit görmeyi hedefler. Öte yandan, farklılığın tanınması politikası bireylerin özgün kimliklerinin tanınması gerektiğini savunur. Bahsi geçen bu yaklaşım, farklılıkları görmezden gelmenin aslında eşitsizlik ve baskı ürettiğini iddia eder. Taylor'a göre modern toplumlar bu iki farklı yaklaşım arasındaki gerginliği çözümlmeye çabalamaktadır. Kısacası, Taylor'a göre bireylerin kim oldukları, başkaları tarafından nasıl algılandıkları ve tanındıkları ile doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple tanınmama ya da yanlış/eksik tanınma bireyler için kimlik yaralanmasına yol açan tahrip edici bir darbe olabilir. (Taylor, 1994, s. 82). Taylor'ın çalışmasına bir alternatif olarak Axel Honneth de kimliğin gelişiminde toplumsal tanınmanın belirleyici rolünün altını çizerek, çokkültürcülüğü bir adalet meselesi olarak değerlendirmektedir. Kimliğin gelişimi için sevgi, hukuki tanınma ve toplumsal takdirin (solidarity) ne denli önemli olduğunu altını çizen Honneth, sosyal çatışmaların temelinde ekonomik çıkarların değil, tanınma mücadelesinin yattığını dile getirmektedir (Honneth, 2005, s. 74).

Bu tartışmaları özetleyen bilimsel araştırmalardan biri de; Matthew Wright ve Irene Bloemraad'ın 2012 yılında kaleme aldıkları makaledir. Çalışmalarına “çokkültürlülüğe saldırmak artık siyasi bir klişe haline gelmiştir” cümlesiyle başlayan Wright ve Bloemraad; makalelerinde, çokkültürlülük yaklaşımının özellikle Almanya ve İngiltere örneklerinde tepkiler gördüğünden, UNESCO raporlarında dahi post-çokkültürcülük çağının resmi bir ifade olarak kayıtlara geçtiğinden, çokkültürlülüğe yönelik tepkiye karşı direnişin simgesi olarak uzun süredir anılan Kanada'da bile göçmenlerin haklarına ilişkin tepkilerin alevlenmeye başladığından bahsetmektedirler. Özetle, çokkültürlülük politikalarının göçmenlerin sosyo-politik entegrasyonunu zayıflattığı ve onları marjinalleşmeye ittiği yönündeki yaygın görüşü sorgulayan makalede genel itibarıyla şu tartışmaya yer verilmektedir: Batı'daki politik söylemde ve kamuoyunda öne sürüldüğü gibi çokkültürlülük göçmenleri ‘paralel hayatlar’ yaşamaya itip ulusal kimlik duygusunu, toplumsal uyumu ve ortak yurttaşlığı zayıflatıyor mu? Yoksa, siyaset kuramcılarının önemli bir kısmının savunduğu üzere; azınlıkların kültürel kimliklerinin tanınması ve haklarının güvence altına alınması onların topluma olan bağlarını güçlendiriyor mu? Bu soruların yanıtlarını aramak üzere; göçmenlerin güven duygusu, ayrımcılık algısı, kimlik, siyasal ilgi ve seçim dışı katılım gibi unsurları üç farklı politika rejimi üzerinden karşılaştırmalı bir biçimde analiz eden çalışmada varılan sonuç ise çokkültürcülük ve sosyo-politik entegrasyon arasında sıfır toplamı bir ‘trade-off’ ilişkisinin olmadığına; aksine göçmenlerin sosyo-politik katılımı ve aidiyet duygularının uygulanan politikaların niteliğine göre farklılaştığı ve çokkültürcülüğün de bazı koşullarda entegrasyonu kolaylaştırıcı bir işlev gördüğüne yöneliktir (Wright & Bloemraad, 2012, s. 87). Yukarıda bahsi geçen tüm bu yaklaşımlar esasında, göçmenlerin kimliklerini korumaya ilişkin taleplerinin yalnızca kültürel bir çeşitlilik meselesi değil, aynı zamanda eşitlik ve demokratik katılım ile doğrudan ilişkili bir mesele olduğuna işaret etmektedir.

Vatandaşlık, modern siyasal toplulukların en temel kavramlarından biri olarak uzun süre ulus-devlet ile ilişkilendirilerek, bireylerin toplumlara tam üyeliklerini ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. T.H. Marshall ve Tom Bottomore'un 1950'li yıllardaki vatandaşlık yaklaşımı üç temel başlık altında sınıflandırılmaktaydı: ifade özgürlüğü ve mülkiyet haklarını kapsayan ‘sivil haklar’; oy kullanma ve siyasal temsili kapsayan siyasal haklar ve son olarak eğitim, sağlık ve sosyal güvenliği kapsayan sosyal haklar (Marshall & Bottomore, 1992). Fakat bu yaklaşım göçmenlerin vatandaşlık statüsü

alabilmeleri için devletlerin tek taraflı kararlar aldığı bir sürece işaret etmekteydi ve bu noktada vatandaşlık ancak belirli kültürel normların içselleştirilmesiyle özdeşleştirilmekteydi.

İlerleyen yıllarda hareketliliğin artması, göçün çeşitlenmesi ve küreselleşme ile birlikte yapılan vatandaşlık tanımlarının muhtevası da göz ardı edilemeyecek ölçüde bir dönüşüme uğramıştır. Yasemin Nuhoğlu Soysal'ın 'Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe' başlıklı kitabında da belirtildiği üzere, özellikle Avrupa ülkeleri bağlamında göçmenlere ve kültürel gruplara tanınan haklar, yalnızca ulus-devletin belirlediği vatandaşlık kriterlerine indirgenemez bir hale gelmiştir. Soysal'ın sunduğu 'post-nasyonal vatandaşlık' anlayışı, bu alanda çalışan sosyal bilimcilere ve politika üreticilerine yeni bir perspektif sunmuştur (Soysal, 1994, s. 136). Mobilitenin artması, insanların çeşitli sebeplerle, zorunlu ya da gönüllü biçimlerde daha sık yer değiştirmeye başlaması, yukarıda da belirtildiği üzere, vatandaşlık literatüründe yeni araştırma alanlarının açılmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin; Avrupa Birliği vatandaşlığı gibi statüler türemiş, ulusal vatandaşlığa alternatifler sunulmaya başlamıştır. Bireylere serbest dolaşım, ikamet imkânı ya da çalışma izni gibi hakların ulus-devlet haricinde örgütlenme biçimleri tarafından da tanınabildiği bir sürece adım atılmıştır (Shaw, 1997, s. 554-572).

Vatandaşlık kavramının bahsi geçen bu dönüşümü, kimlik literatürü ile de doğrudan bağlantılıdır. Klasik vatandaşlık tanımları, bireyleri çoğunluk toplumunun kültürel normları çerçevesinde homojenleştirme eğilimi taşıırken, çağdaş yaklaşımlar vatandaşlığın aynı zamanda farklılıkların tanınmasını içermesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, Kymlicka, liberal kültürçülük çerçevesinde, azınlık haklarının ve kültürel farklılıkların vatandaşlıkla çelişmediğini; aksine, eşit yurttaşlığın ön koşulu olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir (Kymlicka, 1995). Bu bakış açısı, göçmenlerin vatandaşlık ile yalnızca yasal statü kazanmalarını değil; aynı zamanda kendi kimlikleri ile topluma katkı sağlamalarını da mümkün kılmaktadır.

Son olarak, entegrasyon politikaları ve vatandaşlık arasında da sıkı bir ilişki olduğu öne sürülebilir. Hollifield, Martin ve Orrenius'un 2014 yılında kaleme aldıkları 'Controlling Immigration: A Global Perspective' başlıklı editoryal çalışmada da vurgulandıkları üzere, "devletler ve toplumlar daha liberal, daha açık ve daha demokratik hale geldikçe göç artacaktır" (Hollifield, Orrenius, & Martin, 2020, s. 143). Bununla ilişkili olarak,

göçmenlerin vatandaşlığa başvuru ve kabul süreçleri de, göç ettikleri ülkeye entegre olma biçiminin yönüne ve derinliğine doğrudan etki etmektedir. Vatandaşlık verme koşulları zorlayıcı olan ülkelerdeki entegre olma biçimleriyle, daha kapsayıcı yurttaşlık politikaları benimseyen ülkelerdeki uyum ve adaptasyon süreçleri farklılık göstermektedir.

1.3. Türkiye’de Göç ve Uyum Süreçleri Literatürü

Farklı kültürel, etnik ve dini grupların göç hareketleri Anadolu coğrafyasını tarih boyu şekillendirmiş; Türkiye’nin hem göç alan hem göç veren hem de transit bir ülke konumuna gelmesinde etkili olmuştur. Yakın dönemde tecrübe edilen göç dalgalarını anlamlandırmak üzere başvurulmuş tarihsel süreç, literatürde genellikle Osmanlı dönemindeki çok kültürlü dinamiklerden Cumhuriyet’in ilk yıllarına bağlanan referanslar ile başlatılmaktadır. Fakat, 2011’le Suriye’deki İç Savaş ile başlayan süreçte çok kısa bir zaman aralığında dünyadaki en kalabalık göç dalgalarından birine ev sahipliği yapan bir ülke haline dönüşen Türkiye, göç araştırmalarının merkezine yerleşmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü’nün (UNHCR) güncellenen verilerine göre yaklaşık dört milyon Suriyeli’nin iki milyondan fazlası Türkiye’ye göçmüştür (UNHCR, 2025).

Her ne kadar bahsi geçen bu rakamları göçün doğası gereği saptamak ve tarihsel anlamda bir karşılaştırmaya girmek oldukça zor olsa da Türkiye’nin yoğun göç alan bir ülke haline gelmesi Suriye İç Savaşı’ndan çok daha öncesine, 1980’li yılların sonlarına uzanmaktadır. Göç araştırmaları alanında Türkiye’de akla gelen ilk isimlerden olan Ahmet İçduygu Türkiye’deki düzensiz göçü tanımladığı çalışmasında “1945’ten günümüze bakıldığında, Türkiye’nin uluslararası göç pazarındaki konumunun 1980’lerin başında artan düzensiz göçle ya da yabancı kaçak işçi göçüyle büyük bir değişim gösterdiği görülmektedir. Düzensiz göçle gelenlerin bir kısmı Türkiye’yi transit ülke olarak kullanmakta, diğer bir kısmı ise kaçak işçi olarak çalışmaktadır” ifadelerine yer vermiştir (İçduygu, 2004, s. 10). “Bu değişimin muhtelif nedenleri var: Türk ekonomisinin liberalleşmesi, bu liberalleşmenin beraberinde getirdiği ucuz ve kayıt dışı emeğe duyulan talep ve komşu bölgelerdeki jeopolitik çalkantılar” (Parla, 2023, s. 44).

Takiben, 1990’lı yılların başlarında, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla beraber eski Sovyet ülkelerinden, özellikle kadınlardan oluşan, yoğun bir göç akışı Türkiye’ye yönelmiş; giriş yapan göçmen kadınlar ‘bavul ticareti’ adı altında getirdikleri ithal ürünleri satmış; ev hizmetlisi ya da çocuk / yaşlı bakıcısı olarak çalışmaya başlamışlardır.

Özellikle Moldova, Bulgaristan ve Ukrayna'dan gelen göçmenlere zamanla Özbekistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Gürcistan gibi ülkelerden de katılanlar olmuş, Türkiye'de 'bavul ticareti'yle iştigal eden ve ev hizmetlerinde çalışan kadınların sayısı günden güne artmıştır (Akalın, 2007), (Eder, 2015). Bu gruba ek olarak yine 1990'larda Bosna ve Kosova savaşları sırasında gelen göçmenlerin ardından, 2000 yılıyla beraber, İran, Irak ve Afganistan'da yaşanan siyasi kriz ve savaşlar, Türkiye'nin de başını çektiği komşu ülkelere yoğun bir göç akınına sebep olmuştur. Bu dönemde, genellikle Avrupa'ya geçmek üzere 'transit bir ülke' olarak kullanılması planlanan Türkiye, bahsi geçen göçmenlerin büyük bir çoğunluğuna kalıcı ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Bu noktada, göç hareketlerini inceleyen çalışmalarda Türkiye için sıkça kullanılan 'geçiş ülkesi' tabirinin problemli olduğunu ile süren sosyal bilimciler arasında yer alan Kaşlı ve Erensu; 'transit' / 'geçiş' ülkesi tabirlerinin masum birer coğrafi niteleme olmadığından, aksine politik ve ideolojik bir yük taşıdığından bahsetmektedirler. Yazarlar, Türkiye'nin bir geçiş ülkesi olarak tanımlanmasının göçmenlerin Türkiye'deki kalıcılığını görünmez kıldığını –oysa ki pek çok göçmenin Türkiye'de uzun yıllar yaşamaya devam ettiğini–; Türkiye'nin "göçü idare eden tampon ülke" olarak nitelendirilmesinin özellikle AB-Türkiye ilişkilerinde problemler doğurduğunu ve göçmenlerin "nasıl olsa burada kalmayacaklar" varsayımıyla daha kırılgan bir hukuki ve sosyal haklar zeminine sıkıştırıldığını vurgulamaktadırlar (Kaşlı & Erensu, 2016, s. 528-548). Türkiye'deki göçün kalıcı ve yerleşik boyutunun inkâr ediliyor olmasına karşı bir eleştiri olarak karşımıza çıkan bu çalışma Suriye göçmenler ile yaşanan güncel deneyimleri anlamlandırmamıza yardımcı önemli bir noktaya işaret etmektedir. Son olarak, "ülkelerdeki yoksulluk ya da daha iyi bir hayat sürme umudu, Sahraaltı Afrikası'ndan gelen ve sayıları giderek artan insanları da Türkiye'de çalışmaya sevk ediyordu. [...] Brewer ile Yüksekseker 2006'da Afrikalı göçmenler üzerine yazdıklarında, henüz bu grupla ilgili neredeyse hiçbir etnografik çalışma yürütülmemiştir. O zamandan bu yana yapılan yetkin analizler Türkiye'deki göç araştırmaları alanının analitik kapsamını geliştirmiştir" (Parla, 2023), (Brewer & Yüksekseker, 2006). Ayşe Parla'nın Kırılgan Umut: Türkiye'de Göç ve Aidiyetin Sınırları başlıklı çalışmasında da vurguladığı üzere; "2012 itibarıyla, yani Suriyeli göçmen akınının bile öncesinde, bu muhtelif coğrafi bölgelerden Türkiye'ye gelen kağıtsız göçmenlerin sayısına dair resmi tahmin 1 ila 1,5 milyon arasındaydı" (Parla, 2023).

Ne var ki, iç savaş ile beraber Suriye’de yaşanan gelişmelerin ardından Türkiye tarihindeki en büyük kitlesel göç sürecini deneyimlemiş, bu sürecin yönetimini kolaylaştırabilmek adına da 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında hukuki bir statüyü yürürlüğe koymuştur. Fakat bu statü göçmenlerin kalıcı entegrasyon süreçlerini belirsizleştirmiştir. Zira, resmi dokümanlar tarandığında, ‘entegrasyon’ kavramının nadiren kullanıldığı, bunun yerine daha geçici bir çağrışım yapan ‘uyum’ kelimesinin tercih edildiği gözlemlenmektedir. Bu dil tercihi literatürde Türkiye’nin göç politikalarını geçici uyum mekanizmaları üzerine inşa ettiğinin bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır (Erdoğan M. , 2017). Özellikle Suriyeli sığınmacılar bağlamında, geçici koruma statüsü altında yürütülen politikalar, entegrasyonun belirsiz ve kırılgan bir zeminde şekillenmesine yol açmaktadır. Her ne kadar sağlık ve eğitim hizmetleri, istihdam ve vatandaşlık alanlarında gündeme alınan düzenlemeler Türkiye’nin göç yönetimi sürecinde kritik hamleler olarak değerlendirilse de entegrasyonun uzun vadeli toplumsal uyum politikalarıyla kurumsallaşması gereği literatürde hala işaret edilen önemli eleştirilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan, Türkiye’de göç ve uyum literatürünün büyük ölçüde Suriyeli göçmenlerin özgün durumlarına ilişkin şekillendiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, literatürün genelinde karşımıza üç temel tartışma başlığı çıkmaktadır: hukuki statü ve vatandaşlık, toplumsal uyum, kimlik ve aidiyet. Hukuki statü ve vatandaşlık tartışmaları altında Suriyelilere yönelik istisnai vatandaşlık uygulamalarından bahsedilmekte, Türkiye’deki vatandaşlık anlayışının ulus-devlet merkezli tanımı sorgulanmaktadır. Kaynakların birçoğunda Türkiye’de vatandaşlığın uzun süre Anayasa’daki homojenleştirici ‘Türk’ tanımı üzerinden şekillendiği, ancak Suriyeli göçmenler başka olmak üzere farklı toplulukların ülkeye kalıcı olarak gelmesi ile ciddi kavramsal dönüşümlerin söz konusu olduğundan bahsedilmektedir.

Vatandaşlığın ulus-devlet merkezli tekil bir statüden çıkarak kimlik ve entegrasyon süreçleriyle bağlantılı dinamik bir olguya dönüşümü tezin bir sonraki bölümünde detaylı bir biçimde incelenecektir. Bu bölümde, Türkiye’nin Suriyeli göçmenlere yönelik uyguladığı vatandaşlık uygulamalarının anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda literatürde karşımıza çıkan başlıca kaynaklardan biri de Doğu Şimşek’in ‘Integration Processes of Syrian Refugees in Turkey: ‘Class-Based Integration’ başlıklı makalesidir. Şimşek, bu çalışmasında Türkiye’deki Suriyeli göçmenlere yönelik uyum süreçlerinin

vatandaşlığa erişim de dahil olmak üzere sınıfsal bir dinamik üzerine kurgulandığını dile getirmektedir. Yatırım yapma olanaklarına sahip, eğitim düzeyi yüksek göçmenlerin entegrasyon süreçlerine daha kolay katılabiliyor olduklarını gözlemleyen yazar, ekonomik anlamda sıkıntı çeken göçmenlerin bu süreçlerin dışında kaldıklarından ve sosyal hakların birçoğuna erişimde engellerle karşılaştıklarından bahsetmektedir (Şimşek, 2018). Bahsi geçen uyum ve vatandaşlık hakkını elde etme süreçlerindeki sınıfsal ve ekonomik dinamiklere ek olarak göçmenlerin kültürel alt kimliklerinin de değerlendirilmeye tabi tutulmaya başlanmasının etkin ve sürdürülebilir entegrasyonun sağlanmasındaki muhtemel etkilerini anlamaya çabalayan bu doktora tezi, yaptığı literatür taramasıyla entegrasyon mekanizmalarının daha avantajlı hale gelmesi için bugüne kadar yürütülen araştırmaların sunduğu önerilerin analizine büyük önem atfetmektedir.

2. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KATMANLI AİDİYETİN SOSYOPOLİTİK MİMARİSİ: KİMLİK VE GÖÇ ARAŞTIRMALARI BAĞLAMINDA ‘EV’ METAFORU

Göçmenlerin etnik ve kültürel kökenlerinin uyum süreçlerindeki rolünü inceleyen bu çalışmanın literatür taraması yapılırken, ‘alışma’ ya da ‘entegrasyon’ kelimeleriyle beraber en çok hangi kavramların / tartışmaların ele alındığı gözden geçirildi ve anlaşıldı ki Suriye İç Savaşı sonrası ülkemize göç edenler üzerine açılan hemen her tartışma temel iki aks üzerinde yol alıyor. Bu akslardan ilki –her ne kadar göçmenlerin evlerine geri dönmek üzere gelen ‘misafir’ olarak algılandıkları evreyi geride bırakmış olsak da, Esad rejiminin devrilmesi ve Suriye’nin siyasi bir dönüşüm içine girmiş olmasının göçmenlerin geri dönüşü tartışmalarını yeniden gündeme getirmesiyle beraber– ‘konukseverlik’ gereği ‘ev sahiplerinin’ Suriyelilere nasıl davranması gerektiğini değerlendiren, yani aslında kavramı ‘etik’ boyutlarıyla ele alan yaklaşım üzerinden ilerlerken; ikincisi de ‘güvenlik’ kavramını merkeze alan, ‘hak’ odaklı ve ‘ulus-devlet’, ‘vatandaşlık’, ‘milliyetçilik’ gibi kavramları farklı bakış açılarıyla yeniden değerlendiren argümanlar üstünde yürümektedir.

Yukarıda bahsi geçen ‘etik’ ve ‘güvenlik’ akslarının tam ortasındaki ‘göçmen’; tüm bu akademik tartışmaların arka planında, kendisine yaşam standartlarını dengeleyebildiği bir alan açmaya çabalamakta, bazen bulduğu ilk kapıya yönelmekte, kimi zaman eşikte kalmakta, sınırlar aşmakta ya da yer değiştirmektedir. Bu bağlamda, göçmenlerin sosyal çevrelerine uyum sağlama; bir çatıya ‘ait’ hissetme / dahil olma güdüsüyle kendilerini tanımladıkları (Suriyeli, Türkmen, Müslüman kimlikleri ve genç, orta-gelirli, kadın, öğretmen, anne rolleri vb.) unsurlarından hangisini nerede ve ne zaman kullanması gerektiğine yönelik kararın arka planının kavramsal analizini yapabilmek, bu çalışmanın en temel gayelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bakış açısı ışığında; odak noktasına göçmenlerin kültürel ve etnik alt kimliklerini alan tezin saha araştırması öncesi taradığı kavramsal çerçeve bir ‘ev’ metaforu çerçevesinde yapılandırılmıştır. Türkmen ve Çerkeslerin göç deneyimlerinin analizinde kullanılan bu ev metaforu bu tezin argümanlarını derlemek ve aktarmak üzere tarafımdan özgün bir biçimde geliştirilmiştir. Bu bağlamda, çalışma boyunca, ‘kimlik’ kavramının çok boyutlu ve bağlamsal muhteviyatının izahı, bir ev tarifi ile bağdaştırılmaktadır; ait hissedilen,

kimi zaman sığınılan kimi zaman ise kaçmak istenilen, dinamik ve ilişkisel bir yapı olan ‘ev’. Her odanın farklı kimlikleri ya da toplumsal aidiyetleri barındırdığı, odalar arasındaki geçişlerin, kapıların, toplumsal hareketlilik ve entegrasyon süreçlerini sembolize ettiği, pencerelerin ise kaçış noktaları ya da alternatif kimlik stratejilerini ifade ettiği bu yapı, tezin ‘kavramsal çerçeve’ başlığı boyunca; göçmen kimliğinin hem bireysel hem de sosyopolitik yönlerini kavrayabilmek için bir araç niteliğinde işlev görmektedir. Soyut ve çok katmanlı/boyutlu göç ve kimlik teorilerini somutlaştırmak üzere tercih edilen bu metafor, literatüre disiplinlerarası ve yeni bir perspektif kazandırmayı ve benzer alanlardaki araştırmalara sistemli ve tematik bir analitik zemin sunmayı amaçlamaktadır.

2.1. Yapısal İnceleme: Kimliklerin Bireyler Üzerinde İnşa Ettiği Etki

Yukarıda açıklanan metaforik anlatının merkezindeki ev; toplumsal aidiyet hissinin meydana geldiği ve anlam kazandığı, farklı odalarında farklı kimlik katmanlarını barındıran karmaşık bir yapıyı sembolize etmektedir. Bu sembolik anlatımı somutlaştırmak gerekirse; 1864’ten sonra Kafkasya’dan Osmanlı Devleti’ne, sonrasında Osmanlı Devleti’nin iskân politikaları neticesinde Suriye’ye, takiben Suriye’de İç Savaş’ın başlamasıyla beraber Türkiye’ye göç eden ve hatta bugünlerde Esad rejiminin devrilmesiyle Suriye’deki Çerkes köylerine geri dönmeyi planlayan bir kadın örneği sunulabilir. Müslüman, Kafkasyalı, Çerkes, Suriyeli, göçmen, kadın, anne vb. kimlik ve rollerini tüm katmanlarıyla beraber evin farklı odalarında barındıran bir yapı metaforu ile; araştırmanın kavramsal çerçevesindeki çoğul, tireli, melez, katmanlı, çok-yerli kimlik nosyonlarının açıklanabileceği bir zemin oluşturulması hedeflenmektedir.

Evin odaları, bireylerin sahip olduğu kimlik katmanlarını ve toplumsal normları barındıran alanları temsil eder. Bu bağlamda, her odanın –Suriyelilik odası, Çerkeslik odası, göçmenlik odası, Müslümanlık odası vb.– kendine özgü kültürel değer ve pratikleri bulunmaktadır. Odalar yalnızca aidiyet alanları olarak değil, bireylerin tutum, davranış ve kimliklerini ifade etme biçimlerini düzenleyen, çerçeveleyen ve sınırlayan yapı unsurları olarak da ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bireyler, bu odalar aracılığıyla benliklerini ifade ederken, aynı zamanda odaların temsil ettiği yapısal (strüktürel) ve sosyal -toplum tarafından belirlenen- sınırlar dahilinde hareket edebilmektedirler.

Bahsi geçen bakış açısı, bu tez kapsamında Pierre Bourdieu’nun habitus kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Bourdieu The Logic of Practice isimli kitabında ‘habitus’u;

“insanların düşünce ve davranışlarını şekillendiren”; “bireylerin belirli sonuçlara uygun şekilde davranış ve düşünceler üretmesini sağlayan”; yani aslında ortak davranışların sergilendiği, ancak bunun her zaman bir lider ya da merkezi bir planlama bünyesinde yapılmadığı; “görünüşte düzenli ve kurallı olmasına rağmen, aslında kuralların doğrudan uygulanmadığı” bir yapı olarak açıklar (Bourdieu, 2022, s. 53). Benzer şekilde, bu çalışmada da araştırmanın öznesi konumundaki Suriyeli Çerkes ve Türkmen göçmenlerin eğilimlerinin, tıpkı Bourdieu’nun habitusundaki gibi, sosyal çevreler tarafından nasıl şekillendiği ve içselleştirildiği ele alınmaktadır. Tezin ‘ev’ metaforundaki odalar, göçmenlerin toplumsal değerleri, normları ve pratikleri benimsedikleri, habitusun oluştuğu sosyal mekanlar olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu anlamda, Suriyeli Çerkes ve Türkmenlerin kimlik deneyimlerinin, bahsi geçen odaların çerçevelediği yapısal koşullar ve sosyal ilişkiler ağı tarafından direkt olarak belirlendiği öne sürülebilir.

Öte yandan, metafordaki bu odalar sabit ya da dönüşüme kapalı yapılar değildir; siyasi gelişmelere, toplumsal koşullara ya da bireylerin kendileriyle ilgili değişikliklere bağlı olarak şekil değiştirebilir, genişleyebilir ya da daralabilirler. Diğer bir deyişle; göç, küreselleşme, kültürlerarası etkileşim süreçleri gibi faktörler odaların mimarisini sürekli olarak dönüştürmekte ve hatta yeniden inşa edebilmektedir. Nitekim, bu odaların yapısal hatlarını belirleyen etnik, kültürel, mezhepsel unsurlar kelime anlamları itibarıyla dahi zamanla değişime ve dönüşüme uğramışlardır. Örneğin; Yunancadaki ethnikos kökünden türeyen ‘etnik’ kavramı, “19. yüzyıla kadar büyük ölçüde putperest, pagan veya gentile [dininizden olmayan] anlamlarında kullanılırdı, 19. yüzyılda genel olarak racial [ırksal] karakteristik anlamı bu anlamın önüne geçti. Ethnics [etnik azınlıklar], Amerika Birleşik Devletleri’nde 1961’de tanımlandığı şekliyle kullanılmaya başladı: [Yahudiler, İtalyanlar ve diğer sayısı daha az olan soylar için kullanılan kibar bir terim]” (Williams, 2024, s. 144). 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise, yine kelimenin Amerika’daki kullanımının etkisiyle, kavrama ‘folklorik’ bir anlam yüklendi ve etnik kavramı artık “çoğunlukla giyim-kuşam, müzik ve yemekte kullanılabilir bir dönemdeş tarz olarak” algılanmaya başladı. Özetle, nasıl ki kavramların kendileri anlamlarını dönemin gerektirdiği konjonktüre göre değiştiriyorlar, kimlikler de maruz kaldıkları harici unsurlardan etkilenecek dönüşmektedirler. Bu noktada, Ayhan Kaya’nın “etnik, kültürel, dinsel, diasporik ve bireysel kimliklerimizin iddia edildiği kadar köklerimizle, geleneklerimizle, özümüzle ilgili olmadığını ve zaman içinde değişen siyasal, toplumsal ve çevresel

faktörlerden etkilenmeksizin kalamayacağını söylemek çok da iddialı olmayacaktır” argümanı anlam kazanmaktadır (Kaya, 2011, s. 99).

Kimlik çalışmaları alanında akla gelen ilk isimlerden biri olan Manuel Castells, “bütün kimliklerin inşa edildiği olgusu üzerinde anlaşılmak kolay; asıl mesele kimliklerin nasıl, nereden hareketle, kim tarafından, ne için üretildiği” ve kimliklerin toplumsal inşasının zaman-iktidar ilişkileri etkisiyle ne yönde şekillendiğidir vurgusunu yapar (Castells, 2006, s. 14). Bu bağlamda, Castells’in kimlik kavramsallaştırmasını üç kategori altında incelediği gözlemlenmektedir. Meşrulaştırıcı kimlik (legitimizing identity), direniş kimliği (resistance identity) ve son olarak proje kimliği (project identity). ‘Meşrulaştırıcı’ ile gücü elinde bulunduran kurumlar tarafından bireylere atfedilen kimlikten bahsedilmektedir. Castells, bu kimlik türünü kendi kelimeleriyle şu şekilde tanımlamaktadır; “toplumun egemen kurumları tarafından toplumsal aktörler karşısında egemenliklerini genişletmek ve akılcılaştırmak için inşa edilir” (Castells, 2006, s. 14). Devletlerin, inanç sistemlerinin ya da eğitim kurumlarının bireyleri topluma daha kolay entegre edebilmek maksadıyla ürettikleri kimlik biçimi olan meşrulaştırıcı kimliğe, ulus-devletlerin bireylere verdiği vatandaşlık kimliği örnek olarak sunulabilir. Bu tanıımı göç ve entegrasyon çerçevesinde okumak gerektiğindeyse; meşrulaştırıcı kimlik kavramının devletlerin ‘iyi göçmen’ tanımıyla örtüştüğü çıkarımında bulunulabilir. Örneğin, bu bakış açısına göre; Avrupa Birliği ülkelerinde ‘entegrasyon politikaları’ kapsamında ‘uyumlu vatandaşlar’ olmaları beklenen göçmenlerin özgün kimliklerini baskılamaları beklenmektedir.

Öte yandan, Castells’in direniş kimliği kavramı ile ötekileştirilmiş ya da dışlanmış grupların, egemen söylemlere karşı geliştirdikleri kimlikten bahsedilmektedir. Castells’e göre, direniş kimliği; “hâkim olanın, başat olanın mantığı tarafından değersiz görülen ve/veya damgalanan konumlarda/koşullarda bulundan aktörler tarafından geliştirilir” (Castells, 2006, s. 14). İçinde bulundukları düzene ait olabilmek için mücadele vermeleri gerektiğini düşünen ve bu yüzden de mevcut durumu sorgulayan kimlikler üzerinden inşa edilen bu kimlik türüne örnek olarak feminist hareketler ya da etnik azınlık hareketleri gösterilmektedir. İlgili kavram göçmenler özelinde değerlendirilirken; literatürün Avrupa’daki Müslüman göçmen topluluk örneklerine atıfta bulunduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, Ayhan Kaya’nın ilgili alandaki çalışmalarında; etnik, dini ya da kültürel nedenlerle toplum tarafından dışlandıklarını hisseden göçmenlerin, bir öz-

savunma ve aidiyet stratejisi olarak alternatif kimlik formlarına yönelerek sosyal anlamda bir izolasyon sürecine girdiklerinden bahsedilmektedir. Özellikle Fransa'daki laiklik baskısı ile Almanya'daki kültürel uyum beklentilerinin, Avrupa'daki Müslüman gençlerin kendilerini “batılı değerlere” karşı toplumdan izole bir pozisyona ittiklerinden bahseden Kaya, bu noktada İbn Haldun’a atıfta bulunarak şu yorumu yapmaktadır:

“İbn Haldun, sosyal uyumun ve dayanışmanın ortadan kalktığı, diğer bir deyişle asabiyeinin bozulduğu durumlarda Müslüman toplumlarının kendilerini koruyabilmek için kendi içlerine kapandıklarını ve namus, onur, din ve kimlik gibi geleneksel değerleri ön plana çıkarma eğiliminde oldukları yönünde bir saptama yapmıştı. Bu saptamanın bugün de hala doğruluğunu koruduğunu söyleyebiliriz. Özellikle, son birkaç on yılda Batılı ülkelerde yaşayan Müslüman kökenli toplulukların entegre olmadıkları ve paralel topluluklar oluşturdukları şeklinde birtakım eleştiriler yapılmaktadır ev sahibi toplumlar tarafından” (Kaya, 2016, s. 57).

Kimlikle ilgili kavramsallaştırmaların yukarıda da olduğu gibi Avrupa'daki göçmen topluluklar ya da Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda örnekleri / tecrübeleri üzerinden değerlendirilmesi bu tez çalışması için kritik önem arz etmektedir. Çünkü, Suriyeli Çerkes ve Türkmenler özelinde yapılan saha araştırmasının çıktıları, ilerleyen bölümlerde bu kaynaklar referans alınarak yorumlanacaktır.

Son olarak, “toplumsal aktörlerin, kendilerine sunulan kültürel malzeme temelinde toplumdaki konumlarını yeniden tanımlayan yeni bir kimlik inşa etmeleri; bunu yaparken bütün bir toplumsal yapıyı değiştirmeyi amaçlamalarıdır” ifadeleriyle tanımladığı proje kimliği ile Castells, bireylerin ya da grupların mevcut kimliklerinin ötesine geçerek yeni bir kimlik inşa etmeleri sürecine vurgu yapmaktadır (Castells, 2006, s. 14). Diğer bir deyişle, bireyler bazen meşru kimliklere hapsolmek istemezken, karşıt / direnişçi bir duruş da sergilemek istemeyebilirler. Bu gibi durumlarda melez, hibrit ya da transnasyonal kimlikler geliştirirler. Suriye Türkmenleri üzerinden örneklandırmek gerekirse ne yalnızca geldikleri ülkeye ne de yerleştikleri Türkiye'ye ait hisseden Türkmenler, her iki ülkedeki tecrübelerini ve değerlerini harmanlayarak kendilerine çoklu aidiyet hisleri doğrultusunda yeni bir proje kimliği inşa etmişlerdir.

Bu noktada, Homi K. Bhabha, Stuart Hall, Paul Gilroy, Jan Nederveen Pieterse, Steven Vertovec gibi isimlerin ‘melez’, ‘hibrit’ ve ‘transnasyonal’ kimlik tanımlarına değinilmelidir. Kimliklerin değişmez, sabit yapılar olmadığından bahseden Bhabha, The Location of Culture isimli kitabında farklı kültürlerin karşılaşmasıyla oluşan üçüncü

mekanlardan bahseder (Bhabha, 2004, s. 338-367). “Bhabha’ya göre, kültürel etkileşim biçimleri ‘performatif’ süreçlerdir. Diğer bir deyişle, kültürel ilişkiler, önceden var olan sabit kimliklerden değil, etkileşim anında ortaya çıkan ‘yapılanan’ (performatif) süreçlerle beraber oluşur; her kültürel temsil bir yorum ve inşa sürecidir” (Küçükakbulut, 2025, s. 88). Bu bağlamda, kültürel melezlik (hybridity) kavramını tanımlarken ileri sürdüğü argümanlar ile Bhabha, “kültürün tarihsel kimliğini –yani onu tek tip haline getiren, birleştirici ve köklerini geçmişte bulan ulusal gelenekle meşrulaştıran bir güç olarak algılamamızı– yerinden eder ve sorgular” (Bhabha, 2004, s. 54). Özetle, Bhabha’ya göre kimlik kültürler arası –bu tezin metaforu kapsamında ‘odalar’ arası– etkileşim alanlarında üretilmektedir ve bu alanlar melez, belirsiz ve ara mekanlardır. Dolayısıyla yazar aslında, temel siyasi meselenin “halihazırda bastırılmış tam biçimlenmiş bir kimliği ortaya çıkarmak değil; başkalarıyla eşit haklara sahip olarak ne yapabileceğimizi talep etme hakkını gündeme getirmek” olduğu çıkarımını yapmaktadır (Bhabha, 2004, s. 345).

Benzer biçimde, Paul Gilroy, *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness* isimli eserinde ırk, ulus ve kimlik kavramlarını sorgulayarak, çoklu aidiyet ve melez kimlik anlayışlarına değinmektedir (Gilroy, 1993). Öte yandan, Jan Nederveen Pieterse, kültürel hibritliğin politik sonuçlarını değerlendirdiği makalesinde, bahsi geçen kavramları küreselleşme bağlamında ele almaktadır (Pieterse, 2001, s. 219-245). Son olarak Steven Vertovec, transnasyonalizm kavramıyla ilgili bir tipoloji oluşturduğu makalesinde, göçmenlerin çok mekânlı yaşam pratikleri üzerinden kurdukları kimliklerin katmanlı, değişken ve süreçsel olduğundan bahseder (Vertovec, 1999, s. 447-467).

Aynı alanda temel eserler ortaya koyan sosyal bilimcilerden bir diğeri olan Stuart Hall, *Cultural Identity and Diaspora* isimli çalışmasında, kimliklerin zaman içerisinde, farklılıkları üst üste inşa ederek ortaya koyulan çok katmanlı yapılar olduğundan bahsederken kültürel kimliklerin önemine dikkat çeker (Hall, *Cultural Identity and Diaspora*, 1990, s. 222-237). Hall’a göre;

“kültürel kimliklerin [otorite tarafından] elden alınması, kişiyi zayıflatır ve bozar. [Aksi takdirde, Cezayir Bağımsızlık Savaşı’nın önemli entelektüellerinden Fanon’un tabiriyle] “demir atacak yeri olmayan, ufuksuz, renksiz, devletsiz, köksüz bir melekler ırkı” ortaya çıkar [...] Kimlik, bir kereye mahsus oluşup sonsuza kadar aynı kalan bir şey değildir. Geri dönüp ulaşabileceğimiz sabit bir köken noktası da değildir [...] Kültürel kimlikler, tarih ve kültür söylemleri içinde kurulan, sabit

olmayan, değişken aidiyet noktalarıdır. Yani kimlik bir öz değil, bir konum alma biçimidir. Bu yüzden her zaman bir kimlik siyaseti, bir konum alma siyaseti vardır. Ve bu siyaset, sorgulanamaz, mutlak bir kökene dayanmaz” (Hall, Cultural Identity and Diaspora, 1990, s. 226).

Özetle, kültürel kimliklerin baskılanmasını tehlikeli bulan Hall, kimliklerin parçalanmışlıklarını iyi anlamamız ve bireylerin sessizlikleriyle yüzleşilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Hall’un yukarıdaki kimlik kavramsallaştırması da göz önünde bulundurulduğunda; makalenin ev metaforu kapsamındaki odaların konumu ve diğer odalarla olan mesafesi / ilişkisi de önemlidir çıkarımını yapmak mümkündür. Toplumsal ve politik güç ilişkileri, odalar arasındaki hiyerarşiyi, odaların büyüklüğünü ve fark edilebilirliğini belirleyebilir. Bu bağlamda, bazı kimlik odaları merkezi bir konumdayken, bazıları gölgede kalmış ya da marjinalize edilmiş olabilir. Odaların bu anlamda; kimliklerin toplumdaki güç ve iktidar ilişkileri içindeki konumlanışı ve temsil edilme biçimlerini sembolize ettiği ileri sürülebilir.

2.2. Kapılar: Göç ve Entegrasyon Süreçleri

Ev metaforunda odalar arası geçişi sağlayan kapılar, toplumsal hareketlilik ve entegrasyon süreçlerini anlatmaktadır. Kapılar arası geçişlerle beraber göçmenler, kimliklerini yeniden müzakere eder ve farklı topluluklar arasında bir dolaşıma girerler. Kapılar her daim açık değildir, açılıp kapanmaları belirli koşullara bağlıdır. Örneğın, Suriye’nin kuzey bölgelerindeki Türk köylerinde yaşayan Suriye Türkmeni bir öğrencinin, Esad rejiminin baskı politikaları dolayısıyla okulda Türkçe konuşması mümkün olmayabilir; yani Türk kimliğinin kapısını aralaması engellenebilir. Buna karşılık; aynı Türkmen genci, Türkiye’ye göç ettiğinde bu defa Türk değil, Suriyeli göçmen kimliği dolayısıyla toplumsal dışlanmaya maruz kalabilir. Bu durumu açıklayabilmek adına, toplumsal kabullenme, entegrasyon politikaları ve göçmenlerin uyum stratejilerini analiz eden kavramları inceleyen literatürü taramak kritik önem arz etmektedir. Zira “özgürce hareket edebilme hakkı kimliklere göre değil, herkese bu hakkın eşitçe tanınmasıyla mümkündür. Hali hazırda kimliklere göre hangi mekâna girilebileceği ve orada ne kadar süreyle kalınacağı belirlenir durumdadır. Diğer bir deyişle, hareket edebilme hakkının dağıtımını bir yerle bir edil(e)meyen kimlikler

temelindedir. Öyle ki, herhangi bir mekâna giriş-çıkış yapabilmek için, kimlik işlemleri yapılır; sebep olarak güvenlik sorunu öne sürülür” (Sunata, 2021, s. 459-482).

Fredrik Barth’ın etnik sınırlar teorisi, bu çerçevede referans gösterilebilecek ilk çalışmalar arasında yer almaktadır. Tıpkı Barth’ın teorisindeki gibi, ev metaforundaki kapılar, bireylerin kimlik sınırlarını aşarak ya da yeniden çizerek topluluklara giriş-çıkış yaptığı noktalar olarak okunabilir. Etnik grupların kimlikler arası geçişlerinin, sabit bir ‘öz’e değil de sürekli yenilenen etkileşimsel bir sınır çizme sürecine dayandığını ileri süren Barth, ‘Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference’ isimli editoryal çalışmasında, etnik kimliklerin bağlama duyarlı ve stratejik anlamda müzakere edilen yapılar olduğunu savunmaktadır (Barth, 1969, s. 7-38).

Teoriyi Suriye Türkmenlerinin kimlik inşası, ayrışma ve aidiyet pratikleri özelinde somutlaştırmak gerekirse; Suriye’de Araplaştırma politikalarına maruz bırakılarak büyük ölçüde görünmez kılınan Türkmen kimliğinin, etnik sınırların korunabilmesi adına çeşitli pratikler ortaya koyuyor oluşuna değinilebilir. Türkmenler bağlamında etnik sınırlar, Türkçe konuşmanın özel yaşamda sürdürülmesi, akrabalık ağlarına verilen önem, Osmanlı geçmişine gönderme yapan kolektif hafıza gibi uygulamalarla korunmaya çabalanmıştır. Fakat, iç savaş sonrası Türkiye’ye göç eden Suriye Türkmenleri, ‘Suriyeli’ kimlikleri ile bir göçmen stereotipi dahilinde muamele görmekte, ‘Türkmen’ kimlikleriyle de kültürel anlamda ‘yakın’ misafirler olarak karşılanılmaktadırlar. Bu da tıpkı Barth’ın teorisinde olduğu gibi, Suriye Türkmenlerinin çizdikleri etnik sınırın sosyal etkileşimle yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Bu anlamda Türkiye’deki resmî kurumlarla kurulan ilişki yeniden şekillenmekte; Türkmenlerin Türk devletince ‘soydaş’ mı yoksa ‘misafir göçmen’ olarak mı konumlandırılacakları belirlenmektedir. Öte yandan, Suriye Türkmenlerinin Suriyeli Araplarla olan sosyal sınırları yeniden şekillenmekte, ‘biz Arap değiliz’ vurgusu ile aralarındaki ilişki, dolayısıyla etnik sınırlar dönüşmektedir. Son olarak, Türk toplumunun genel itibarıyla, Suriye Türkmenlerini Suriyelilik ile özdeşleştirerek ‘öteki’ olarak konumlandırması, bu grubun Türkiye’deki çevreleriyle ilişkisi kapsamında çizdiği etnik sınırları da sürekli dönüşen ve yeniden yapılandırılan sosyal süreçler olmaya itmektedir. Bu anlatının tüm detayları tezin ikinci ve üçüncü bölümlerinde aktarılmaktadır.

Göç ve entegrasyon süreçleri ile ilişkili kavramların dönüşümü genel olarak devletlerin vatandaşlık modellerine de etki etmektedir. Vatandaşlığın geleneksel ulus-merkezli tanımı insan hareketliliği kaynaklı çeşitli parametreler dolayısıyla dönüşmekte, ‘ulusal vatandaşlık’ anlayışı esnek, çok kültürlü vatandaşlık yaklaşımına doğru evrilmektedir. Günümüzde vatandaşlık, ulus-devletin sınırlarıyla sınırlanan, tekil bir aidiyet olmaktan çıkmış; küreselleşme ve artan göç hareketleri sonucunda çoklu ve esnek bir kimlik biçimine dönüşmüştür. ‘Aihwa Ong’un Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality’ isimli kitabında ele aldığı ‘esnek vatandaşlık’ (flexible citizenship) ve ‘transnasyonalizm’ kavramları bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Trans ön-eki hem mekân içerisinde hareket etmeyi ya da sınırların ötesine geçmeyi, hem de bir şeyin niteliğinin değişmesini ifade eder. Ulus-aşırılık (transnasyonalizm), ulus-devletler ile sermaye arasındaki yeni ilişkilere işaret etmenin yanı sıra, aynı zamanda çağdaş davranış ve hayal gücünün çapraz (transversal), etkileşimli (transactional), çevirisel (translational) ve kuralları aşan (transgressive) yönlerine de gönderme yapar [...] Ancak analitik olarak benim ilgilendiğim konu, transnasyonalite; yani kültürel bağlılıkların ve mekanlar arası hareketliliğin oluşturduğu durumdur. [...] Ayrıca transnasyonalizm terimi, [bu çalışmada] küresel süreçlerin kültürel özgülüklerine atıfta bulunmak amacıyla kullanılmaktadır; bu terimle, “kültür”ün farklı şekillerde nasıl kavramsallaştırıldığına ve kullanıldığına dair çoklu görünümünün izlenmesi amaçlanmaktadır” (Ong, 2004, s. 4).

Öte yandan, esnek vatandaşlık kavramıyla; “kapitalist birikim, seyahat ve yerinden edilme süreçlerinin kültürel mantıklarına gönderme yapılmaktadır; bu mantıklar, bireyleri değişen politik-ekonomik koşullara karşı esnek ve fırsatçı biçimde tepki vermeye yönlendirir” (Ong, 2004, s. 6). Yani, Ong’a göre bireyler, hükümetler ve kültürel rejimlerle olan ilişkilerinde esneklik, hareketlilik ve yeniden konumlanma gibi pratikleri ön plana çıkarmakta ve aynı zamanda bu pratikler tarafından yönlendirilmektedirler. Tıpkı ev metaforundaki kapıların temsil ettiği gibi; bireylerin içinde bulundukları duruma uygun yasal statüler arasında geçiş yapabilmesine olanak sunan bu yaklaşım, göçmenlerin kimlikler arası geçişler üzerinden stratejik bir kriz yönetimi gerçekleştirmelerine olanak sunmaktadır.

Vatandaşlığın tanımıyla ilgili dönüşüme dikkat çeken ve çifte vatandaşlık / çoklu aidiyetlerin artışıyla ilgili fikir yürüten Thomas Faist ise bu alanda literatüre katkı sağlayan sosyal bilimcilerden bir diğeridir. Avrupa’daki ‘çifte vatandaşlık’ süreçlerini,

modern toplumlardaki kimlik ve aidiyet anlayışındaki dönüşümü anlatmak için bir örnek olarak kullanan Faist, kavramın kullanımıyla ilgili şu notu düşmektedir: “Çifte teriminin kullanımı, evlilik, vatandaşlığa kabul ve önceki vatandaşlıkların yeniden kazanılması gibi çeşitli yolların birleşmesi sonucu üçlü ya da daha çoklu vatandaşlık biçimlerinin de giderek daha önemli hale geldiğine işaret etmektedir. Bu nedenle bazı yazarlar, çifte vatandaşlık yerine ‘çoklu’ ya da ‘çoğul’ vatandaşlık gibi terimleri tercih etmektedir; çünkü bireyler birden fazla ulusal üyeliğe sahip olabilirler ve bunun gitgide daha yaygın bir durum haline geldiği düşünülmektedir (Faist, 2007, s. 1).

2.3. Kaçış Pencereleeri ve Direnç Alanları

Tezin kavramsal analizinin odağındaki ev metaforunda kaçış pencereleri, kimliklerin dayattığı toplumsal normlara direnme imkanını temsil etmektedir. Kimlik kalıplarını sorgulayan, meydan okuyan ya da alternatif geliştirmek isteyen bireyler için kritik bir işlev gören bu pencereler, baskıcı kimlik politikalarına karşı geliştirilen bireysel ya da kolektif direnişleri açıklar. Suriye’de kültürel ve etnik alt kimlikleri dolayısıyla Esad rejiminin kısıtlayıcı politikalarını tecrübe eden göçmenlerin hareketlilik ve adaptasyon süreçlerinin analiz edildiği bu çalışma için, kaçış pencereleri kritik önem arz etmektedir. Önceki bölümde, vatandaşlık kavramının dönüşümüne ‘kapılar’ yani kimlikler-arası geçiş perspektifiyle yaklaşılmıştır. Benzer şekilde, vatandaşlığın dönüşümünü aynı ev metaforundaki kaçış pencereleri üzerinden anlatmak gerektiğinde ise; bireylerin yapısal normlara karşı direnç ve alternatif kimlik stratejileri geliştirme yollarından ve bu bağlamda da ‘çokkültürlü vatandaşlık’ gibi çözümlere neden başvurdıklarından bahsedilebilir. Çokkültürlü vatandaşlık taleplerinin bir kimlik politikası haline gelmesi tartışmaları gündeme geldiğinde karşımıza çıkan ilk çalışma ise Will Kymlicka’nın ‘Çok kültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi’dir’. Kymlicka, çokkültürlü vatandaşlık (multicultural citizenship) kavramını liberal anlamda yorumlayarak, modern demokratik toplumlardaki azınlık gruplarının kültürel hak taleplerinin meşruiyetine işaret etmektedir. Kitapta; vatandaşlığın bireylerin yalnızca eşit haklara sahip olmasına değil, aynı zamanda farklı kültürel kimliklerinin tanınması ve korunmasına da olanak sağlaması gerektiğine değinilmektedir.

Liberal çerçevede azınlık haklarını savunduğu için önemli etki yaratan bu esere üretilen karşı argümanlar da mevcuttur. Örneğin, Susan Moller Okin, çokkültürlü vatandaşlık

yaklaşımının toplumlardaki kırılgan bireylerin -kadınlar, çocuklar ve bu tez bağlamında göçmenler- haklarını tam anlamıyla korumadığını öne sürmektedir (Okin, 1999). Buna ek olarak, yurttaşlığın kültürel farklılıklardan ziyade müşterek kamusal değerler ve sorumluluklar etrafında şekillenmesi gerektiğini savunan cumhuriyetçi yaklaşım, Kymlicka'nın bakış açısını toplumsal uyum ve sosyal bütünlük açısından zedeleyici bulmaktadır (Modood, 2013). Çokkültürlü vatandaşlık üzerine sürdürülen bu tartışmalar, tezin araştırma soruları yanıtlanırken, kritik önem arz etmektedir. Çünkü, göçmenlerin direnç gösterdikleri / entegrasyon süreçlerine olumsuz etki ettiği öne sürülen kültürel ya da etnik niteliklerinin yasal düzlemde / vatandaşlık ekseninde tanımlanması bahsi geçen bu argümanlar etrafında şekillenmektedir.

Örneğin; iç savaş sonrası Türkiye'ye göç eden Suriye Türkmenleri, uzun süre vatandaşlık alamadan geçici koruma statüsünde yaşamışlardır. Bu durum, Kymlicka'nın kuramsal çerçevesindeki 'hak temelli çokkültürlü yurttaşlık' beklentisinin doğrudan uygulanabilirliğini sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla, Kymlicka ve ona karşı argümanlar üreten teorik tartışmalara hakimiyet, Türkiye'nin ilgili göçmenlerin vatandaşlığa alınması kararını verirken, kendini nasıl konumlandırması gerektiği tartışmalarına zemin oluşturmaktadır. Buna ek olarak, Suriye Türkmenleri Türk devleti tarafından Türkiye ile tarihsel, dilsel ve etno-kültürel bağları gerekçesiyle, 'akraba' bir topluluk olarak da görülmekte, bu da onları göçmen ya da azınlık statüsünden farklı bir yere yerleştirmektedir. Kymlicka'nın çokkültürlü yurttaşlık anlayışında yalnızca hukuki anlamda bir tanınmadan değil, kamusal ya da sembolik görünürlükten de bahsedilmektedir. Bu anlamda, Suriye Türkmenleri Türkiye'de ne Suriyeli mülteciler kadar görünürdür ne de Türk vatandaşları kadar hak sahibidir. Bu ara statü, Türkmenlerin kültürel haklarını doğrudan talep etmelerini zorlaştırmaktadır. Sonuç bölümünde detaylarıyla tartışılacak bu husus, alandaki kavramsal tartışmaların Suriye Türkmen ve Çerkesleri örneklerinde yetersiz kalabileceğinin altını çizerek, bu tez çalışmasının yeni bir bakış açısı geliştirerek literatüre sağlayacağı katkıya dikkat çekmek için bir örnek olarak sunulmaktadır.

2.4. Sonsuz Odalar ve Çoklu Aidiyet

Suriyeli göçmenlerin kültürel ve etnik alt kimliklerinin Türkiye'deki entegrasyon süreçlerine etkisini anlamaya çabalarken yürütülen kavramsal analizde kullanılan ev

metaforu ile ilgili değinilmesi gereken kritik hususlardan bir diğeri de bahsi geçen evin sonsuz sayıda odadan oluşmasıyla; yani kimliklerin sınırsız bir biçimde çoğalabilmesiyle ilişkilidir. Böylece yeni kimliklerin sürekli inşa edildiği ve yapı/bireyin sürekli dönüştüğü argümanının altı çizilmektedir. Bu yaklaşım, küreselleşme tartışmaları kapsamında transnasyonal göçmen kimlikleri ve hibrit benliklerle ilişkilendirilebilir.

Arjun Appadurai'nin bu bağlamda geliştirdiği 'kaçış' (scapes) teorisi göçmenlerin çoklu aidiyetleriyle ilgili soru işaretlerini aydınlatır niteliktedir. Appadurai'ye göre kimliklerin tek bir toprak parçasına ya da ulusa ait olması mümkün değildir. Çünkü bireyler, imgeler, teknolojiler, fikirler ve sermaye dünyayı dolaşmaktadır ve kültürel bir akış içerisinde. Küresel etkileşimi izah etmek üzere beş ana 'akış'tan bahseden Appadurai, bu akışların kimliğin oluşumunu etkileyen ana dinamikler olduğunu savunmaktadır. 'Etnoscapes, mediascapes, technoscapes, financescapes, ideoscapes' olarak isimlendirilen bu akışlar sırasıyla; bireylerin (sığınmacı, göçmen, turist vs.) küresel dolaşımı, medya imgeleri ve anlatılarının küresel dolaşımı, teknolojik akışlar ve bilgi transferi, ekonomik hareketlilik/küresel sermayenin dolaşımı ve son olarak fikirlerin (ideolojiler, haklar, kimlik politikaları vs.) dolaşımı olarak açıklanmaktadır. Tüm bu akışlar yerel kimliklerin yeniden yapılandırılma sürecinde etkilidir (Appadurai, 1990).

Hareketlilik odaklı düşünen Appadurai, bilhassa göçmenler ve diasporik toplulukların medya araçlarını kullanarak yalnızca bulundukları coğrafyada değil, uzak mesafelerde de kimlik inşa edebileceklerini savunmaktadır. Örneğin; Almanya'da yaşayan bir Suriye Çerkesi hem Kuneitra'daki Çerkes aile geleneğine hem de Köln'de bir Suriyeli olarak yaşadığı göçmen deneyimine hem de sosyal medya üzerinden küresel gençlik kültürüne aynı anda aidiyet geliştirebilir. Appadurai'ye göre kimlik yalnızca etnik köken ya da ulus üzerinden değil; medya, göç, teknoloji, yerel uygulamalar ve hatta hayal gücü aracılığıyla da yapılmaktadır (Appadurai, 2005).

Öte yandan, benliğin temel bileşenleri arasında karşımıza çıkan etnik ve ulusal kimlik, çoklu aidiyet perspektifinden, göçmenleri bir ikileme sürüklemektedir; kendi kültürel miraslarını korumak ve sürdürmek ya da göç ettikleri ulus-devlette karşılaştıkları yeni kültüre adapte olmak. Alanın kıymetli saha çalışmalarını yürüten bilim insanları olan J.W. Berry (Berry, 1997, s. 5-34) ve J.S. Phinney (Phinney, 1992, s. 156-176) gibi isimlerin farklı göçmen grupları ile yaptıkları araştırmalar göstermektedir ki; dışlanma ya da ayrımcılık gibi negatif tutumlara maruz kalan göçmenler için etnik kimliklerine tutunmak

psikolojik iyi oluşa ve dolayısıyla entegrasyona olumlu katkı sağlamaktadır. Fakat, öteki taraftan, ulusal kimliğin toplumun geneline ‘kalibre eden’ enstrümanları da göçmenlerin bireysel ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir. Hangi noktada etnik, hangi noktada ulusal kimliğe tutunmak gerektiğini anlamak için ise göçmenleri içinde bulundukları çevre ve farklı sosyo-kültürel parametreler ekseninde değerlendiremeye tabi tutmak ve buna yönelik politika geliştirmek gerekmektedir.

Örneklendirmek gerekirse; Suriye’den İstanbul’a göç etmek zorunda kalan Çerkesler üzerine bir araştırma yürüten Emir Fatih Akbulat, şöyle bir çıkarımda bulunur; “uluslararası göç ağlarının oluşumunda, etnik kimlik temelli dayanışma uyum sürecini kolaylaştırıcı bir işlev sahibidir. Türkiye’ye 1864 tarihinde yerleşmeye başlamış ve ülkeyi anavatan olarak benimsemiş Çerkesler, -öncü göçmenler olarak- (Suriye İç Savaşı) sonrasında aynı etnik grup mensuplarının uyum süreçlerini kolaylaştırmışlardır” (Akbulat, 2018, s. 143-152). Bu doktora tezinin de en kuvvetli varsayımlarından olan bu argüman ile aynı cümlelerin Suriye Türkmenleri için kurulup kurulamayacağını teyidi amaçlandığı için göçmen figürü tartışmalarının derinliklerine inilmesi planlanmıştır. Çünkü, Suriye Türkmenlerinde Çerkeslerin aksine bir soydaşlık ve fakat buna rağmen bir ‘yabancılık’ söz konusudur. Bugüne kadar yapılan çalışmaların genelinde incelenen özne; anayurdundan uzakta bir ‘kopuntu’ olarak yaşayan, çoğu zaman bir azınlık/‘yabancı’ (outsider) olarak başka bir coğrafyaya yerleşen toplumun bireyleridir. Fakat Suriye Türkmenlerinin özgün durumunda bir ‘soydaş’ olarak ata topraklarına dönüş söz konusudur. İşte bu noktada etnik ve ulusal kimlikle ilgili çoğu kaynağın 2024 yılında karşı karşıya kaldığımız göçmen figürünün durumunu izah etmede yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu doğrultuda; Türkiye’de bir azınlık olarak yaşayan Çerkeslerin Suriye’den gelen soydaşlarını karşılayış biçimleri ile Türklerin Türkmenleri karşılayış biçimi arasındaki farklılıkların teorik bağlamda anlamlandırılması için; kinopolitika gibi anahtar kavramların tanımlarına odaklanma ihtiyacı duyulmaktadır.

Literatürde göçmen figürü tanımlanırken iki farklı yaklaşım olduğu gözlemlenmektedir. Devlet merkezli olan ilk yaklaşımda göçmen ‘ikincil’ ya da ‘türetilmiş’ bir figür olarak ele alınmaktadır ve göçmenlik de vatandaşlığın istisnai bir hali olarak kabul edilmektedir. Diğer yaklaşımda ise devlet yerine devleti meydana getiren toplumsal unsurlar merkeze alınmaktadır ve göçmen siyasal teorinin merkezinde yer alan ‘birincil’ bir figür olarak konumlandırılmaktadır. Göçmen figürünü ‘türetilmiş’ değil de ‘birincil’ bir figür olarak

ele alan çalışmaların en başında Thomas Nail'ın Göçmen Figürü isimli kitabı gelmektedir. Kitabın merkezindeki kinopolitika gibi kavramlar da bu tez için kritik önem arz etmektedir. Kinopolitika beden, hareket ve göç çalışmaları alanlarının kesişiminde yer alan bir kavramdır. Yunanca kökenli kinesis (hareket) ve politika sözcüklerinin birleşiminden türemiştir. Kavram, kişilerin ya da grupların fiziksel hareketlerinin, dolaşımlarının ve yer değiştirme biçimlerinin siyasi anlamda denetlenmesi, sınırlandırılması veya kontrol altına alınması süreçlerini ifade etmektedir. Bireylerin, göç/yer değiştirme süreçlerinde tecrübe ettikleri çoklu aidiyet hissinin kontrol edilme çabasına dikkat çeken Nail, göçü politik durağanlık ve yurttaşlık kuralının bir istisnası olarak görmek yerine, kinopolitika kavramı üzerinden, yani hareketin perspektifinden yeniden yorumlamayı önermektedir (Nail, Göçmen Figürü, 2022). Bahsi geçen bu sürekli hareketlilik, göçmenlerin kimlik inşa sürecindeki deverana işaret etmektedir.

Kimliklerin çok katmanlılığına vurgu yapılan bu bölümde, vatandaşlığın bir ülkeye ait olma halinden ziyade; çok yerli aidiyetlerin yasal ve duygusal ifadesi haline gelişinin altı çizilmektedir. Sonsuz odalar, tezin kavramsal çerçevesindeki ev metaforunda, bahsi geçen bu çoklu vatandaşlık ve aidiyet biçimlerini yansıtmaktadır. Bireylerin hem geride bıraktıkları ülkelerine hem de göç ettikleri yere aidiyet duymaları, Ayhan Kaya'nın 'tireli kimlik' kavramıyla ilişkilendirilebilir. Kaya'ya göre,

“kültür, kimlik, din, etnisite, gelenekler ve geçmişe ilişkin olarak üretilen söylemler, genel olarak azınlıklar ve özelde de göçmenler için çok önemli hale gelmiştir. Geçmişini yeniden kurgulamak ve kültür, etnisite ve dine yatırım yapmak, göçmen toplulukları için en azından ikili bir amaca hizmet ediyor gibidir. Bu tür bir eğilim, ilk olarak, var olan statükoyu eleştirmekten uzak bir şekilde günceli yakalamanın bir yolu olarak düşünülebilir. ‘Şanlı’ geçmiş, otantik kültür, etnisite ve din, burada, diasporik özne tarafından, dışlanma, yapısal dışlayıcılık, yoksulluk, ırkçılık ve kurumsal ayrımcılık tarafından şekillenen günümüzün yıkıcılığına karşı koymak için stratejik bir araç olarak kullanılmaktadır. İkinci olarak bu, bireye, diğerleri tarafından dayatılan kriterlerden bağımsız olma duygusunu vermeye yarar. Çünkü geçmiş, diasporik öznelerin kendilerine ait olarak gördükleri şeydir. Aslında bu tür bir konumlanma, dışlanmış grupların yarattığı bir siyaset türüdür.” (Kaya, 2004, s. 332).

Sonuç olarak, kimliklere ilişkin bu çok katmanlı tahayyül bağlamında, tezin kavramsal çerçevesinin ev metaforundaki sonsuz odalar, bireylerin ve toplumların kimliklerinin tek ve sabit olmadığına, sürekli dönüştüğüne işaret etmektedir. Bu nedenle kimlik, evin

içinde serbestçe dolaşan, bazı odalarda daha uzun süre kalan, bazılarını geride bırakan ya da yeni odalar inşa eden bir özne tarafından performe edilen bir süreçtir. Göçmenlik deneyimi, bu hareketliliği hem zorunlu hem de mümkün kılan bir tetikleyici unsurdur.

2.5. Odalar Arasında Kalmışlık ve Göçün İkilemleri

Bireyler kimi zaman belirtilen kimlik odalarının hiçbirinde tam anlamıyla rahat edemez, odalar arasında sıkışıp kalabilirler; bu durum bir arada kalmışlık (liminality) halini temsil eder. Göçmenlerin tecrübe ettikleri aidiyet krizleri, entegrasyon problemleri ve dışlanma deneyimlerini temsil eden bu durum, çalışmanın bu bölümünde Victor Turner'ın 'eşiklik' kavramı üzerinden değerlendirilecek; sonrasında da Zygmunt Bauman'ın 'yabancı' tanımı ile ilişkilendirilecektir.

Turner, toplumsal değişim, kriz anları, direniş, isyan ya da kültürel dönüşümler ile ilişkilendirdiği eşiklik (liminality) kavramını, 'The Ritual Process: Structure and Anti-Structure' başlıklı kitabında işlemektedir. Turner'a göre eşikte olanlar (liminaller), herhangi bir statü, mülkiyet, nişan, akrabalık sistemindeki konum, rütbe ya da rol belirten dünyevi giysiler gibi ayırt edici niteliklere sahip olmayan; genellikle pasif davranış kalıplarını benimseyen bireylerdir. Liminaller, eski kimliklerini terk etmek üzere eşikte bekleyen ve fakat yeni kimliklerine de henüz kavuşamamış olanlardır; dolayısıyla belirsiz halleriyle norm dışı kalmaktadırlar. Mevcut sosyal yapının dışına çıkılan, kuralların nispeten gevşediği bir alanda bulunan eşikteki için Turner, yapı (structure) ile yapı-dışı (anti-structure) arasında kalanlar tanımını yapmaktadır. Bu özelliği itibarı ile de hem kriz hem de geliştirilebilir potansiyel ihtimallerini önümüze sermektedir. Bu anlamda liminal dönem, bireylere yeni roller kazanabilmeleri, kimliklerinin yeniden şekillenebilmesi ve dönüşebilmesi için bir alan tanımaktadır. Tüm bunlara ek olarak, kitapta, Turner'ın communitas olarak adlandırdığı, hiyerarşik olmayan bir dayanışma ağından bahsedilmektedir (Turner, 2011).

Eşiklik, göçmenler özelinde yorumlandığında, tezin saha çalışmasının kıymetli çıktıları ortaya koyabilmesi adına ciddi bir katkı sağlamaktadır. Kavram, özellikle vatandaşlıktan yoksun, yerinden edilmiş ya da entegrasyon sürecindeki göçmen gruplar bağlamında ele alındığında, aidiyeti ve yasal statüsü askıda olan bireylerin durumunu açıklarken; anlamlı bulgular ortaya koyulabilmesine yardımcı olmaktadır.

Öte yandan, Zygmunt Bauman'ın modern insanı anlatırken yaptığı tanımlamalarda; 'bizden' olabilecek kadar yerli olmayan; 'öteki' olamayacak kadar da yabancı olmayan arada kalmış bireylere değinilmektedir. Modern toplumların saplantılı bir biçimde düzenleme ve kategorilendirme eğiliminde olduğunu, ancak bazı figürlerin –göçmen ve mülteciler de dahil olmak üzere– bu kategorilere sığmadığından bahseden Bauman, Modernlik ve Müphemlik isimli çalışmasında bahsi geçen bu sınıflandırma eyleminin karşısına müphemliği/belirsizliği yerleştirmektedir. Bauman'a göre; "dostlar var, düşmanlar var. Bir de yabancılar. [...] Yabancı için özgürlük, her şeyden önce ağır bir belirsizlik demektir. Sadece bir süreliğine bile olsa güvenli bir limandan yoksun olan bu özgürlük, bir kutsamadan çok bir lanet olarak hissedilir" (Bauman, 2003, s. 74). Bauman'a göre yabancı içeri ile dışarı arasındaki sınırdan var olabilir, "gelmiş olduğunun hatırlanması, orada bulunuşuna doğal bir hakikatten ziyade tarihsel bir olay anlamı katar. Bir taraftan diğer tarafa geçişi varoluş haritasındaki önemli bir sınırı ihlal eder", bundan dolayı da modern sistemin sınıflandırma gayesi, yabancıyı hem üretir hem de ondan kurtulmak ister (Bauman, 2003, s. 82). Özetle, Zygmunt Bauman'ın yabancı figürünün yerinden edilmiş, vatansız, çifte aidiyetli ya da asimilasyona direnen yani 'arada kalmış' bireylerin durumunu açıklarken kullanışlı olacağı öne sürülebilir. Çünkü Bauman'a göre bahsi geçen bu figürler hem köken ülkelerine tam anlamıyla ait değildirlere; hem de göç ettikleri ülke tarafından kimlikleri benimsenerek kabul edilmemektedirler. Bauman bu anlamda yabancıyı "sistemsal bir fazlalık" olarak izah etmektedir.

Bu bağlamda, göçün ikilemlerini çözümlemek üzere politikacıların uygulamalarını da inceleyen Bauman, "karşılıklı ayrıştırma, mesafeyi koruma, köprüler yerine duvarlar inşa etme ve çarpıklaşmamış iletişim için doğrudan hatlar yerine ses geçirmeyen "yankı odaları" kurma politikası karşılıklı güvensizlik, yabancılaşma ve sorunu şiddetlendirmekten başka bir yere götürmüyor" ifadesiyle göçmenliğin ve hareketlilik yönetiminin bir kriz hali ile ilişkilendirilmesinden duyduğu rahatsızlığı ifade etmektedir (Bauman, 2018, s. 21). Dolayısıyla, göç ile ilişkilendirilen kriz süreçlerinin göçmenlerin kendileriyle ilgili değil, hareketliliğin yönetimiyle ilgili olduğunu vurgulamaya çabalayan bu tezde, 'arada kalmışların' yer değiştirme süreçlerinde kendilerini nasıl tanımladıklarına dair fikir yürütürken, Bauman'ın konuya ilişkin tanımlamalarına başvurmak oldukça önemlidir.

Vatandaşlık kavramının dönüşümünü ev metaforundaki ‘odalar arasında kalmışlık’ üzerinden okumak gerektiğindeyse; göçmenlerin vatandaşlık almaları durumunda dahi toplumsal kabul görme anlamında problem yaşamaya devam ediyor olmaları hususu değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Yukarıda izahı bir metafora oturtulmaya çabalanan kimlik, vatandaşlık, göç ve entegrasyon kavramlarının analizi; bu kavramların değişen yönlerinin de anlaşılması açısından kritik önem arz etmektedir. Örneğin; göç yönetim ve diaspora kavramları literatürde taranırken, karşımıza en çok çıkan ülkelerden ikisi olan Almanya ve Fransa’da vatandaşlık anlayışı 19. yüzyıldan bu yana gözardı edilemeyecek bir dönüşüme uğramıştır. Rogers Brubaker, 1992’de bu konuda kaleme aldığı ‘Citizenship and Nationhood in France and Germany’ başlıklı kitabında; kapsayıcı ve evrenselci yaklaşımıyla göçmenleri kolayca vatandaşa dönüştüren Fransız modelini överken, daha toplulukçu ve doğası gereği dışlayıcı Alman modelini, vatandaş yerine ‘göçmen yerleşimciler’ yaratan bir yapı sunması nedeniyle eleştirmektedir. Bu argümanını ise şu cümleler ile detaylandırarak açıklamaktadır:

“Fransız milliyet anlayışı devlet-merkezci ve asimilasyoncu iken, Alman anlayışı halk-merkezci ve farklılıkçıdır. Milliyet duygusunun oluşumu ulus-devletten çok daha öncelere dayandığı için, Alman millet anlayışı temelinde politik olmadığı gibi soyut vatandaşlık fikrine de bağlı değildir. Bu nedenle, politika öncesi Alman milleti, devlet arayışındaki bu millet, evrensel politik değerlerin taşıyıcısı olarak değil, organik kültürel, dilsel veya ırksal bir topluluk –başka bir şeye indirgenemez bir şekilde kendine has bir Volksgemeinschaft- olarak ortaya çıktı. Bu anlayışta ulus politik değil, etnokültürel bir gerçekliktir” (Brubaker, 1992).

Fakat, literatürün temel taşlarından biri olarak nitelendirilebilecek eserin yazıldığı 1992 yılından bu yana vatandaşlık kavramı önemli bir dönüşüme uğramıştır. 2000 yılı itibarıyla Almanya’nın göçmen politikaları ve vatandaşlık verme süreçlerinde Fransa’ya nazaran daha demokratik ve kapsayıcı olduğu öne sürülmektedir. “Daha açık bir şekilde söylemek gerekirse, Almanya’daki baskın çok kültürcülük, kültürel farklılık ve çoğulculuk söylemleri, Almanyalı-Türklerin kamusal alanda kendilerini kendi kültürel kimlikleriyle temsil etmelerine olanak sağladı” (Kaya, 2016, s. 57-96). Buna karşılık, Fransız modelinde asimilasyonla benzerlik gösterdiği öne sürülen; ülke sınırlarına yeni katılanlara dil, laiklik, akılcılık, batı merkezci evrensellik ve devlet merkezcilik yaklaşımlarıyla Fransız uygarlığı aşılayan bir cumhuriyetçi entegrasyon modelinden bahsedilmektedir. Özetle, Fransız modelinde kültürel farklılıkla göz ardı edilerek

vatandaşlık vurgulanırken, Alman modelinde kültürel farklılıkları ön plana çıkaran entegrasyon yanlısı bir yaklaşım sergilenmektedir. Yakın tarihte, göç ve hareketlilik süreçleriyle ilgili Türkiye'ye nazaran daha tecrübeli olan Almanya ve Fransa'da vatandaşlık kavramının dönüşümünün ele alınma sebebi, Türkiye'nin bu bağlamda nasıl konumlandığı ya da konumlanacağına dair tahminler yürütmeye çabalayan bu teze kavramsal bir zemin sunma gayesiyle ilgilidir.

3. BÖLÜM: SURİYE TÜRKMENLERİ

3.1. Tarihsel Arka Plan

Osmanlı Devleti'nin iskân politikaları neticesinde Anadolu topraklarından Suriye'ye göç eden Türklerin oluşturduğu etnik bir topluluk olan Suriye Türkmenleri, nüfuslarıyla tarih boyunca stratejik bir öneme sahip olmuşlardır. Fakat, tarihsel kaynaklara bakıldığında Suriye coğrafyasının Osmanlı Devleti'nin iskân politikalarından önce de Türk nüfusu barındırdığı, Türkmenlerin "Suriye'nin otokton etnik gruplarından biri olmayıp Orta Asya'dan yapılan göçlerle bölgeye" yerleştikleri görülmektedir (Bölükbaşı, 2018, s. 105-123). Hatta literatürde, "Anadolu coğrafyası henüz Türk-İslamlaşmamışken Suriye olarak tanımlanan bölgede Türk devlet ve beylikleri kurulmuştur" bilgisi de yer almaktadır (Gündoğdu, 2023). Ne var ki, bahsi geçen bu Türk varlığının büyük bir çoğunluğu konar-göçerlikleri sebebiyle zamanla Anadolu içlerine ve Kuzey Afrika'ya dağılmıştır. Bu sebeple, Suriye coğrafyası Osmanlı'nın iskân müdahalesine kadar genel olarak "Türklerin Anadolu, Balkanlar ve Kuzey Afrika'ya sıçrama tahtası görevini üstlenmiştir" (Cevizci, 2023). Bölgedeki kalıcı varlıklarının miladı ise, kaynakların tamamına yakınında, Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinden sonraki dönem olarak belirlenmiştir. Örneğin; Yusuf Ziya Bölükbaşı, 'Etnisite, Kimlik ve Dış Politika: Türkiye'nin Suriye Türkmenleri Politikası' başlıklı çalışmasında "Suriye Türkleri ya da Türkmenleri deyimi, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun mağlup ayrılması neticesinde bölgenin Fransız mandasına girmesiyle ortaya çıkmıştır" ifadelerine yer vermektedir.

Göçebe ve yarı-göçebe olarak nitelendirilebilecek Türkmen toplulukları, Osmanlı'nın iskân politikaları çerçevesinde stratejik iki bölgeye yerleştirilmişlerdir. Bu bölgelerden ilki Halep ve çevresi, diğeri ise Lazkiye'dir. Halep ve civarındaki şehirlere yerleştirilen Türkmenlerin, Osmanlı için kritik olan ticaret güzergahlarında kontrol sağlamaları hedeflenmiştir. Aynı zamanda tarım ve hayvancılık ile uğraşmaya teşvik edilen Türkmenlerin hem bölgenin ekonomisine katkıda bulunmaları hem de yerleşik düzen alınmasıyla beraber yerel idarede de söz sahibi olarak Osmanlı Devleti'nin Suriye topraklarındaki otoritesine takviye sağlamaları hedeflenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin fethettiği Suriye bölgesindeki emniyet ve hakimiyetini güçlendirmek için Halep, Humus, Hama, Lazkiye ve Şam gibi kuzey şehirlere yerleştirilen Türkmenler, yüksek askeri kabiliyet ve sadakatleriyle, Arap topraklarında

gerçekleşen yerel isyanların bastırılması ve bölgenin demografik yapısının Osmanlı lehine dengelenmesinde önemli destek sağlamışlardır (Cevizci, 2023). Osmanlı, Türkmenlerin Anadolu'dan Suriye'ye doğru gerçekleşen bu geniş çaplı nüfus hareketliliğini yönetirken, Türkmenleri kritik askeri ve idari pozisyonlarda görevlendirerek bölgede yerleşik Türk köylerinin kurulmasına, tarım ve hayvancılığın faaliyete geçmesine ve Türkmenlerin yaşadıkları toprakları sahiplenerek daha kolay uyum sağlayabilmelerine destek olmuştur.

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası Osmanlı'nın Suriye topraklarındaki etkinliğini kaybetmesiyle birlikte Fransız hakimiyetine giren Türkmenlerin toplumsal konumları ve politik durumları her ne kadar problemli bir sürece girmiş olsa da yerleşikliklerini bu bölgede sürdürmeye devam ettirmişlerdir. Öyle ki; Anadolu'daki milli mücadele esnasında Suriye'de Kuvayı Milliye birlikleri kuran Türkmenler, Fransızlara karşı verilen mücadelede kritik bir rol oynamışlardır ve hatta "Fransız mandasından sonra göreve gelen cumhurbaşkanları arasında Türkmenler de bulunmaktadır. Fransız işgali sona erdikten sonra Suriye'deki Türkmen etkisi 25 yıl sürmüştür, 1971'de Hafız Esed'in iktidara gelmesiyle Türkmenler yönetim mekanizmalarından büyük ölçüde tasfiye edilmişlerdir" (Yılmaz, 2012, s. 2). Özetle, Mondros Ateşkes Antlaşması, Suriye Türkmenlerinin Osmanlı himayesinden çıkarak yeni bir siyasal düzende azınlık statüsüne düşmesine yol açmıştır. Bu süreçte hem Fransız hem Arap milliyetçiliği eksenli yönetimler, Türkmenlerin kültürel, dilsel ve siyasal varlığını bastırma eğiliminde olmuştur. Bu tarihsel kırılma, Suriye Türkmenlerinin günümüzde yaşadıkları kimlik aidiyet ve temsil sorunlarının temelini oluşturmaktadır.

Yukarıda da değinildiği üzere, Arap milliyetçilerinin yoğun baskılarına maruz kalan Türkmenler sistemli bir asimilasyona maruz bırakılmışlardır. Örneğin; Arap kızları ile evlenenlere ayrı haklar tanınmış, Türkmen bölgesinden olanlara mesleklerinde terfi şansı sunulmamış, Türkmen köylerinin isimleri Arapçaya çevrilmiştir (Bozoğlu, 2020). Bu asimilasyonun sebepleri arasında; etnik kökenleri dolayısıyla "bölgede Türkiye'nin potansiyel ajanı" olarak görülmeleri ve Suriye topraklarının kadim milletlerinden olmaları nedeniyle "oluşturulacak sistem içerisinde güçlü kadroları kontrol etmelerinin istenmemesi" yer almaktadır" (Gündoğdu, 2023). Bahsi geçen bu asimilasyonun uygulama biçimleri saha araştırması çıktılarının analizi bölümünde ayrıca ele alınacaktır.

2010 yılında Ortadoğu'nun neredeyse tamamına yayılan Arap Baharı etkisi, çok kısa bir süre içerisinde Suriye'ye de sıçramıştır. “Bu çatışmalardan en çok etkilenen grupların başında Türkmenler gelmektedir. Suriye Türkmenleri çatışmaların başladığı ilk günden itibaren ön cephede yer almışlardır. Türkiye'nin Arap Baharının başlamasıyla birlikte bölgede liberal anayasal rejimlerin kurulmasını destekleme politikası ve rejim tarafından Türkmenlerin Türkiye ajanı olarak görülmesi sebebiyle Türkmenlere yönelik sistematik katliamlar ve göç politikaları uygulanmıştır” (Bölükbaşı, 2018, s. 105-123).¹

Etnik kimliklerinin kabul görmemesi nedeniyle, Türkmenlerin Suriye'deki nüfuslarına yönelik kesin rakamlara ulaşmak mümkün değildir. Fakat çeşitli kaynakların ortaya koyduğu rakamlardan yola çıkarak; Türkmenlerin Suriye'nin toplam nüfusunun %4'ü ile %6'sı arasında bir oranla ifade edilebileceği öne sürülebilir. Örneğin, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nin (ORSAM) Hasan Kanbolat tarafından kaleme alınan Suriye Türkmenleri başlıklı raporunda, “Suriye'de 1,5 milyon civarında Türkçe konuşan ve 2 milyona yakın dilini unutmuş Türkmen yaşamaktadır” ifadelerine yer verilmektedir (Kanbolat, 2012, s. 1). Öteki taraftan, Francis Fukuyama gibi isimlerin danışma kurulunda bulunduğu Bellingcat isimli kuruluşun araştırmacıları, 2019 tarihli raporlarında, Suriye'de 500 bin ile 3 milyon arasında Türkmen olduğuna dair çok geniş aralıklı bir nüfus tahmini yapmışlardır (Bellingcat, 2019). Tüm bu rakamlara karşılık, Türkiye'de yaşayan Suriye Türkmenlerinin sayısına dair de kesin bir veri bulunmadığı aşıkardır. Fakat, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin etnik dağılımında Türkmenlerin oranının %10-15 arasında olduğu yani 300 bin ile 450 bin arasında olabileceği tahmini yürütülmektedir (Erdoğan M. M., 2020, s. 147). Sayısal verilerin netlikten yoksun oluşu ve mevcut tahminlerin belirsizlik içermesi, bu tezin; Suriye'deki kültürel kimliklere yeterli önem verilmediği yönündeki hipotezini destekler niteliktedir.

Asırlardır Suriye topraklarında var olan Türkmen topluluğu, 2011 yılında Suriye İç Savaşı sebebiyle tekrar Anadolu'ya gelmek –ve hatta bir kısmı aradan geçen 14 yılın ardından bugünlerde Türkiye'den Suriye'deki evlerine geri dönmek– durumunda kalmışlardır (Bozoğlan, 2020). Bu iki –hatta üç– ‘zorunlu’ göç karşılaştırıldığında, aradan geçen

¹ Metinde peş peşe paragraflarda yapılan iki alıntıdan da anlaşılacağı üzere; Suriye Türkmenlerinin tarihçesini aktaran akademik literatürün neredeyse tamamında Türkmenler için Türkiye Cumhuriyeti'nin potansiyel ‘ajanı’ ifadesine yer verilmektedir. Yürütülen saha araştırmasında görüşmecilerin büyük bir çoğunluğunun da Suriye'deki sosyal hayatlarını anlatırken aynı ifadeyi kullanması, bu algının yaygınlığının sağlaması niteliğindedir.

zamana rağmen değişen ve değişmeyenlerin neler olduğu, bahsi geçen toplumsal hareketliliğin o zamanki Türkmen topluluğu ve şimdiki Türkmen topluluğu üzerindeki kalıcı etkileri –yani aslında gn bu toplumda inşa ettikleriyle beraber tahrip ettikleri– ve son olarak, tireli kimliğe (Suriyeli-Türkmen, Halep-Türkmeni) sahip olmanın göç etme süreçlerindeki avantaj ve dezavantajları tezin bu bölümünde saha çalışması çıktılarıyla beraber analiz edilecektir. Esasında bu analize bir temel oluşturması maksadıyla ele alınan tarihsel arka plan, insan hareketliliğini (human mobility) ve dönemsel adaptasyon krizlerini yönetmek için üretilen politikaların evriminin de resmedilmesini mümkün kılmayı amaçlamaktadır.

3.2. Saha alışması

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın yöntemi genel hatlarıyla açıklanmış olmakla birlikte, okuyucunun metin içerisinde ileriye ve geriye gitme gerekliliğini en aza indirmek maksadıyla, ikinci ve üçüncü bölümlerin başında, saha araştırması detayları verilirken yönteme ilişkin unsurlar yeniden ve Türkmenler ya da Çerkesler özelinde daha ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Bu tercih, hem araştırmanın kavramsal erevesi ile yöntemi arasındaki ilişkinin daha açık biçimde kurulmasını sağlamakta, hem de okuyucunun analiz edilen vaka bağlamında kullanılan yöntemi doğrudan ve bütünlüklü biçimde takip edebilmesine imkn tanımaktadır.

Tezin giriş bölümünde araştırma yöntemi anlatılırken de belirtildiği üzere; Suriye Türkmenleri özelinde yapılan saha araştırması, iç savaş sonrası Türkiye’ye sığınan Halep ve Lazkiye Türkmenlerinden oluşan 25 ayrı grşmeciyle, yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılarak yürütülmüştür. Bu görüşmelerde, Türkmenlerin gle ilgili karar aşamaları, Türkiye’de karşılanma biçimleri, yaşadıkları kolaylık ve zorluklar, adaptasyon süreçleri, Türkiye’nin g politikalarıyla ilgili düşünceleri ve gelecek tahminleri öğrenilmeye abalanmıştır.

Saha araştırması kapsamında, ilk katılımcıya kişisel sosyal ağ üzerinden ulaşılmış; bu ilk temas sonrasında, görüşülen kişinin yönlendirmeleriyle diğer katılımcılara ulaşılmış ve saha kartopu örnekleme (snowball sampling) yöntemi doğrultusunda genişletilmiştir. Bu yaklaşım, özellikle görünürlükleri sınırlı olan ya da belirli bir topluluk içinde yer alan gruplarla yapılan nitel çalışmalarda sıklıkla başvurulan bir yöntemdir (Biernacki & Waldorf, 1981, s. 141-163) . Yapılan görüşme sayısı arttıkça müdahil olunan Türkmen

çevre, tez çalışmamdan haberdar olduklarından, 8 Ocak 2025 tarihinde Suriye Türkmen Dernekler Federasyonu'nun düzenlediği 'Suriye'deki Güncel Gelişmeler ve Türkmenlerin Son Durumu Hakkında' başlıklı basın bildirisine gönderdikleri davetiye ile daha fazla katılımcıya ulaşmama destek sağlamışlardır. İstanbul ilinde düzenlenen toplantıya Türkiye'de faaliyet gösteren tüm Türkmen derneklerinin temsilcileri ve konuyla ilgili araştırmacı, gazeteci, akademisyenler katılım sağlamışlardır.

Her nitel veri analizinde olduğu gibi, bu araştırmada da bir kanaat geliştirmek üzere toplanan veri, katılımcıların kimliklerini belirtmeden, genellikle betimleyici bir üslup ile özetlenerek aktarılmıştır. Bu durum görüşmecilerin oluşturduğu veri havuzundan filtrelenen bilginin literatürde çağrıştırdığı kavramlara başvurma ihtiyacını da doğurmuş, bu kavramlar da ortaya çıkan bilginin çeşitli temalar etrafında kategorilendirilmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda, tezin bu bölümünde, elde edilen veri değerlendirmeye tabi tutulurken, doğrudan alıntılama yönteminin yanı sıra, tematik analiz ve özetleyici parafraz yöntemlerinden de faydalanılmıştır (Baltacı, 2017), (Creswell, 2012), (Miles & Huberman, 1994). Örneğin; göçmenlerin Türkmen olmalarının vatandaşlık başvuru sürecindeki etkisini anlamak amacıyla sorulan sorulardan birine cevaben, Görüşmeci 7 şu ifadeleri kullanıyor:

“Vatandaşlık konusunda şöyle bir örnek vereyim; Türkiye'den Almanya'ya giden vatandaşlar Almanya'da Türk, Türkiye'de 'Alamancı'. Aynı tepkiyi biz orada yaşadık [Türkiye'de Suriyeli, Suriye'de Türkmen]. Benim çok araştırmalarım oldu üniversite dönemimde [...] Vatandaşlık konusunda birçok Türkmen, yani benim tanıdığım aileler olsun veya fertleri olsun, birçok Türkmen almadı yani hiç“.

Görüşmeci 7

Bu ifade ile görüşmeci; “Suriye-Türkmeni” tireli kimliğindeki ‘tire’(-)de sıkışıp kaldığını anlatmaya çabalamakta; kavramsal çerçeve bölümünde değinilen ‘odalar arasında kalmışlık’, ‘eşiklik’ (liminality) hususlarına somut bir örnek sunmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, Victor Turner’a göre eşiklik, grupların belirli bir statüyü terk ettikleri, fakat yeni bir statüye de henüz kavuşmadıkları geçiş evresidir. Yukarıdaki görüşmecinin ifade ettiği belirsizlik hali; Turner’ın açıkladığı kimliksel karmaşa ve aidiyet muğlaklığı ile tanımlanabilir. Dolayısıyla, bu tez çalışmasının saha araştırması bulguları, genel olarak, doğrudan alıntılama yerine, görüşmeci ifadelerinin kavramsal çerçeveye referans gösterilerek yorumlanması yöntemi ile aktarılacaktır.

Giriş bölümünde de belirtildiği üzere, yüz yüze ve çevrimiçi görüşme yöntemleri kullanılarak mülakat yapılan 25 Suriye Türkmeni görüşmecinin 16'sı erkek, 9'u kadındır. En genci 19, en yaşlısı ise 44 yaşında olan katılımcıların 7'si (tamamı erkek) ses kaydı alınmasına müsaade etmiş; diğerleri dijital bir gereç olmaksızın, not alma yöntemi kullanılarak görüşme yapmayı kabul etmişlerdir. Görüşme yapılan erkeklerin 8'i, kadınların ise 4'ü üniversite mezunuyken; erkeklerin 4'ü, kadınların ise 2'si ortaokul mezunu olduklarını aktarmışlardır. Yaş ortalaması nispeten genç görüşmeci grubunda ise; 4'ü erkek, 3'ü kadın olmak üzere toplam 7 öğrenci ile mülakat yapılmıştır. Araştırmada, işsiz olduklarını belirten 3 üniversite mezunu erkek ve ev hanımı olduklarını bildiren 5 kadın katılımcı dahil edilmeksizin, meslek tanımı olarak; sivil toplum kuruluşu başkanlığı, ayakkabıcılık, hemşirelik, inşaat mühendisliği, tercümanlık, sağlık turizmi sektörü çalışanı, donanım mühendisliği, proje yönetmenliği, çağrı merkezi çalışanı gibi iş kollarında faaliyet gösteren görüşmeci profillerine yer verilmiştir.

Bu çalışmanın araştırma yöntemi belirlenirken; maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmasına karar verilmiş ve görüşmecilerin olabildiğince farklı demografik (cinsiyet, eğitim durumu, meslek ya da yaş gibi unsurlar açısından) profillere sahip olmalarına özen gösterilmiştir. Fakat, katılımcıların sorulara verdikleri yanıtları analiz aşamasına geçildiğinde anlaşılmıştır ki; Suriye Türkmenlerinin toplumsal gerçekliği ve kültürel bağlamının derinlemesine kavranabilmesi için demografik çeşitlilik ikincil önemdedir. Bu araştırmada bulgular ortaya koyulurken, katılımcıların bireysel özelliklerinden ziyade, Suriye Türkmenlerinin ortak kültürel kimliklerini açığa çıkaran beyanlarına dikkat çekilmesi öncelenmiştir. 'Interpreting Qualitative Data' ve Jaber F. Gubrium ile beraber kaleme aldıkları 'The Politics of Field Research: Sociology Beyond Enlightenment' isimli çalışmalarında David Silverman, bu durumun nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde metodolojik bir izahı olduğunu belirtmiş; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek gibi özellikleri ile görüşmecilerin neyi 'temsili' ettiklerine bakmadan, çalışılan kültürel grup içerisindeki anlam sistemlerini ve ortak kimlik yapılarını kavramaya çalışan, yani kültürel analizi amaçlayan araştırmaların metodolojik geçerliliklerinin bazı araştırmalar özelinde daha kuvvetli olabileceği yönünde bir çıkarımda bulunmuştur (Silverman, 2014) (Silverman & Gubrium, 1989).

Yukarıda bahsi geçen metodolojik yaklaşımı bu araştırma özelinde somut bir örnek ile açıklamak gerekirse, yürütülen yarı yapılandırılmış mülakatlar esnasında; ilkokul mezunu orta yaşlı bir erkekle yapılan görüşmede dile getirilen ‘dil baskısı’ ya da ‘Türk kimliğinin bastırılması’ anlatısı ile üniversite mezunu genç bir kadının aktardığı deneyim arasında bir fark bulunmadığı gözlemlenmiştir. Yine benzer bir örnek; 21 yaşında öğrenci olan kadın katılımcının “okulda Arap olmamız gerektiği öğretilirdi” yönündeki açıklamasıyla; orta yaşlı erkek ve mühendis katılımcının “Suriye’de Türk kimliğimizi gizleyerek yaşamamız gerekiyordu; Türkmenler olarak memur olmamıza müsaade edilmiyordu” anlatıları özelindeki ortak dışlanma deneyimi üzerinden aktarılabilir. Sosyal konumları farklı olsa da katılımcılar kolektif kimliklerine yönelik ötekileştirici politikaların deneyimlenmesinde aynı paydada buluşmaktadırlar. Mülakatta sorulan sorulara verilen cevapların büyük çoğunluğunda, farklı demografik profillere sahip gruplar arasında benzer örtüşmelerin olduğunun farkına varılmıştır. Bu durum, katılımcıların bireysel farklılıklardan ziyade, içinde bulundukları kültürel grubun ortak tarihsel ve sosyo-politik koşullarının belirleyici olduğunu göstermektedir.

Özetle, yürütülen saha araştırmasının Suriye Türkmenleri ayağında, araştırmanın tasarımı gereği katılımcı sayısından ziyade görüşmelerin derinliği ön planda tutulmuştur. Nitekim, toplanan verinin içeriğinin bir noktadan sonra farklı profillerdeki görüşmecilerde tekrar etmeye başlaması, kullanılan yöntemin bağlamsal sınırlılıklar çerçevesinde de olsa geçerliliğinin sağlaması niteliğindedir. Diğer taraftan, araştırmanın başında, dile hakim olmama ya da kültürel farklılıklar gibi faktörlerin katılımcıların anlatılarını sınırlaması beklenirken; görüşme yapılan 25 Suriye Türkmeni de sorulara Türkçe cevap vermiş, kendilerini ifade etmekte zorlanmamışlardır.

3.3. Araştırma Bulguları

Yapılan saha araştırması neticesinde elde edilen bulguların sınıflandırması yapılırken Türkmen görüşmecilerin tecrübe ettikleri göz önünde bulundurularak göçün beş temel fazı belirlenmiştir; (1) göç kararı ve yolculuk, (2) karşılanma, (3) keşif, (4) adaptasyon, (5) geri dönme(me) kararı. Yapılan görüşmelerde sorulan sorular ve cevapları bu beş başlığın altında değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

3.3.1. Göç Kararı ve Yolculuk

Mülakatlarda Suriye Türkmeni katılımcılara göç kararları ve yolculuk süreçleriyle ilgili; ‘Suriye’den Türkiye’ye ne zaman geldiniz, Suriye’de nerede yaşıyordunuz, Türkiye’ye geliş serüveninizi paylaşır mısınız, Türkiye’ye yerleşme kararını nasıl aldınız, başka bir ülkeye değil de Türkiye’ye göç etmeniz neler etkili oldu, Türkmen oluşunuz Türkiye’ye yerleşme kararınızı etkiledi mi, dini değerlerinizin Türkiye’ye yerleşme kararınızda etkisi oldu mu ya da ekonomik durumunuz Türkiye’ye göç etme kararınızı etkiledi mi’ gibi birbiriyle ilişkili sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların Türkiye’ye gelme kararlarının altındaki faktörler anlaşılmaya çalışılırken; genellikle yukarıda belirtilen sorulardan bir tanesinin sorulması diğerlerinin cevaplarını almak için yeterli olmuştur. Araştırmanın veri havuzuna dahil edilen görüşmelerin tamamında, katılımcılar göç kararı ve yolculuk süreçlerine ilişkin detayları aktarmaktan kaçınmamışlardır; istekli ve detaylı cevaplar vermişlerdir.

Fakat, 21 yaşındaki Suriye Türkmeni katılımcının iç savaş başladığında 7 yaşında olduğu dikkate alındığında, Türkiye’ye göç etme kararına ilişkin sorulara verdiği cevapların aslında olay örgüsü olarak tümüyle kendi hatırladıkları olmadığı durumunun altı çizilmelidir. Genç yaş aralığındaki katılımcıların bugünkü anlatıları, Türkiye’de geçirdikleri 14 yıllık süreçte inşa ettikleri kimlik, aidiyet ve toplumsal etkileşim ile bağlantılıdır. Dolayısıyla, genç katılımcıların cevapları analiz edilirken, aktarılan verinin yalnızca 7 yaşındaki bir çocuğun bireysel deneyimi olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu noktada hafızadan çok, ebeveyn aktarımı, toplumsal söylem ve çocukluk belleğinin duygusal izlerinin önem kazandığı dikkat çekmektedir. Örneğin; 2012 yılında Hatay’a göç eden 25 yaşındaki erkek görüşmeci, ‘Türkiye’ye geliş serüveninizi paylaşır mısınız?’ sorusuna cevaben;

“Biz köydeydik, mahalleye gittiğimizde babama tebliğ gelmişti. Babam da daha önce protestolara falan katılmıştı. O zamanlar herkesi tekrar askere alıyorlardı. İki defa gelmişler, babamı sormuşlar. Babaannem sizi sordular dedi. Bir gece evde yattık. Hemen köye gittik, oradan Türkiye’ye akrabalarımızın yanına geldik. [...] Geldiğimde 11 yaşındaydım, daha çocuktum. Ben de çok hatırlamıyorum. Ama şundan dolayı zorluk çekmiştik; geldiğimiz ilk yıllarda kamplarda falan kalıyorduk. Alışık olmadığımız şeylerdi. Yağmur yağıyordu çadırların altından su akıyordu, yaz olunca güneşte kavruluyorsun. Ondan dolayı baya zorluk çekmiştik. Bir de şöyle bir

durum var; geçinemiyorduk. İş imkanlarını daha insanlar bilmiyorlardı. Babam Suriye’de kalmıştı.

Özgür Suriye Ordusu’yla birlikteydi. Biz buradaydık. Ondan dolayı ekonomik olarak zorluklar çekilmişti. Sonra babam gelince toparladık, kiraya çıktık, atlattık o dönemi”.

Görüşmeci 22

Görüşmeci 22’nin anlatısında; çocukluk hafızasının sınırlılığı sebebiyle anıların sonradan yeniden kurgulanmış olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Burada çocukluk belleğine dayanan bir olay örgüsü olmakla beraber; aile içindeki kolektif hatırlama biçimleri o dönemde yaşanan ‘geçim sıkıntısı’ odaklı olduğu için, görüşmeci başta hatırlamadığını söylediği halde, sonradan yaşadıkları ekonomik zorluklar ve iş bulma sıkıntılarından bahsetmeye başlamıştır. Özetle, çalışma boyunca, bu tür anlatıların analizinde; olgusal doğruluktan ziyade, göç deneyiminin nasıl hatırlandığı, anlatıya dönüştürüldüğü ve bugünkü kimlik inşasında nasıl bir rol oynadığının dikkate alınmasına karar verilmiştir.

Suriye İç Savaşı süresince rejim tarafından uygulanan hava bombardımanları ve kara operasyonları, Türkmen köylerinin kuşatılması ve çatışma hatları üzerinde yer alması, etnik aidiyete dayalı ayrımcılık ve dışlanma ve son olarak Türkiye’nin Türkmenler ile dayanışma içerisinde hareket edebileceği ümidi Suriye Türkmenlerinin göç etme kararı alırken göz önünde bulundurdıkları en temel hususlar arasında yer almaktadır.

Fakat, yapılan saha araştırmasında toplanan veri değerlendirilirken dikkat edilen hususlardan bir diğeri de Suriye’deki Türkmenlerin Türkiye’ye göç etme kararlarının arkasında yatan tarihsel ve siyasal dinamikler ile ilişkilidir. Görüşmelerden elde edilen bulgular, Suriye Türkmenlerinin Türkiye’ye göç yönelimlerinin temelinde, güvenlik kaygısından öte bir motivasyonun yattığını göstermektedir. Yarı yapılandırılmış mülakatlar boyunca verilen yanıtlar tarandığında, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı sonrasında aldıkları göç kararının Türkmenler için güvenliklerini sağlamak üzere atmak zorunda oldukları bir adımdan öte olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmeler neticesinde; Türkmenlerin, evlerinden ayrılırken, Türkiye’yi yalnızca güvenli bir varış noktası olarak değil; -uzun yıllardır kültürel haklarından mahrum kalmalarının verdiği dışlanmışlık hissiyle- bundan böyle ‘Türk’ kimlikleriyle tanınacakları, rahatça Türkçe konuşabileceklerini düşündükleri bir liman olarak görmekteydiler çıkarımında bulunulmuştur.

Suriye’deki Türkmen nüfusun büyük bir çoğunluğu Halep ve Lazkiye bölgelerinde Türkiye sınırına yakın köylerde bulunduğundan, görüşmecilerin neredeyse tamamının pasaportlarını kullanmadan Gaziantep ya da Hatay’a yürüyerek giriş yaptıkları tespit edilmiştir. Halep ve civarında yaşayan Türkmenlerin, Kilis ve Gaziantep üzerinden; Lazkiye bölgesindeki köylerde yaşayanların ise Hatay – Yayladağ sınır hattını kullanarak Türkiye’ye giriş yaptıkları gözlemlenmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere, Türkmenlerin bulundukları bölgeyi terk etme nedenlerinden en önemlisinin; etnik kökenleri dolayısıyla karşılaştıkları engeller ve maruz kaldıkları toplumsal dışlanma sebebiyle duydukları gelecek kaygısı olduğu ileri sürülebilir. Görüşmecilerden Türkiye’ye geliş hikayelerini anlatmaları istendiğinde istisnasız her biri Türkmen olmaları nedeniyle yaşadıkları olumsuz deneyimlerden ve özellikle Arapçalarının zayıf olması sebebiyle yaşadıkları ayrımcılıktan bahsetmişlerdir.

“Aslında ben başta Suriye’yi terk etmek istemedim. Bırakmak istemedim. Benim vatanım burası demiştim, ben burada doğdum, burada büyüdüm. Tabi bunlar rejimin bize daha önce zehirlediği düşünceler mi diyeyim... Mesela bizim o dönemlerde kitaplarda Osmanlı işgalci olarak geçiyordu. Osmanlıyla ilgili bizim doğru düzgün bir bilgimiz, kaynağımız yoktu. Sadece büyüklerimizden duyardık. Osmanlı’ya hep işgalci gözüyle bakılıyordu ve bizi ona göre büyütüyorlardı. Hani Türkiye iyi değil gibi şeyler. Sonra benim bakış açımı değiştiren bir olay gerçekleşti. Halep’e üniversiteye gitmiştim, dönüşte Esad’ın askerlerinin bulunduğu bir bölgeye geldik. Üniversiteden geliyoruz, köye doğru gideceğiz. Kimlikleri istediler. Tabi kimliklerde bulunduğu ilçe Çobanbey² olarak yazıyor. [Asker] baktı kimliklere; “bunlar Türkmen dedi. Bunları indir, bunlar düşmanlar”. Bu şekilde telaffuz edildi. Biz dedik ki buradan sağ çıkmayabiliriz. Onların ellerinden şu ana kadar sağ çıkan çok az. Ondan sonra takdir-i ilahi, nasıl olduysa o anda muhalifler bir saldırı yapmışlar, füzeler falan fırlatmışlardı o noktalara. Herkes sağa sola kaçmaya başladı. Diğerleriyle birlikte kimlikleri topluca verdiler paylaşın diye. Çünkü o nokta sıcak bir nokta oldu bir anda. Kimlikleri aldık ve gittik. Bir daha da Halep’e gitmedim. O an anladım ki, her ne olursa olsun bizi burada anavatanımızda görmüyorlar. Tabi Halep bizim şehrimiz, bizim vatanımız, bizim topraklarımız. Köylerimizden asla

² Suriye’nin Halep ilinde bulunan bir kasaba. Görüşmeciler Çobanbey’i tarif ederken ‘Türkmenlerin Suriye’deki kalesi’ tabirini kullanmaktadırlar. 2016’da gerçekleşen Fırat Kalkan Harekâtı sonrası Çobanbey’deki IŞİD hakimiyeti sona erdirilmiş ve bu bölge civardaki diğer Türkmen köyleriyle beraber Özgür Suriye Ordusu hakimiyetine geçmiştir.

vazgeçmeyiz. Ama o an anladım ki bizim anavatanımız Türkiye. Onu o an fark ettim. Ondan sonra Türkiye'ye gelmeyi planladım.”

Görüşmeci 5

Türkiye’de faaliyet gösteren Türkmen sivil toplum kuruluşlarını tek bir çatı altında toplamak maksadıyla kurulan Suriye Türkmen Dernekler Federasyonu başkanı Tarık Sulo Cevizci’nin kaleme aldığı Suriye Türkmenlerinin Siyasi Tarihi isimli kitapta yer alan ‘Hafız Esad Döneminde Türkmenlerin Kültürel Vaziyetleri’ başlığı altında da belirtildiği üzere;

“Esad, kültür savaşını devlet kurumları ve halk arasında olmak üzere iki ayak üzerinden yürütmüştür. Devlet dairelerinde getirdiği yasak ve engellemelerle Türkçeyi yok etmiş ve adının anılmasını dahi yasaklamıştır. Türkçe belgeler ve tanıkların hiçbir karşılığı olmamıştır. Türkçe konuşan insanların mahkemelerde şahitliği ve verdikleri ifadeler kabul edilmemiştir. Sahada yürüttüğü savaşı ise Baas üyeleri ve polisleri üzerinden gerçekleştirmiştir. Baas memurları, okulda, çarşıda, pazarda ve camide Türkçe konuşulmasını yasaklamış ve bu durumu takip altına almıştır. Bu yasağı delen kişiler hakkında yasal işlemler başlatmış ve istihbarat üzerinden saldırdığı korku ile toplumu sindirmeye çalışmıştır” (Cevizci, 2023).

Görüşmecilerin de kaynakları teyit ederek aktardığı üzere; Suriye’de eğitim görenler Baas’a destek vermek üzere yetiştirilmekteydi. Suriye eğitim sisteminde ilkokul ve ortaokul Teleul-Baas (Baas’ın tohumları), lise ise Sebbiha (Baas’ın gençleri) olarak isimlendiriliyordu. Arapçayı okula başlayınca öğrenen Türkmenlerin çoğu ise ‘Arap Milliyetçiliği’ gibi dersler üzerinden kültürel bir baskıya maruz kalırken, okula başladıktan sonra öğrendikleri zayıf Arapçaları ile bu dersleri takip etmekte ve başarıyla tamamlamakta çok zorlanıyorlardı (Bozoğlan, 2020). Kalabalık nüfusları dolayısıyla, bir tehdit unsuru olarak algılanan, iç savaş öncesi dönemde de çeşitli Araplaştırma / kültürel asimilasyon politikalarına maruz kalan Türkmenler; özellikle eğitim alanında sistematik bir biçimde çeşitli imkanlardan yoksun bırakıldıklarını dile getirmektedirler. Türkiye’ye gelme kararı almalarındaki en büyük etmenlerden birinin de çocuklarının lise ve üniversite eğitimlerini Suriye koşullarında devam ettirmelerinin mümkün olmadığını düşünmeleridir.

“Halep Türkmenleri olarak biz sınıra çok yakınız. Türkiye’nin sınırına sıfır köylerimiz. Osmanlı yıkıldıktan sonra da aşırı ırkçı Araplar geldiler bu bölgeye, bizlere baskı yaptılar ve maalesef okuyamadık [...] Çoğumuz ortaokul, liseye ulaştık ama bırakmak zorunda kaldık. Mecburen mesleklere yöneldik. Ben mesela ortaokul

2’de bırakmak zorunda kaldım. Çünkü imkanlar el vermiyordu. Lise çok zordu. Arap dili biraz zor. Türk olduğumuz için zorlanıyorduk. Bize zaten yollar kapalıdır. Çok okusan bile öğretmen olabiliyorsun en fazla [...] Bizim bölgelerimiz zaten bir Türk toprağı. Hatta Sultan Abdülhamit’in çiftliği olarak geçer oralar. Zamanla işte, hata mı bilmiyorum onun amacı ne, biz sınır dışında kaldık. Suriye tarafında kaldık. Biz seksen – doksan yıl orada baskı gördük, zorluklar çektik. Ama biz Türk dilini koruyan bir milletiz. Türkiye Cumhuriyeti’nden ödül alacak bir milletiz. Dilimizden asla vazgeçmedik. Babam milliyetçi bir kişiydi. Düşünün, sekiz-dokuz metre boru alıyorduk, Türk anteni çekiyorduk. Türk kanallarını izlemek, dili unutmamak için. Radyolarda TRT dinlerdik. Sadece Türk dilini unutmamak için. Dünyada Türkiye Cumhuriyeti’nin dışında kalmış Türklerin içinde en güzel Türkçeyi konuşan, savunan bizim millettir [...] Bölgelerimiz bombalanmaya başlayınca biz [Halep’ten] kalktık, köylerimize göç etmek zorunda kaldık. Köylerimiz Suriye’nin sıfır noktasında. Orada bir ay, iki ay kaldık. Bir somun ekmek on kuruşa oldu 7-8 lira, bir kilo şeker alsan eskiden seksen liraysa oldu bin lira. Alım gücü bitti, herkesin parası bitti. Arkadaşların bazıları Türkiye’de çalışıyorlardı. Türkiye’de işçi aranıyordu. Bize Türkiye’ye gelin dediler. Mecburen geldik. Ben Maraş’a geldim.”

Görüşmeci 16

Özetle; Türkmenlerin göç kararı almalarına etken üç unsur birbiriyle ilişkilendirilerek şu şekilde sıralanabilir: Arapçayı ilkokula başladıktan sonra öğrenen Türkmenler, eğitim hayatlarında maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılık sebebiyle öğrenimlerini ortaokul ve liseden öteye taşıyamadılar. Eğitim seviyeleri düşük olan Türkmenler, kalifiye olmayan mesleklere yönelmek durumunda kaldılar. Şehirlerde yaşayıp bir şekilde üniversiteye kadar ilerleyebilenler ise rejimin Araplaştırma / kültürel asimilasyon politikaları nedeniyle istedikleri pozisyonlara yükseltilmediler. Memuriyette öğretmenlikten öteye geçemediler. İç savaşın da pekiştirdiği zorluklar, eğitimsizlik ve mesleki imkansızlıklar dolayısıyla ekonomik zorluklar çeken Türkmenler, sınıra yakın köyleri üzerinden Türkiye Cumhuriyeti topraklarına sığınma kararı aldılar.

3.3.2. Karşılama: Suriye’de Türkmen, Türkiye’de Suriyeli

Yürütülen saha araştırması neticesinde elde edilen bulgular; Suriye Türkmenlerinin Türkiye’deki karşılama hikayelerine ilişkin üç temel bakış açısına işaret etmektedir. Bu bağlamda, ilk olarak, Türkiye’deki resmi söylemin Türkmenlere yönelik tutumuna ilişkin katılımcı beyanları incelenmiştir. Bu noktada, Türkiye’deki devlet kurumlarının

Türkmenlere yönelik söyleminin diğer Suriyeli gruplardan farklı bir ton taşıyıp taşımadığı anlaşılmaya çabalanmıştır. İkinci olarak, Türk toplumunun Türkmenleri karşılama biçimlerine yönelik veri tasniflenmiştir. Böylece, Türkmenlerin ‘kardeş topluluk’ ya da ‘soydaş’ olarak entegre olma beklentilerinin ne ölçüde karşılandığı analiz edilmiştir. Son olarak, Suriye’de Türk, Türkiye’de de Suriyeli göçmen kimlikleri nedeniyle dışlandıklarını öne süren Türkmenlerin karşılanma biçimlerine istinaden geliştirdikleri çoklu aidiyet hissi mercek altına alınmıştır.

Suriye İç Savaşı’nın başlamasıyla Türkiye’ye yönelen kitlesel göç dalgasıyla beraber gelen Türkmenler, diğer Suriyeli mültecilerle benzer şekilde Geçici Koruma Statüsü (2014/6883 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı) kapsamında değerlendirilmişlerdir. Fakat, etno-dilsel ve tarihsel bağlar sebebiyle, diğer Suriyeli gruplardan farklı bir toplumsal ve idari muameleyle karşılanmayı bekleyen Türkmenler, Türkiye’ye ilk geldikleri yıllarda devlet söyleminde sıklıkla ‘akraba topluluk’ olarak tanımlanmışlardır. Hatta, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)’nın faaliyetlerinde, yalnızca Türkiye’ye göç eden değil; çatışmalardan uzaklaşmak amacıyla Lübnan gibi ülkelere sığınan Suriye Türkmenlerine de gıda ve burs yardımlarında bulunduğu gözlemlenmektedir (TİKA, 2014).

Diğer taraftan, her ne kadar yapılan görüşmelerden bazılarında katılımcılar Türkmen oldukları için kendilerine kolaylık sağlandığı beyanında bulunsalar da T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Türkmenleri tüm Suriyeli mültecilerle aynı yasal statüde değerlendirmektedir. Fakat, Geçici Koruma Statüsü kapsamında sağlık, eğitim ve barınma gibi hizmetlerden faydalanan Suriye Türkmenleri, dil bilmelerinin avantajını resmi evrak takibi gibi süreçlerde daha fazla kullanabilmişlerdir. Örneğin, Millî Eğitim Bakanlığı’nın Suriyeli çocuklar için uygulanan uyum programlarına katılan Türkmen öğrenciler bu süreçte dil bariyerine takılmadıkları için eğitim sistemine daha hızlı entegre olabilmişlerdir.

Öte yandan, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) gibi kurumların Türkmen aileler için ‘soydaş’ ifadesini kullanarak barınma ve beslenme yardımında bulunduklarına dair kayıtları bulunmaktadır (AFAD, 2015). Özellikle 2012-2015 yılları arasında, Türkmenlerin yoğun yaşadığı Yayladağı ve Elbeyli gibi bölgelere barınma, gıda ve sağlık

hizmetleri yardımların ulaştırıldığı; fakat bu faaliyetlerin Türkmenler özelinde standart bir uygulama haline gelmediği gözlemlenmektedir.

Tüm bunlar göz önünde bulundurularak, saha araştırmasındaki katılımcıların, Suriye Türkmenlerinin Türkiye’de resmî kurumlar tarafından karşılanma süreçlerine dair ne aktardığına bakmak bu tez çalışması için kritik önem arz etmektedir. Devlet kurumlarının Türkmenlere yönelik söyleminin, ayrıcalıklı bir tutum içerip içermediğini anlamak için; öncelikle, görüşme yapılan Türkmenlerin vatandaşlık başvuru süreçlerine dair anlatıları incelenmiştir. Türkmenler, görüşmelerde konuya ilişkin şu ifadelerde bulunmuşlardır; “Türkiye’de vatandaşlık başvuru süreci çok karmaşık”, “devletin kişileri hangi kriterlere göre seçtiğini bilmiyoruz”, “başvuru esnasında Türkmen olup olmadığınızı sormadılar, ben yine de belirttim ama henüz vatandaşlık alamadım”, “Türkmenlere özel bir politika olduğunu düşünmüyorum; vatandaşlık alan Arap arkadaşlarım oldu, ben alamadım”, “vatandaşlık alırken Araplarla aramızda bir fark yok”, “benim tanıdığım çoğu Türkmen vatandaşlık alamadı, Araplar daha çok alıyor”.

Öte yandan, Türkiye’de küçük şehirlere yerleşen katılımcıların, özellikle üniversite öğrencilerinin, kaymakam ve belediye başkanı gibi yerel düzeydeki siyasi otoriteler tarafından burs ve barınma desteği gördükleri yönünde açıklamaları olmuştur. Süreci özetlemek gerekirse, üniversite eğitimini Türkiye’de almış, Esad rejimi devrildikten sonra Halep’e dönmüş erkek katılımcının şu ifadelerine başvurulabilir;

“Türkiye’nin bize özel bir politikası yok, biraz hayal kırıklığına uğradık. Ama günün sonunda Türkiye’de rahat ettik. Sadece Türkmenleri bilmeyen yetkililer ırkçılık yapıyordu. Bir de kimlik biraz almak biraz problem oldu. Ama onun dışında çok büyük bir sıkıntımız olmadı; olsa bile gözardı edilebiliyordu mesela Türkmen olduğumuz için kontrol noktalarında falan. [...] Türkiye’nin desteği şu yönde oldu; gençler burada okutulsun, yetiştirilsin. Genel olarak milliyetçi görüşte olanlar yardım ettiler. Ben 2020 yılında mezun oldum. O zamanki kaymakam, belediye başkanı biz destek verdi. Yalnız bırakmadılar okuldaki Türkmen öğrencileri, bir güvence oldular”

Görüşmeci 7

Suriye Türkmenlerinin Türkiye’de karşılanma süreçlerine ilişkin ikinci bakış açısını; yani Türk toplumunun bu grubu nasıl karşıladığını analiz edecek olursak; öncelikli olarak, katılımcıların Türkiye’deki akrabaları tarafından nasıl karşılandıklarına değinilebilir. Görüşmecilerin tamamı Türkiye’de akrabaları olduğunu aktarmışlardır. Mülakat yapılan

Suriye Türkmenlerinden yalnızca üçü Türkiye’de akrabalarının var olduğunu bildiğini, fakat görüşmediklerini belirtmiştir. Diğerleri, savaş öncesinde de Türkiye’deki yakınlarının yanına gelip-gittiklerinden ve Türkiye’deki karşılanma süreçlerinde ilk iletişim kurdukları kişilerin bu akrabaları olduğundan bahsetmişlerdir.

“İlk geldiğimizde şefkatle karşılandık, bir yabancılık çekmedik. 2013’lerde biz ilk Antep’e geldiğimizde çok fazla Suriyeli yoktu. Türkçe konuşabildiğimiz, insanlarla rahat anlaşabildiğimiz için zorluk yaşamadık. Görüştüğümüz kişiler en başta Suriye’den geldiğimizi anlamıyorlardı.”

Görüşmeci 4

Yukarıdaki görüşmeci anlatısından da anlaşılacağı üzere, Suriye’den Türkiye’ye göç eden Türkmenler, özellikle göçün ilk yıllarında, diğer Suriyeli gruplara kıyasla daha pürüzsüz bir karşılanma ve yerleşme süreci deneyimlemişlerdir. Bu görece sorunsuz geçişin başlıca sebepleri arasında, göçün gerçekleştiği dönemde Türkiye’deki Suriyeli sayısının henüz sınırlı düzeyde olması, Türkmenlerin Türkçe biliyor olmaları –özellikle Gaziantep’e yerleşen Suriye Türkmenleri, bölgenin şivesiyle kendilerinininki yakın olduğu için Suriyeli olduklarının belirtmedikleri müddetçe anlaşılmadığını belirtmişlerdir– ve Türkiye’de halihazırda bulunan akrabalık bağları aracılığıyla ülkeye giriş yapmaları yer almaktadır. Bu faktörler, Türkmenlerin sosyal çevrelerince görece daha hızlı kabul görmelerini sağlamıştır.

Fakat, öte yandan, Suriye Türkmenlerini, her ne kadar Türkiye’nin Gaziantep ve Hatay gibi illerinde Türk vatandaşı olarak hayatlarını sürdüren akrabaları karşılaşmış olsalar da gündelik hayatlarında kendilerini Türkmen olarak tanıttıklarında “ama aslında Suriyelisin, kimliğini gizliyorsun” şeklinde tepkiler aldığını bildiren katılımcılar da olmuştur. Bu duruma tepki gösteren Suriye Türkmenlerinden biri Türkiye’ye geldiği ilk yıllarda yaşadığı bir tecrübeyi şöyle aktarmıştır:

“Maraş’ta sizin gibi araştırmacılar her gün gelip bizden bilgi alıyorlardı. Bizi Türkçe konuşuyor görünce ve Suriye’de Türkmenler olduğunu öğrenince çok şaşırdılar. Bu çok üzücü. Misak-ı Milli sınırları içindeyiz biz Atatürk’ün çizdiği. Türkiye’de daha önce Suriye’de Türkmenler olduğuna dair çalışmalar yapılmamış. Tamamen unutulmuşuz. Bu savaşta hatırlandık. Türkiye’de istediğimiz ilgiyi göremedik”.

Görüşmeci 6

Bu ifadelerden yola çıkarak; iç savaş öncesi dönemde, ulusal ve uluslararası kamuoyunun Suriye Türkmenlerinin varlığına dair yeterli farkındalığa sahip olmadığı çıkarımında

bulunulabilir. Katılımcıya göre, bu görünmezlik hali, Suriye’de başlayan çatışmaların ardından Türkiye’ye sığınan Türkmenlerin karşılanma süreçlerinde belirleyici olmuş; Türkiye kamuoyunda Türkmenlere ilişkin bilgi eksikliği, onların ihtiyaçlarına yönelik duyarlılığın da sınırlı kalmasına neden olmuştur. Katılımcı, Türkiye ile tarihsel ve kültürel bağlara sahip olmalarına rağmen, karşılanma sürecinde yeterince ilgi görmediklerini ve bu durumun Suriye Türkmenlerinin kim olduklarının yeterince bilinmemesiyle bağlantılı olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Bu değerlendirme, etno-kültürel aidiyetin her zaman doğrudan karşılık bulamadığını ve aidiyetin tanınması ile görünürlük arasındaki ilişkinin göçmen deneyimlerinde son derece önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

“Özellikle Türkiye’nin iç kesimlerinde, Suriye Türkmenleri tanınmıyor. Hatay’da, Gaziantep’te, sınıra yakın yerlerde biliniyoruz ama İstanbul’da, büyük şehirlerde ne ara bu kadar Türkçe öğrendiniz diye soruluyor. Halbuki benim babaannem, annem, babam hiç Arapça bilmez. Biz evde hep Türkçe konuşuruz, Arapçayı okulda öğrendik. Hatta bizim Arapçamızdan okullarda Türk olduğumuz anlaşılır. Şehirlerde yaşayanların Arapçası iyidir ama köyde doğup büyüyenlerinki zayıf. Hatta benim Türkiye’de görüştüğüm Suriyeliler Araplar şivemden Lazkiyeli olduğumu anlıyorlar”.

Görüşmeci 2

Özgür Suriye Ordusu’ndaki Türkmenler Türk Silahlı Kuvvetleri’nin bölgedeki operasyonlarına destek veriyor olmalarına rağmen, Türk toplumu tarafından kendilerine en sık yöneltilen eleştirilerden birinin; köylerini PKK-YPG ve IŞİD gibi örgütlere ve rejime bırakmaları doğrultusunda olduğundan yakınmaktadırlar. Ülkelerini rejimle savaşmadan terk etmekle suçlanmanın çok kırıncı olduğu yönünde görüş bildiren Suriye Türkmenleri; etnik ve kültürel aidiyetleri dolayısıyla Türkiye’de kendilerine kucak açılacağını düşünürken, bu gibi ithamlarla karşılaşmanın adaletsiz ve travmatik bir deneyim olduğundan bahsetmektedirler. Bu tür söylemler, Türkmenlerin maddi ve manevi anlamda son derece yıkıcı savaş koşulları sonucunda maruz kaldıkları zorunlu göç deneyimlerinin ve işin hayati tehdit boyutunun Türk toplumu tarafından göz ardı edildiğine işaret etmektedir. Öte yandan, Suriye Türkmenlerine kolektif bir biçimde atfedilen bu suçlamanın, Türkmenlerin aidiyet hissi ve toplumsal uyum süreçleri üzerinde de olumsuz etkiler yaratabileceği düşünülmektedir. Bu durum, savaş mağduru Türkmenlerin, ahlaki ve insani bir yaklaşımdan ziyade; güvenlikçi söylem ve “potansiyel

tehdit” algısıyla şekillenen ötekileştirme yaklaşımları dahilinde değerlendirildiğinin bir tezahürü olarak okunabilir.

Yukarıda belirtilen “içerideki ötekiler” konumlandırmasının ötesinde; Suriye Türkmenleri, yaşadıkları problemlerin iç savaş dönemiyle sınırlı olmadığından, 61 yıllık Baas partisinin ve 54 yıllık Esad ailesi yönetiminin Türkmenlere uyguladığı baskı politikalarının 2011’den çok daha öncesine dayandığından bahsetmektedirler. Yani esasında, ‘Göç Kararı ve Yolculuk’ başlığında da belirtildiği üzere, Türkmenlerin Türkiye’ye gelme motivasyonları arasında Türk kimliklerini herhangi bir dışlanmaya maruz kalmadan öne çıkarabilme umutları yer almaktadır. Bu noktada, Suriye Türkmenleri’nin Türkiye’deki karşılanma süreçlerini analiz eden bu bölümde sunulması vaat edilen üçüncü temel yaklaşım devreye girmektedir; Suriye’de Türk, Türkiye’de de Suriyeli göçmen olma haline istinaden geliştirilen çoklu aidiyet hissi.

Araplardan sonra Suriye’deki en kalabalık ikinci etnik grup olan Suriye Türkmenleri, tarih boyu bir tehdit unsuru olarak algılanmışlardır. Bu sebeple de Araplaştırma / kültürel asimilasyon politikaları dahilinde eğitimsiz bırakılmış, siyasi ve sosyal alanlarda aktif olmalarına müsaade edilmemiştir. Dolayısıyla, Türkiye’ye göç eden Türkmen topluluğunun bu profili, Türkiye’deki karşılanma biçimlerini de olumsuz anlamda etkilemiş; entegrasyon süreçlerini zorlaştırmıştır.

Görüşmeler esnasında katılımcılar, Arapçalarındaki şivenin kendilerini ele verdiğinden, özellikle okullarda Türkmen oldukları anlaşıldığında ve uğradıkları etnik dışlanmaya karşı tepki gösterdiklerinde; “burası artık Osmanlı toprağı değil, Osmanlı işgali bitmiştir, Arapçayı doğru öğrenin” gibi sert yanıtlar aldıklarından bahsetmektedirler.

“İlk geldiğim yıllardan, vatandaşlığımı bile henüz almadığım yıllardan bu yana Türkiye’de kendimi güçlü hissediyorum. Suriye’de çekinirdim, bazen korkardım. Ama burada öyle bir şey yok. Burada kimliğim olmasa bile ben Türk’üm, Türkmen’im diyebiliyorum. Benim kanım Türk. Bu konuda çok rahatım. Bunun aksini söyleyenler olduğunda çok net bir şekilde cevap verebiliyorum; ‘ister kabullenin ister kabullenmeyin, ister kimliğim olsun ister olmasın ben Türk’üm, toprağım da Türk’. Benim Suriye’deki köyümde insanların %70’i Arapçanın tek harfini bile bilmiyor [...] Bunu Türkiye’dekiler bilmiyor. Anlattığımdaysa inanmıyorlar, ‘hepimiz Müslümanız’ diyorlar. Tabi ki hepimiz Müslümanız ama o zaman ben Suriye’de Türk olarak dışlandığımda ne tepki vermeliydim?”

Görüşmecı 5

Suriye Türkmenlerinin kendi tabirleriyle ‘ata topraklarına’ geldikleri ilk yıllarda deneyimledikleri karşılanma süreçleri, onların kimlik algılarını ve aidiyet konumlarını yeniden şekillendiren çok katmanlı bir bağlam sunmaktadır. Bu toplumsal grup, Suriye’de yaşadıkları dönem boyunca etnik olarak “Türk”, Türkiye’ye geldiklerinde ise hukuki ve siyasal statüleri gereği “Suriyeli” olarak tanımlanmışlardır. Bu durum, kimliklerinin her iki bağlamda da tam anlamıyla kabul görmemesine yol açmıştır. Burada söz konusu olan çift yönlü dışlanma biçimi, Türkmenlerin kendilerine hem Suriye toplumunda hem de Türkiye kamuoyunda alan açamamalarına, ‘ara konumda’ kalarak bir ‘hibrit kimlik’ ya da ‘çoklu aidiyet’ geliştirmelerine sebep olmuştur. Çünkü Türkmenler, iki ulusal aidiyetin sınırlarında dolaşırken, kendilerine coğrafi sınırlardan bağımsız, özgün bir kimlik üretme eğilimindedirler. Bu üretim süreci, tezin kavramsal çerçevesinde ele alınan ‘tireli kimlik’, ‘liminal kimlik’, ‘çok-yerli kimlik’ gibi tanımlara başvurma ihtiyacını doğurmaktadır.

3.3.3. Keşif: Esad’ın Okullarında Öğretilmeyen Türkiye

Suriye Türkmenleri, yaşadıkları coğrafyayı geride bırakma kararlarıyla beraber aslında karmaşık bir keşif sürecine adım atmışlardır. Çünkü yalnızca yeni bir ülkede yaşamaya başlama deneyimi değil; aynı zamanda kimlik, aidiyet, toplumsal konum ve bellek gibi çok boyutlu unsurların yeniden gözden geçirildiği ve müzakere edildiği bir dönüşüm evresini de tecrübe etmeye başlamışlardır.

Bu doğrultuda, ilk olarak, Suriye Türkmenlerinin kendi kimliklerini yeniden keşfetmeleri sürecine değinilebilir. Türkiye’ye geldiklerinde ‘Türk’ kimlikleri üzerinden kabul görme çabasında olan Türkmenler, Türkiye’de kimi zaman “yeterince Türk olmamakla” itham edildikleri bir süreçten geçmişlerdir. Saha araştırması katılımcılarının anlatıları bu bağlamda gözden geçirildiğinde anlaşılmıştır ki; Türkmenler için kimlikleri, doğrudan bir etnik özdeşlikten ziyade, devlet nezdinde siyasal muhataplık kazanabilme ve devletin kanatları altında korunma avantajını edinebilmenin bir aracı olarak işlev görmektedir. Yani bu topluluk için kimlik, stratejik bir form haline dönüşmüştür.

Dolayısıyla, Türk kimliğinin bu topluluk için sabit, etnik ya da kültürel bir olgudan ziyade; meşruiyet, vatandaşlığa geçiş, siyasal muhataplık ve korunma gibi taleplerin dile getirildiği araçsal bir aidiyet biçimi olduğu çıkarımında bulunulabilir. Bu yaklaşım, tezin kavramsal çerçevesindeki ‘esnek vatandaşlık’ ya da ‘etnisiteyi stratejik olarak mobilize

etme' analizleriyle paralellik göstermektedir. Mevcut literatür doğrultusunda, özellikle Aihwa Ong ve Brubaker'e referansla değerlendirildiğinde, Suriye Türkmenleri'nin etnik kimliklerini sabit bir köken bilincinden ziyade, bulundukları siyasi bağlama göre yeniden şekillendirdikleri esnek bir aidiyet alanı olarak tecrübe ettikleri gözlemlenmektedir.

Tarihleri boyunca Suriye'de sistematik bir biçimde görünmez kılınan, kimlikleri tanınmayan Türkmenler; iç savaş sonrası tecrübe ettikleri zorunlu göç süreciyle birlikte, Türkiye'de kendilerini tanınma potansiyeline sahip bir topluluk olarak yeniden konumlandırmaya çalışmışlardır. Çatışma ortamının getirdiği hareketlilik ile beraber Türkmenler hem Türkiye hem de sınır ötesinde çeşitli sivil toplum kuruluşları etrafında hızlıca toplanmış; kimliklerini tanıtmaya, siyasi temsil alanlarını genişletme ve böylece aidiyetlerini pekiştirme çabası içine girmişlerdir. Örneğin, kendi tabirleriyle "Türkiye'de faaliyet gösteren tüm Türkmen derneklerini tek bir çatı altında toplamak ve gerçek bir muhataplık oluşturmak amacıyla" kurulan Suriye Türkmen Dernekler Federasyonu, sosyal, kültürel ve siyasi taleplerinin görünürlüğünü sağlamak için çaba sarf eden kurumların başında gelmektedir.

Diğer taraftan, saha araştırmasında Suriye Türkmenlerinin Türkiye'deki sivil toplum faaliyetlerine ve bu faaliyetlerin göçmenlerin keşif sürecini kolaylaştırıcı etkisine ilişkin yöneltilen sorulara öğrenci ve 30 yaş altı profildeki görüşmecilerden eleştirel yanıtlar da gelmiştir. Katılımcılar, Türkiye'de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının yönetsel yapılarında eğitim düzeyi görece yüksek bireylerin ağırlıkta olması gerektiğini; fakat mevcut durumun bunun aksi yönde olduğunu dile getirmişlerdir. Türkmen topluluğu içindeki doktor, mühendis, akademisyen ve iş insanlarının bu STK'ların faaliyetlerine yeterince etkin bir biçimde katılmadığının gözlemlendiğini aktaran anlatılardan biri şu şekildedir:

"Türkiye'de 30 küsur Türkmen derneği var. Bu derneklerde koşturanların %90'ı eğitilmiş değil. Dernek başkanlarının çoğu ilköğretim mezunu. Aslında Türkmen Dernekler Federasyonu başkanı Tarık Bey akademisyen ama etrafında eğitimliler toplanmıyor. Keşke Türkiye bize Türkmenlerin içindeki doktorları, mühendisleri, iş insanlarını sorsa; onları da muhatap alsaydı [...] Ve şunu da söyleyeyim; Avrupa'ya gitmeyi tercih eden Türkmen sayısı çok az. Eğitilmiş olanlar hala burada ya da Suriye'de kaldılar. Ama bu kalan eğitilmiş kısım derneklerde faaliyet göstermiyor".

Görüşmeci 15

Bu bağlamda dile getirilen temsiliyet sorunları, Türkmenlerin kendi içlerindeki güç dengeleri ve kurumsal yapılanma kapasitelerini henüz istedikleri seviyeye getiremediklerinin işareti olarak yorumlanabilir. Ancak Suriye Türkmenlerinin tecrübe ettikleri tüm bu süreçlerin genellikle asimetrik bir tanınma ilişkisi üzerinden şekillendiğini gözardı etmemek gerekmektedir. Türkmenler, özellikle toplum nezdinde homojen bir “Suriyeli” kategorisine dahil edildiklerini dile getirmektedirler. Yani, Türkmenlerin Türkiye’ye göç ettikten sonraki keşif dönemleri ve sivil yapılanma süreçlerine ilişkin beklentileri ile gerçekte tecrübe ettikleri arasında bir uyumsuzluk olduğu gözlemlenmektedir. Suriye’deki evlerini geride bırakmak durumunda kalan Türkmenlerin, dil ve kültürel motiflerdeki benzerlikler nedeniyle daha kolay kabul görecekları yönündeki beklentileri ekonomik ve sosyal anlamda bekledikleri düzeyde karşılık bulamamıştır. Özetle, Suriye’den Türkiye’ye göç ettikten sonra, geçmişlerine ilişkin belleklerini Türkiye’de yeniden kurmaya çabalayan Türkmenlerin, çift yönlü bir yabancılaşma yaşadıkları gözlemlenmektedir.

3.3.4. Adaptasyon: “Gizli Suriyeliler”

Adaptasyon, göçmenlerin kültürel alt kimliklerinin Türkiye’deki adaptasyon süreçlerinde kolaylaştırıcı bir etkisi olup olmadığını araştıran bu çalışmanın temel odak noktası niteliğindedir. Bu bağlamda, Türkmenlerin uyum süreçlerini analiz ederken, ilk aşamada; dil, kültürel benzerlik, ‘kardeşlik’ söylemi, sağlık ve eğitim gibi alanlardaki dinamiklere odaklanmak gerektiği çıkarımında bulunulabilir. Kültürel pratiklerin, dini ritüellerin, aile yapısı ve geleneklerin benzerliği, Türkmenlerin Türkiye’deki yaşantılarına toplum tarafından ‘yabancı’ olarak kodlanmadan devam edebilmeleri için fırsat niteliğindedir.

Öte yandan, sınıra yakın Türk vilayetlerinde Türkmenlerin Suriye’deki varlığından haberdar olunması, göçmenlerin bu bölgedeki adaptasyon sürecine olumlu katkı sağlamıştır. Fakat, tezin saha araştırmasında elde edilen bulgular, beklentiler ile toplumsal ve resmi karşılanma süreçlerinin her zaman örtüşmediğini ortaya sermektedir. Yani, Türkmenler kolayca uyum sağlayabildiklerini düşünseler dahi toplum tarafından aynı ölçüde kabul görmediklerinden dert yanmaktadırlar.

Türkmenlerin, Türkiye’ye geldikleri ilk yıllarda, Türkçeyi anadil düzeyinde konuşabildikleri için, gündelik iletişimde ya da eğitim-öğrenim süreçlerinde diğer Suriyeli gruplara kıyasla hızlı bir uyum süreci geçirdikleri söylenebilir. Komşular ile

iletişim, basit ihtiyaçları karşılayabilme, çocuklarını okula adapte etme, sağlık hizmetlerinden faydalanma gibi süreçlerde dil bilmeleri, bu gurubun adaptasyon süreçlerini olumlu yönde etkilemiştir. Bu argümanları destekleyici katılımcı ifadelerinden bazıları; “komşularımızın hepsi Türk, Türkmen bir çevremiz yok burada. İlişkilerimiz gayet iyi”, “benim adım soyadım Türkçe, dil de bildiğimiz için ilk tanıştığımız kişiler Suriyeli olduğumuzu anlamıyor. Bu yüzden, üniversitede, hatta daha eskiden lisede arkadaş edinmek zor değildi” ya da “savaş başlamadan önce de akrabalarımızın yanına gidip geliyorduk 2007-2008 yıllarında; Türkiye’ye gelirken ne ile karşılaşacağımızı az çok biliyorduk; bu yüzden ayak uydurmak da çok zor olmadı” şeklinde sıralanabilir.

Tüm bu anlatılara ek olarak, savaşın ilk yıllarında Suriye Geçici Hkmeti’nin okullarında eğitime başlayan katılımcılar, sonrasında Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı Türk okullarında öğrenimlerine rahatça devam edebildiklerinden; Türkçe bildikleri için eğitim hayatlarında zorluk ekmediklerinden, liseyi tamamladıktan sonra da Yabancı Uyruklu ğrenci Sınavı (YS) ile niversite eğitimlerine rahatça başlayabildiklerinden bahsetmişlerdir.

Katılımcı ifadelerinde, orta yaş ve üzeri yaş grubundaki Suriye Türkmenlerinin büyük çoğunluğunun hala sınıra yakın şehirlerde (Hatay, Gaziantep, Kahramanmaraş, Osmaniye vb.) ikamet ettikleri gözlemlenmiştir. Buna karşılık; genç nüfusun da niversite okumak, iş bulmak gibi sebeplerle büyük şehirlere dağıldığı belirtilmektedir. Fakat, şaşırtıcı bir biçimde, büyük şehirlere göç eden genç katılımcılar, Türkmen kültürüne ait gelenek ve göreneklerini giderek kaybettiklerini ve bu yüzden Türk kimlikleriyle değil de ‘Suriyeli olduklarını gizleyen’ göçmen kimlikleriyle ön plana çıktıklarını, bunun da uyum süreçlerini negatif yönde etkilediğini belirten açıklamalarda bulunmuşlardır.

“Bizim Suriye’deki kültürümüz, rfmz, adetimiz, dğnlerimiz çok farklı. Küçük kardeşlerimiz bunlardan uzak büyüdüler. Mesela bizim dğnlerimiz  gün yapılır, yemekler dağıtılır, güreş olur, yarışmalar yapılır, mziklerimiz farklıdır. Burada bu gelenekleri kaybediyoruz. Güreş yapacak alan yok mesela burada düğünlerde. Sonra, köy bayramlaşmaları olur. Kurban boğazlanır boğazlanmaz komşular birbirlerini davet eder ciğer yemek için. Ya da mahallelerimizde bir cenaze olduğu zaman  gün televizyon açılmazdı evlerimizde. Burada bunlardan uzak büyüyor yeni nesil”.

Görüşmeci 3

Yukarıdaki anlatıdan da anlaşılacağı üzere, saha araştırmasında bazı Türkmen katılımcılar, Türkiye’deki şehir yaşamı içerisinde gündelik alışkanlıklarının ve

geleneklerini sürdürme biçimlerinin zamanla dönüşüme uğramasından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Bu katılımcılara göre, uyum süreci ilerledikçe, sadece topluma dahil olma değil, aynı zamanda kendi kimliklerinden de bir uzaklaşma söz konusu olmaktadır. Bu durum, entegrasyon teorilerini aktaran literatürde genellikle gözden kaçırılan bir hususa işaret etmektedir.

Bu noktada son derece önemli bir ters-yüz etme pratiğinden bahsedilebilir. ‘Adaptasyon’, ‘sosyal uyum’ ya da ‘toplumsal kabul’ süreçleri ev sahibi toplum tarafından bir kazanım ya da ilerleme göstergesi olarak görülmektedir. Fakat, aynı kavramlar göçmen birey açısından bir şeylerin kaybı olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda, adaptasyonu yalnızca olumlu kavramlarla değil; aynı zamanda kimlik aşınması, uyum paradoksu ve tanınma krizleriyle birlikte düşünmek gerekmektedir. Özetle, göçmenlerin adaptasyon süreçleri bir yandan sosyal dahil olmayı mümkün kılarken, diğer taraftan da aidiyetin silikleşmesi ya da kimliğin tanınma zeminini yitirmesi gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu ikili durum, uyum süreçlerinin paradoksal doğasının altını çizmektedir. Göçmenler, görünür hale gelmek için özgül kimliklerini görünmez kılmak durumunda kalabilirler. Suriye Türkmenlerinin adaptasyon süreçlerinde kendi kültürlerinden uzaklaştıkça, Türkmen kimliklerini tanıtmaya çabaladıkları zeminin daraldığı gözlemine ek olarak; Türkiye’de zamanla artan göçmen karşıtlığı ve ekonomik krizlerin küresel ölçekte yayılan problemleri tetiklemesi durumunun açığa çıkardığı negatif süreçten bahsedilebilir. Suriye göçmenlerinin ‘damgalanan’ / toplumsal olarak olumsuz bir biçimde etiketlenen homojen göçmen grubunun fertleri olarak değerlendirildiğini ve bu durumun Arap kültüründen kendini ayırtıran Türkmenler için olumsuz etkileri olduğunu dile getiren katılımcılardan biri, genel vaziyeti şöyle özetlemiştir:

“Suriye’deki kültürle buradaki çok farklı. Lazkiye Suriye’nin turistik bölgelerinden. Siz nasıl Türkiye’de nargilesini alıp sahile inenlerden rahatsız oluyorsunuz, biz de Lazkiye’de yeşillığe gelip nargilesiyle serilen Araplardan rahatsız olurduk. Bu bizde de ayıptır. Ama Arapların kültüründe var. Araplarda da buraya uyum sağlamaya çabalayanlar, toplum kurallarına uymak için uğraşanlar var. Ama ben bunu hükümetin tutumuna bağlıyorum. Göçmenlere bir serbestlik verildi ilk gelindiğinde. Avrupa’da mesela dil öğrenene, kültür öğrenilene kadar kamplardan çıkmaya müsaade edilmiyor. Burada göçmenlerin uyum sağlayabilmeleri için bir yönlendirmede bulunmadı devlet. Hepimiz Müslümanız, buyurun dendi sadece”.

Görüşmecii 13

Suriyeli Arap göçmenlerin uyum ve adaptasyon süreçlerindeki aksamanın, Türkmenleri olumsuz yönde etkilediğine vurgu yapan bu anlatıda ‘yansımali’ bir etki söz konusudur. Yani, devletin insan hareketliliğini yönetmek ve göç politikaları üretmekteki tecrübesizliği ve kurumsal yönetim eksikliği, Arap Suriyeli göçmenlerin adaptasyon süreçlerini negatif yönde etkilerken; aynı zamanda, aslında Türkiye’ye uyum sağlamakta zorluk çekmediklerini dile getiren Türkmenler için de olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Fakat bahsi geçen bu stigmatizasyon durumuna karşın görüşmecilerden bir diğeri şu yorumu yapmıştır:

“Savaştan önceki hayatımla buradaki hayatım tamamen farklı. Türkiye’de 5 yılda geldiğim konuma Halep’te bir Türkmen olarak 20 yılda gelemedim. Hayata bakış açım bile değişti, beynim yıkanmış Esad rejimi tarafından. Kitaplar yasaktı, ekonomik olarak daha iyi olsan bile paramızı harcayacak özgürlüğümüz yoktu. İş kurmak istesen bile kazandığın paranın büyük bir yüzdesine devlet el koyuyordu. Türkiye’dekilerin Suriyelilere bakış açısı değişmiş olabilir. Ama ben de değiştim. Vatandaşlık alınca soyismimi de Türkçe’ye değiştirdim”.

Görüşmeci 5

Tüm bunlara ek olarak, yapılan görüşmeler neticesinde, Suriye Türkmenlerinin Türkiye’ye geldikleri dönem ile vatandaşlık başvurusu yaptıkları tarih arasında uzun süreler olduğu gözlemlenmiştir. 2014 yılında Türkiye’ye yerleştiğini belirten bir katılımcı sekiz yıl sonra, 2022 yılında vatandaşlık başvurusu yaptığından söz ediyor; ya da 2013 yılı Şubat ayında ailesiyle beraber Türkiye’ye gelen bir diğer katılımcı vatandaşlığa yeni başvurduğunu, bekleme sürecinde olduğunu bildirmiştir. Bu durum, adaptasyon süreçlerinin yalnızca bireysel gayret ile değil, aynı zamanda yapısal ve kurumsal faktörlerle de şekillendiğinin bir ispatı niteliğindedir. İlk yıllarda Türkçeleri ve kültürel benzerlikleri sayesinde rahatça uyum sergileyen Türkmenler, vatandaşlık gibi daha kompleks ve kurumsal aidiyet biçimlerine erişimde bir ‘bekleme hali’ içine girmişlerdir. Bu husus, sosyal uyum ile siyasal entegrasyon arasındaki zaman farkının somut bir örneği niteliğindedir.

Tabii, vatandaşlık başvurularının geç başlaması, bir yandan da Türkiye’deki göç politikalarının başlangıçta ‘geçici koruma temelli’; yani daha çok anlık kriz yönetimine dayalı bir yaklaşımı benimsemesiyle ilişkilendirilebilir. Türkmenlerin Türkiye’deki statülerinin belirsizliği ve Suriye’deki Türk varlığını sürdürmek yönündeki vicdani yükümlülükleri, siyasal aidiyetlerinin kurumsallaşması süreçlerinin ağır işlemesine sebep

olmuştur. Sonuç olarak, vatandaşlığa geçişin gecikmesi, hukuki bir prosedürün uzamasından çok daha fazlasına işaret etmektedir. Bu süreç, Suriye Türkmenlerinin Türkiye toplumunda yabancı bir ‘misafir’ statüsünden ‘vatandaş’ konumuna geçişinin de duraksaması anlamına gelmektedir. Özetle, tüm bu değerlendirmelerden yola çıkarak, kültürel yakınlık ve soydaşlık gibi faktörlerin toplumsal uyum süreçlerinde yarattığı olumlu etkinin; Suriye Türkmenleri özelinde, siyasal zeminde eşzamanlı olarak işlemediği çıkarımında bulunulabilir.

3.3.5. Geri Dönme(me) Kararı

Bu doktora tezinin saha araştırması Suriye’deki iç savaşın henüz devam ettiği yıllarda gerçekleştirilmiştir. Fakat, çalışmanın yazım süreci devam ederken, 27 Kasım 2024’te rejim karşıtı grupların Halep’in batısında başlattıkları ve on iki gün sürdürdükleri geniş çaplı operasyon neticesinde, 61 yıllık Baas rejimi 8 Aralık 2024 tarihinde sona ermiştir. Bu durum, Suriyeli göçmenlerin geri dönüş kararlarına etki etmiş, Suriye Türkmenlerinin ülkelerine dönme ihtimallerini yeniden gözden geçirmelerine sebep olmuştur. Dolayısıyla, araştırmanın bu husustaki bulguları sıralanmadan önce, Suriye Türkmeni katılımcılar ile yürütülen mülakatların bir kısmının, Esad rejimi devrilmeden önce yapıldığının altı çizilmelidir.

Konunun dinamikliği dolayısıyla, bu gibi gelişmelerin araştırmanın doğal akışına olumsuz yönde etki etme ihtimali çalışmaya başlarken değerlendirilen sınırlılıklar arasında belirtilmiştir. Bu etkinin katsayısını ölçebilmek maksadıyla, rejim devrilmeden önceki görüşmelerdeki ‘geri dönüş eğilimi’ sorularına verilen yanıtlar ile iç savaş sona erdikten sonra sunulan cevaplar karşılaştırılmış ve Türkmenler özelinde cevapların keskin farklılıklar barındırmadığı gözlemlenmiştir. Savaş bitse dahi, güvenliğin tam anlamıyla sağlanması, alt yapı ile ilişkili tahribatın giderilmesi, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek standartlara erişmesi uzun yıllar alacağından; Esad rejiminin devrilmesinin göçmenlerin geri dönüş sorularına verdikleri cevapları henüz kritik seviyede etkilemediği öne sürülebilir.

Bu doğrultuda, Suriye’ye dönmeyi planladıklarını belirten görüşler arasında; “Esad devrildikten sonra ne olacağını tam olarak bilmiyoruz. Arapların da durumunun ne olacağı belli değil. Tam bir güven ortamı sağlanmış değil. Anlaşmalar var politik, ama içeriklerini bilmiyoruz”; “Esad devrildi ama Türkmenlerin durumu ne olacak hala belli

değil. Çocuklarımız Türkiye’de derece yapıyorlar okullarında, çok başarılılar. Ama Arapça bilmiyorlar. Suriye’ye dönersek ne yapacak mesela benim kızım?”; “Çocukların eğitimi için mecburen kalacağız. İki bayram arası havalar düzelince ev-barklarını kontrol etmeye gidenler olur. O zaman kimlerin döneceği belli olur.”; “Her insan köyünü, memleketini özler. Ama geçim sıkıntısı bizi alıkoyuyor. Ailem de dönemez. Çünkü onlar giderse burada okuyan kardeşlerim tek başlarına geçinemezler.” gibi ifadeler yer almaktadır. Bu anlatılarda genel olarak bir ‘yeniden entegrasyon’ endişesi hakimdir.

Her ne kadar etnik kimlik ve kültürlerine olan bağlılıklarını buldukları her fırsatta vurguluyor olsalar da Türkmenlerin Suriye topraklarından uzakta geçirdikleri sürenin uzunluğu, ülkelerine olan aidiyet hislerinde bir zayıflamanın gözlemlenmesine sebep olmuştur. Bunun yanı sıra, rejimin baskıcı politikaları ve Türkmen bölgesindeki terör örgütleriyle mücadelenin bıraktığı travmatik izler, Türkmenlerin Suriye’ye dönme kararlarına negatif anlamda etki eden faktörler arasında yer almaktadır. Savaş sona erse de Suriye’de bir belirsizlik durumu hakimdir. Türkmenlerin bu süreçte nasıl konumlandırılacaklarının henüz kesinleşmemiş olması; Suriye’deki ekonomik, sosyal, kültürel ve toplumsal dönüşüm süreçlerine ‘yeniden’ uyum sağlamaya hazır hissetmemeleri, geri dönüş ile ilgili düşüncelerin askıya alınmasına sebep olmuştur.

Öte yandan, “Türkmenler dönmek için sabırsızlanıyor. Çünkü oradaki kültürümüz, geleneklerimiz bambaşka. Oradaki Türkmen varlığının devam etmesi gerekiyor. Köylerimizin tekrar kalkınması, boşalmaması lazım”; “Türkiye’de istediğimiz ilgiyi göremedik. Burada insanlarımız okusunlar, kendilerini yetiştirsinler, Suriye’ye dönelim”; “Biz dönmek istiyoruz. Oradan vazgeçmek demek köylerimizi Araplaştırmak demek. Ama arkamızda da bir gücün olması lazım. Türkiye’nin bize destek olmasını bekliyoruz.”; “Türkmenler Suriye’den vazgeçmezler, dönerler. Dönmemiz için Türkiye de bizi destekliyor. Hayal kırıklığına uğradığımız şeylerin tekrar edeceğini düşünmüyoruz. Arkamızda Türkiye var”; “Türkiye’de vatandaşlık alanların da döneceklerini düşünüyorum. 300 işçi çalıştıran, fabrikası olan akrabalarım var. Hepsinin niyeti dönmek. Her işleri yolunda ama yine de dönmek istiyorlar.” benzeri anlatılar ile Suriye’ye geri dönmeyi düşündüklerini aktaran katılımcılar da olmuştur. Dönmek isteyen, hatta Suriye’nin yeniden inşası sürecinde etkin rol alma taleplerini şimdiden hızlıca dile getiren Türkmenler, beklenti ve ihtiyaçlarının yeni yönetimde karşılık bulacağına dair umutlu olduklarını belirtmişlerdir.

Bu bağlamda, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının; Türkmenlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi taleplerinin geçiş hükümetinin politika oluşturma süreçlerinde değerlendirilmesi ve Suriye’deki Türk varlığının devam etmesi için yoğun bir çaba sarf ettikleri gözlemlenmektedir. Örneğin, Esad rejiminin devrilmesinden hemen sonra uluslararası düzeyde bir basın bildirisi düzenleyen Suriye Türkmen Dernekler Federasyonu, “yeni sürecin temellerinin atılacağı hedefleri ile organize edilen Milli Diyalog Kongresi’ne Suriye’nin en önemli bileşenlerinin başında gelen Türkmenlerin çağrılmaması ve süreç dışına itilmesi asla kabul edilemez” açıklamasında bulunduktan yaklaşık bir ay sonra “yeni Suriye’nin inşa sürecinde çok önemli bir adım olarak telakki edilen” Suriye Ulusal Diyalog Konferansı’na³ davet edildiklerini duyurmuşlardır. Türkmenler, taleplerinin yeni yönetimde karşılık bulacağına dair umutlu olduklarını beyan etmişlerdir (Koparan, Özcan, Musa, & Karabacak, 2025).

Öte yandan, Türkiye’nin Türkmenlerin geri dönüş karar süreçlerini yönetmek maksadıyla attığı somut adımlar mevcuttur. Örneğin; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)’nin 2012 yılından bu yana Türkiye’ye gelen Suriye Türkmenlerine yönelik burs desteği sağladığını belirten YTB Başkanı Abdullah Eren, “Bu yıldan itibaren Suriye’de liseyi bitiren gençlerin Türkiye’de üniversite eğitimi alarak ülkelerine dönmelerini teşvik edecek yeni bir burs programı başlatıyoruz” diyerek, Türkmenlerin geri dönüş süreçlerine yönelik bir beyanda bulunmuştur (Karabacak, Musa, & Koparan, 2025).

Sonuç olarak, yapılan saha araştırması neticesinde, Suriye Türkmenlerinin geri dönme ihtimallerinin homojen bir biçimde değerlendirilmesinin mümkün olmadığı; kararın kişisel tecrübelere, bireylerin Türkiye’deki entegrasyon seviyesine, siyasi algı ya da gelecek beklentilerine göre değişiklik gösterebileceği çıkarımında bulunulabilir. Fakat, görüşmelerdeki anlatılardan genel bir çıkarım yapmak gerekirse; Suriye Türkmenlerinin büyük bir çoğunluğunun “güvenli, onurlu ve gönüllü geri dönüş” için gerekli koşulların oluşmasını bekleyecekleri çıkarımında bulunulabilir. Öyle görünüyor ki; fiziksel güvenliğin yanı sıra siyasi tanınma ve temsiliyetin de garanti altına alınmasıyla mümkün görünen geri dönüş ihtimali, Suriye’deki altyapı koşulları ve iş imkanlarının vaziyetine göre ancak ve ancak uzun vadede değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

³ Türkmenlerin basın bildirisinde ‘Milli Diyalog Kongresi’; sonrasında yayınlanan haber metinlerinde ise ‘Ulusal Diyalog Konferansı’ olarak belirtilen iki etkinlik aynıdır. Arapçadan çevrildiği için ifadeler arasında farklılık olmuştur.

4. BÖLÜM: SURİYE ÇERKESLERİ

4.1. Tarihsel Arka Plan

Kafkasya'nın otokton halklarından olan Çerkesler, tarihleri boyunca herhangi bir devlet mekanizmasına sahip olmasalar da katı geleneksel kurallar çerçevesinde yapılandırdıkları toplum düzenleriyle yüzyıllardır varlıklarını sürdürmektedirler (Akbulat, 2018, s. 1). 1763 yılında Rus-Çerkes Savaşı ile başlayan ve 1864'e, hatta dağlık kesimlerde 1880'lere kadar süren sistematik Çerkes katliamını takiben Osmanlı topraklarına sürgün edilen yaklaşık 1.5 – 2 milyon Çerkesin, 500.000'den fazlası sürgün esnasında yaşamlarını yitirmişlerdir (Kaya, 2011, s. 14). Öyle ki; “göç sırasında hayatını kaybedenlerin oranının toplam göç eden nüfusun yaklaşık %25'ini teşkil ettiği iddia edilir” (Kaya, 2011, s. 81). Çarlık Rusyası'nın Karadeniz'e ve sıcak denizlere inme stratejisinin bir parçası olarak Kuzey Kafkasya'yı ilhak etme girişimiyle başlayan süreç, Çerkeslerin anavatanlarından zorunlu göç ile Osmanlı Devleti topraklarına sürgün edilmeleriyle devam etmiştir. Bir milyondan fazla Çerkes, bugünkü Türkiye, Ürdün, Suriye, İsrail, Filistin ve Balkan topraklarına yerleştirilmiş; sürgün sırasında on binlerce kişi bulaşıcı hastalıklar, açlık ve kötü ulaşım koşulları neticesinde hayatlarını kaybetmiştir.

Bu tez özelinde çalışılan Suriye Çerkeslerinin günümüz itibarıyla sayılarının yaklaşık 100 bin olduğu tahmin edilmekle beraber, bu nüfusun büyük bir çoğunluğunun Suriye İç Savaşı nedeniyle ülke dışına çıktıkları öne sürülmektedir (Akbulat, 2018, s. 1). Savaş tecrübeleriyle bilinen ve dolayısıyla askeri kabiliyetleri kuvvetli olan Suriye Çerkesleri, güvenliği sağlamak üzere Hicaz demiryolu güzergahı ve su yataklarının bulunduğu bölgelere yerleştirilmişlerdir.

Tarihsel olarak Suriye'deki en büyük Çerkes yerleşimleri Golan Tepeleri ve Kuneytra bölgesinde kurulmuştur. Fransa İstihbarat Birimi'nin 1935'te yayınladığı Suriye Çerkesleri başlıklı raporda şu ifadeler yer verilmektedir;

“Çerkeslerin yaklaşık 60 yıl önceki yerleşme dönemlerinde, Kuneytra bölgesi (Fadel, Naim, Bahatre, Haouadje, Djatina, Refahiye) Bedevilerin ve Dürzilerin elindeydi. Toprakların büyük bir kısmı işlenmemişti ama sürüler çoktu. Dürziler ve Bedeviler, Çerkeslerin bölgeye yerleşmesine hiç de iyi gözle bakmadılar. Çerkesler takdire şayan bir sebat ve sınırlı olanaklarla Kuneytra'yı kurdular (önceleri basit bir kervansaraydı). Yüreklendirilen başka aileler de kuzeyden gelip yerleştiler ve

Kuneytra çevresinde peyderpey bir dizi köy inşa ettiler” (Fransa İstihbarat Birimi: Şam - Kuneytra, 2024, s. 50).

Fransızların 1935’te raporladıkları gözlemlerinden de anlaşılacağı üzere; Suriye Çerkesleri, anavatanından sürgün edilmelerinin ardından, yerli halka kıyasla daha yüksek tarım tekniğine -yerleşik hayat kültürleri sebebiyle- sahip oldukları için Suriye’deki boş topraklara yerleştirilmişlerdir ve bu bölgelerde başlangıçta tarım ve hayvancılık gibi faaliyetlerde bulunurken, aynı zamanda Osmanlı’nın sınır güvenliği sağlama işlevini de görmüşlerdir.

Osmanlı’nın Ortadoğu vilayetlerindeki yerleştirme politikaları neticesinde aynı zamanda Şam, Halep, Hama, Humus ve Dera gibi bölgelere de köyler kuran Çerkesler, bağımsız Suriye döneminde ordu, güvenlik bürokrasisi ve polis teşkilatında da kritik görevler üstlenmişlerdir. Bu durum, Çerkeslerin uzun süre devlete sadık ve istikrarlı bir etnik azınlık olarak algılanmalarına neden olmuş; bulundukları ülkenin rejimini tehdit eden bir talepleri olmaması sebebiyle, devletin idari süreçlerinde etkin rol oynamışlardır. Resmi kayıtlarda, daha önce başbakanlık, devlet başkanlığı, ulusal güvenlik ve genel güvenlik direktörlüğü, iç işleri bakanlığı, askeri polis müdürlüğü gibi unvanlar ile görev yapan Çerkes aktörlerin mevcut olduğu görülmektedir. Kısacası, “1800’lü yılların ortalarından, 1920’li yıllara kadar Suriye topraklarına iskân edilen Çerkesler bugünkü Suriye toplumunun önemli bir parçasını oluşturmuşlardır” (Akbulat, 2018, s. 3).

Her ne kadar kendi içlerine kapalı, asimile olmaktan korkan, diaspora bilinci yüksek bir topluluk olsalar da Çerkesler dillerini korumak konusunda Türkmenler kadar başarılı olamamışlardır. Anadilleri Adige dili (Çerkesce) olan Suriye Çerkeslerinin özellikle genç popülasyonu Arapça konuşmakta daha iyilerdir. Fakat Çerkesler, etno-kültürel kimliklerini koruyabilmek adına, ‘xabze’ / ‘habze’ adını verdikleri yazılı olmayan sıkı bir kurallar bütününe takip etmektedirler. “Uygulanması topluluğun yaşlılarının gözetiminde yapılan habze, sadece toplumun gündelik davranış normlarını değil, aynı zamanda askeri işlerini, toplum mahkemelerini, suç ve cezayı, kan davalarını, sosyal sınıflar arasındaki etkileşimi, evliliği, cinselliği ve kadın-erkek ilişkilerini düzenlerdi. Habzeye karşı gelenler, hafif suçlar için topluluktan dışlanma, zina gibi ağır suçlar için köleleştirme ve ülke dışına sürgün edilmeye varan şekillerde cezalandırılırdı” (Besleney, 2016, s. 48), (Marigny, 1837, s. 40).

Öte yandan, toplumsal hiyerarşinin yaşa dayalı olduğu Çerkes toplumunda, habzenin uygulanma biçimlerini denetleyen, ‘thamate’ ismi verilen kıdemli figürler bulunmaktadır. ‘Thamate’ler “liderlik becerileri gösteren ve kişiliğinde olgunluk ve bilgeliği birleştirmeyi başaran” topluluk liderleri olarak tanımlanabilir (Besleney, 2016, s. 49). Zeynel Abidin Besleney’in ‘Türkiye’de Çerkes Diasporasının Siyasi Tarihi’ başlıklı kapsamlı çalışmasında paylaştığı üzere, Çerkeslerde; “neredeyse tüm sosyal ilişkiler ve davranışlar, kişilerin yaşına göre ayarlanırdı (bu geleneğe hala belli ölçüde uyulmaktadır). Toplumsal veya ailevi meselelerde alınan kararlarda (yaşlı üyeler her zaman son sözü söylerdi), evlilik (en önce büyük erkek kardeş evlenirdi) ve oturma düzeni konularında (yaşlılar öncelikliydi ve birden fazla kişinin bir araya geldiği her durumda yaş sırasına göre oturulurdu) habze referans noktasıydı. Sosyal sınıflar arası ilişkiler de bu kurallara göre belirlenirdi. Diğer Kafkas toplumlarında da görüldüğü üzere konuga misafirperverlik göstermek bunun önemli bir parçasıydı” (Besleney, 2016).

Özetle, azımsanamayacak nüfuslarıyla Suriye’nin çeşitli bölgelerine dağılan Çerkesler, kültürel aktarımın temel araçlarından en önemlisi olan anadillerini giderek daha az kullanır hale gelmiş olsalar da Çerkes kimliğinin taşıyıcı kolonlarından biri olan habzeyi –toplumsal hiyerarşi, saygı, onur ve dayanışma gibi ilkelere dayanan geleneksel normlar sistemini– gündelik yaşam pratiklerinde hala büyük ölçüde uygulamaktadırlar. Bununla birlikte, bu normatif sistemin uygulanmasında kritik rol oynayan thamateler –yaşça büyük, deneyimli ve bilge liderler– Çerkes toplulukları içerisinde günümüzde hala saygı görmek ve sosyal rehberlik işlevlerini sürdürmektedirler.

Öte yandan, Çerkeslerin tarihsel hafızalarında derin izler bırakan savaş, sürgün, asimilasyon korkusu ve zorunlu göç tecrübeleri, kolektif güven duygularının zedelenmesine neden olmuş; bu durum da içe kapanma eğilimlerini pekiştirmiştir. Dolayısıyla, bir yandan kültürel sürekliliklerini devam ettirmeye yönelik dirençli stratejiler geliştiren ve etnik kimliklerinin görünürlüğünü artırmayı arzu eden Suriye Çerkesleri, diğer yandan da tarihsel travmaların etkisiyle, çevreleri ile kurdukları ilişkilerde temkinli ve sınırlandırılmış bir duruş sergilemektedirler.

Son olarak, yakın tarihteki göçmenlik deneyimlerine kısaca değinmek gerekirse; 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı’ndan hem fiziksel hem de kimliksel bütünlük açısından derinlemesine etkilenen Suriye Çerkesleri, artan çatışmalarla beraber 1864’ten bu yana yaşamakta oldukları Çerkes köylerini hızlıca boşaltmak zorunda kalmışlardır. Savaş

öncesinde görece sessiz fakat kendi içinde örgütlü bir etnik azınlık olarak yaşamakta olan topluluk, askeri tarafsızlık politikası gütmeye çabalasa da nüfuslarına oranla savaştan en çok etkilenen kültürel gruplardan biri olmuştur.

Suriye Çerkesleri, ilk etapta, tarihsel anavatanları olan Kuzey Kafkasya'ya (Adigey, Kabardey-Balkar ve Karaçay Çerkes Cumhuriyetleri) dönmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. 2012 yılında Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Başkanı Vacit Kadioğlu Suriye'deki Çerkeslerin durumunu şöyle özetlemiştir; “Bir savaştan bir ulus ne kadar etkilenirse Çerkesler de o şekilde etkileniyor. Oradaki iktidar savaşında taraf olmayan insanlar taraf olmaya zorlanıyor [...] Her Çerkes, ana vatanına geri dönmek ister. Çünkü Çerkesler sürgünde yaşayan bir halktır” (Oztürk, 2012). Kadioğlu savaşın ilk yıllarında Suriye'deki Çerkeslerin ana vatanlarına geri dönüş süreçlerini hızlandırdıklarını beyan etse de; Rusya bu topluluğun dönüş taleplerini yasal, ekonomik ve politik gerekçelerle reddetme eğiliminde olmuş, ülkeye kabul süreçlerini zorlaştırmıştır. Dolayısıyla, Kafkasya'daki bürokratik engeller nedeniyle, anavatana dönebilenlerin önemli bir kısmı tatmin edici bir yerleşme sağlayamamış, bazıları Türkiye gibi üçüncü ülkelere yeniden göç etmek zorunda kalmışlardır.

Çerkeslerin Suriye'den Türkiye'ye geliş süreçleri ise ilerleyen başlıklarda saha çalışmasının çıktılarıyla beraber detaylandırılarak sunulacaktır. Fakat, yukarıda ana hatlarıyla sunulan tarihsel arka plan çerçevesinde, Suriye Çerkeslerinin Türkiye'ye olan göçlerinin hem geçmişe yönelik uzun erimli tarihsel kırılmaların hem de yakın dönem politik krizlerin bir sonucu olduğunu not düşmek gerekmektedir. Bu bağlamda, bugüne değin yazılmış çalışmalara ek olarak, bu tezin saha çalışması çıktılarının da Suriye Çerkeslerini ele alan alanyazına bir katkı sağlaması arzu edilmektedir.

4.2. Saha Çalışması

Tüm bu bilgiler ışığında, kendi kurallar bütününe bu denli bağlı olan Çerkeslerin, adaptasyon süreçleri incelenirken çift taraflı bir analiz gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü; Suriye Çerkeslerinin kendi toplumsal davranış kurallarını günümüzde dahi önemli bir ölçüde tatbik ediyor olmaları zorunlu göç deneyimlerinde; bir yandan, adaptasyon sürecinde asimile olmaktan korkmaları sebebiyle uyguladıkları bir 'içine kapanma', dış dünyaya karşı 'kabuk bağlama' olarak yorumlanabilecekken; öteki taraftan, aynı xabze dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar kendi kurallarıyla var olarak

gündelik yaşam pratiklerine kolayca adapte olabilmelerini sağlayan kolaylaştırıcı bir işleve sahiptir. Dolayısıyla, Suriye Çerkesleri özelinde yapılan saha araştırmasının odağındaki araştırma sorusu şu şekilde formüle edilmiştir; bu denli ‘kapalı’ ve katı gelenekleri olan bir kültürel grubun göç serüvenlerinde tecrübe ettikleri adaptasyon ve sosyal uyum sürecinin diğer göçmen gruplara nazaran daha hızlı ve etkin ya da daha az travmatik olması mümkün mü? Cevap ‘evet’ ise nasıl, ‘hayır’ ise neden?

Giriş bölümünde ‘Çalışmanın Araştırma Yöntemi’ başlığı altında da belirtildiği üzere; Suriye Çerkeslerinin iç savaş sonrası adaptasyon süreçlerinde kültürel kimliklerinin rolü hakkında bir veri havuzu oluşturmayı çabalayan saha araştırmasında, 16 Suriyeli Çerkes katılımcı ile yarı-yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasında, Türkmenlerle karşılaştırıldığında, daha az sayıda katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Bu durum saha bağlamındaki demografik dağılım farkından kaynaklanmaktadır. Çerkeslerin hem nüfus olarak az olmaları hem de kendi içlerinde Türkmenler kadar farklı görüş ve çeşitlilik barındırmıyor olmaları, bir noktadan sonra verilen cevapların tekrara düşmesine neden olmuştur. Bu durum araştırma yöntemleri literatüründe ‘veri doygunluğu’ (data saturation) olarak isimlendirilmektedir (Fusch & Ness, 2015, s. 1409). Sinan Akçay ve Esra Koca’nın ‘Nitel Araştırmalarda Veri Doygunluğu’ başlıklı makalelerinde de belirttikleri üzere, bu saha çalışmasında “örneklem büyüklükleri genellikle verilerde hiçbir yeni bilgi veya temanın gözlemlenmediği nokta olan “doygunluk” kavramıyla açıklanmaktadır” (Akçay & Koca, 2024, s. 833).

Öte yandan, saha araştırması kapsamında katılımcılara genellikle Suriye’deki Çerkes diasporasını Türkiye’de karşılayan Çerkes derneklerinin aracılığıyla ulaşılmıştır. Çerkeslerde, Türkmenlerde olduğu gibi kartopu örnekleme (snowball sampling) yöntemi kullanılamamıştır. Çünkü, Suriye Çerkeslerinin birbirleriyle görüşme oranlarının Türkmenlere nazaran çok daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Daha çok Türkiye’deki Çerkes diasporasına eklenen bu grubun, ilk etapta derneklerin kendilerini yerleştirdikleri Çerkes köylerindeki komşuları ile sosyalleştikleri; Suriye’den göç eden diğer Çerkesler ile sık görüşmedikleri saptanmıştır.

Tıpkı Türkmenlerde olduğu gibi, yüz yüze ve çevrimiçi görüşme yöntemlerinin bir arada kullanıldığı saha çalışmasındaki 16 katılımcının 8’i erkek 8’i kadındır. En genci 21, en yaşlısı ise 62 yaşında olan katılımcıların 5’i (1’i kadın, 4’ü erkek) ses kaydı alınmasına

müsaade etmiş; diğerleri dijital bir gereç olmaksızın, not alma yöntemi kullanılarak görüşme yapmayı kabul etmişlerdir. Görüşme yapılan erkeklerin 4'ü, kadınların 6'sı üniversite mezunuyken; erkeklerin 4'ü, kadınların ise 2'si lise mezunu olduklarını aktarmışlardır. Araştırmada, işsiz olduğunu bildiren 2 lise mezunu erkek katılımcı, 2 ev hanımı kadın katılımcı ve 3 öğrenci dahil edilmeksizin, meslek tanımı olarak; İngilizce öğretmenliği, inşaat mühendisliği, insan kaynakları uzmanlığı, demir-doğramacılık, boya-badanacılık, bilgisayar mühendisliği, hayvancılık, çiftçilik gibi iş kollarında faaliyet gösteren görüşmeci profillerine yer verilmiştir.

Türkmenlerle yapılan görüşmelerden farklı olarak; Türkçeyi sonradan öğrenmiş olmaları sebebiyle, Suriye Çerkesleri ile yürütülen mülakatlarda dil zorlayıcı bir faktör olmuştur. Üniversite mezunu görüşmecilerin tamamı İngilizce bildiği için, bu gruba sorular İngilizce dilinde yöneltilmiştir. Türkçe ya da İngilizce bilmeyen katılımcılar ile yakınlarının tercümanlığı aracılığıyla görüşülmüştür. Örneğin, lise mezunu ve boya-badana işleriyle geçimini sağlayan bir Suriye Çerkesi ile hem Türkçe hem Arapçayı ileri düzeyde konuşabilen Ürdün Çerkesi bir komşunun tercümanlığı aracılığıyla görüşülmüştür. Fakat bu durum, sağlıklı veri toplanmasına herhangi bir engel teşkil etmemiştir. Katılımcıların tamamı göç serüvenleri ve adaptasyon süreçlerine ilişkin soruları yanıtlarken ayrıntılı ve paylaşımcı bir tutum sergilemişlerdir.

Tüm bu detaylar çerçevesinde, tıpkı çalışmanın ikinci bölümünde Suriye Türkmenleri'nin saha araştırması analiz edilirken olduğu gibi; elde edilen bulgular göçün beş temel fazı çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulacaktır; (1) göç kararı ve yolculuk, (2) karşılanma, (3) keşif, (4) adaptasyon, (5) geri dönme(me) kararı.

4.3. Araştırma Bulguları

4.3.1. Göç Kararı ve Yolculuk

2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'nda Çerkeslerin yaşadıkları bölgelerde çatışmalar yoğunlaşmış; bu durum Suriye Çerkeslerinin göç kararı almalarını tetiklemiştir. Çerkesler, diğer etnik gruplarla karşılaştırıldığında, tarafsız olmaya çabalayan bir tutum benimsemiş; ancak bu durum onları hem rejim yanlıları hem de muhalif gruplar nezdinde 'güvenilmeyen bir tehdit' konumuna getirmiştir. Söz edilen bu kargaşa ortamında ailelerinin can güvenliğinin tehlikede olduğunu düşünen Suriye Çerkesleri, Türkiye'deki

Çerkes diasporası ile iletişime geçerek hızlıca göç etme kararı almak durumunda kalmışlardır.

Bu bağlamda, Türkiye’deki Çerkes sivil toplum kuruluşları, dernekler ve federasyonlar, göç kararı verilmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Suriyeli Çerkes görüşmecilerin göç süreçlerini Türkiye’deki Çerkes dernekleri ile iletişim kurarak planladıkları not edilmiştir. Bahsi geçen bu ağlar, Suriye Çerkeslerinin hem Türkiye’de nasıl düzen kurabileceklerine ilişkin bilgi akışını sağlayabilmek hem de somut anlamda barınma gibi ihtiyaçların temini açısından kritik önem arz etmektedir.

Suriye Çerkeslerinin geneli göç kararlarını savaş ortamında ekonomik durumlarının giderek kötüleşmesi sebebiyle aldıklarını dile getirmişlerdir. Örneğin; görüşme yaptığım erkek, evli ve bir engelli çocuk sahibi Suriyeli Çerkes katılımcı, kendisine mülakatın başında sorduğum Türkiye’ye geliş serüveninizi paylaşır mısınız? sorusuna; savaşın yarattığı ekonomik tahribat dolayısıyla yaptığı demircilik işinden artık para kazanamadığı ve ailesini geçindiremediği gerekçesiyle Türkiye’ye göç etme kararı aldığı cevabını vermiştir. 2015 yılında, Türkiye’deki Çerkes diasporasından tanıdığı bir arkadaşının yanına geldiğini belirten görüşmeci, bir yıl sonra iş için yine Türkiye diasporasından Çerkes bir tanıdıklarının vasıtasıyla şu an bulunduğu eve taşındığından bahsetmiştir. O yıllarda Türkiye’de yaşayan akrabaları olmadığını, Almanya’ya da gitme şansı varken “yaşamının daha kolay olacağını” düşündüğü için Türkiye’ye yerleşmeyi tercih ettiğini bildiren görüşmeci, bulundukları eve –müstakil, tek katlı, bahçeli, eski bir Çerkes köyü evi– köy muhtarı (Çerkes kökenli Türk) ve tanıdıkları Suriyeli Çerkes başka bir arkadaşlarının yardımıyla geldiklerini aktarmıştır. Fakat, yaptığımız yüz yüze görüşmenin sonunda, benimle ilk kez göz teması kurarak, esas göç etme sebebinin savaşta abisini kaybetmesi olduğunu itiraf eder bir ses tonuyla dile getiren sığınmacı, cenazeden bir ay sonra ülkeyi hızlıca terk etme kararı aldığını, eşini ve çocuğunu da 2 yıl sonra 2017 yılında yanına alabildiğini belirtmiştir.

Bu doğrultuda, Suriye Çerkeslerinin göç etme kararlarında Türkiye’deki Çerkes diasporasının büyük bir etkisi olduğu saptanmıştır. Katılımcılardan altısı farklı Avrupa ülkelerine gitme şansları da varken, özellikle Türkiye’ye göç etme kararı aldıklarını; çünkü Türkiye’deki Çerkes köylerinde yaşamının daha rahat olacağını düşündüklerini beyan etmişlerdir. Hatta, katılımcılardan biri “Almanya’ya gidersem Ortadoğulu muamelesi göreceğim. Burada Çerkesim dediğim zaman yabancı görmüyorlar beni”

ifadeleriyle bu tespiti destekler yönde bir açıklamada bulunmuştur. Özellikle Suriye'nin İsrail sınırına yakın Golan Tepeleri'ndeki yerleşim alanlarından göç eden Çerkeslerin, tercihen Türkiye'deki benzer fiziki unsurlar içeren Çerkes köylerine yerleştikleri tespit edilmiştir.

Neden başka bir ülkeye değil de Türkiye'ye göç etmeyi tercih ettiniz sorusu sorulduğunda, görüşülen Suriyeli Çerkeslerin istisnasız her biri 'buradaki Çerkeslerin bana yardım edeceklerine emin olduğum için' cevabını vermişlerdir. Bu durum Suriye Çerkeslerinin göç kararı alma süreçlerindeki motivasyonlarıyla ilgili çok net bir durumu ortaya koymakla beraber; göçmenlerin kültürel kimliklerinin Türkiye'deki adaptasyon süreçlerindeki kritik rolünü de teyit eder niteliktedir.

Fakat Çerkeslerin, Türkiye'ye göç kararlarının arka planındaki motivasyonlarından birinin de Kafkasya'ya, anavatana gitmek olduğu göz ardı edilmemelidir. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)'ın 2012 yılında yayınladığı 'Suriye Çerkesleri' başlıklı raporda şu ifadelere yer verilmiştir:

“Merkezi Ankara'da bulunan Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED) yardım toplanması için kampanya başlattı. KAFFED yetkilileri Suriye'deki Çerkeslerin durumu ve yapılabilecekler konusunda Rusya Federasyonu Ankara Büyükelçisi Vladimir İvanovski ile iki kez görüştüler. Görüşmede Suriyeli Çerkeslere Rusya Federasyonu yasalarında var olan ülkedaş yasasının uygulanması, Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'ne verilen ve şu anda dolmuş olan 450 kişilik yıllık kotanın artırılması, Suriye'den Kuzeybatı Kafkasya'ya gitmek isteyenlerden savaş durumunu göz önüne alarak vize istenmemesi, oturma harçlarının alınmaması, Kosova örneğinde olduğu gibi anavatanına dönmek isteyenlerin dönüşünün Rusya Federasyonu tarafından bir an önce sağlanması talepleri iletilmiştir” (ORSAM, 2012).

İlerleyen yıllarda bu girişimlerin başarısız olduğu gözlemlense ve Suriye Çerkeslerinin büyük çoğunluğunun Türkiye'deki diasporaya eklemlendikleri görülse de yapılan görüşmeler neticesinde; Araplaşmaktan kaçınan ve tarih boyu asimile olmak konusunda yüksek endişeler barındıran Suriye Çerkeslerinin göç kararları ve yolculuk serüvenlerinde bir 'anavatana dönüş' ümidinin de olduğu görmezden gelinmemeli, önemle değerlendirilmelidir.

Suriye Çerkeslerinin yolculuk güzergahları incelendiğinde, genellikle kuzey sınır kapıları (Öncüpınar, Cilvegözü, Akçakale) üzerinden Türkiye'ye geçiş yaptıkları kaydedilmiştir. Öte yandan, Türkmenlerden farklı olarak, Ürdün ve Lübnan üzerinden dolaylı rotalar

izleyerek Türkiye'ye ulaşan Çerkeslerin de olduğu gözlemlenmiştir. Bunu genellikle Ürdün ve Lübnan'da bulunan Çerkes diasporası ile iletişimi daha kuvvetli olan katılımcıların yaptığı anlaşılmıştır.

Öte yandan, 1864 sürgünü anılarını masal gibi dinleyerek büyüdüklerini belirten Çerkesler için 'yolculuk' deneyiminin, geçmiş travmaların etkisiyle, yüksek hassasiyetle karşılandığı gözlemlenmiştir. Katılımcılardan biri "bizim Türkiye'ye yolculuğumuz atalarımızın yaşadıklarını daha iyi anlamamıza neden oldu. Nasıl ki onlar zamanında yerlerinden edildiler, canlarından oldular şimdi biz aynı şeyi tekrar yaşıyoruz. Çocukluğumuzda dinlediğimiz acı hatıraların aynıları şimdi bizim başımıza geldi, burada bulduk kendimizi. Yakınlarımızı kaybettik. Tabi ki biz onlar kadar çile çekmedik. Ama yine de zordu". Yarı Türkçe, yarı Çerkesce yapılan bu görüşme esnasında tercüme yardımı için katılımcının yanında bulunan komşu (Türkiye diasporasından bir Çerkes), bu cevaba istinaden şu yorumu yapmıştır: "İşte Suriyeli göçmenlere Çerkesler bu yüzden diğerlerinden daha farklı, daha merhametli yaklaşıyor. Çünkü yıllar önce bizim dedelerimiz, büyüklerimiz de aynı bu durumda gelmişler Türkiye'ye. Atalarımıza o gün nasıl davranılmasını istiyorsak, biz de bugün Suriyeli göçmenlere öyle davranmaya uğraşıyoruz." Bu ifadelerden hareketle, hem Türkiye'deki diasporanın hem de Suriye Çerkeslerinin, iç savaş sonrası tecrübe edilen zorunlu göç hareketini tarihin bir tekrarı olarak algıladığı tespitinde bulunmak yanlış olmayacaktır. Suriye Çerkesleri, yaşadıkları zorunlu göç deneyimini ve yolculuklarını 1864 sürgününde yerlerinden edilen ataları ile empati kurdukları bir süreç olarak tanımlamaktadırlar.

Özetle, Suriye Çerkeslerinin, Türkiye'ye göç etme kararları ve yolculuk süreçlerini yalnızca güvenlik temini için başvurdukları bir 'kaçış' olarak yorumlamak yetersiz olacaktır. Diaspora bilincinin devreye girdiği bu noktada, Türkiye'ye geldiklerinde 'kendileri ile benzer' profilde, soydaş bir grup tarafından karşılanacaklarını bilmek; Çerkeslerin göç kararlarını kolaylaştıran başlıca etmenler arasında yer almaktadır.

4.3.2. Karşılanma

Suriye Çerkeslerinin karşılanma süreçleri üç farklı bakış açısı üzerinden değerlendirilebilir; Türkiye'deki Çerkes diasporasının ilk temas pratikleri, toplumun genelinin etkileşim biçimi ve son olarak devletin tutumu. Tıpkı Suriye Türkmenlerinin soydaşlık bağı sebebiyle Türkiye'de bir "evinize hoş geldiniz" karşılaması bekliyor

olmaları gibi; Çerkesler de Türkiye’deki Çerkes diasporası tarafından toplumsal kabulün ötesinde, akrabalık düzeyinde bir tanınma talebi ile gelmişlerdir ve bu beklentileri büyük ölçüde karşılık bulmuştur. Öte yandan, gündelik pratikler, giyim-kuşam ve geleneklerinde Suriyeli Arap göçmenlerden farklı oldukları gözlemlenen Çerkeslerin, Türk toplumu tarafından -katılımcılardan birinin tabiriyle- “Suriye’den geldiniz ama siz aslında nesiniz?” yaklaşımı ile karşılandıkları tespit edilmiştir. Son olarak, devletin Suriye Çerkeslerini nasıl karşıladığı yönündeki tutum ise nettir; diğer Suriyelilere de uygulanan geçici koruma rejimi çerçevesinde Çerkesler, kendilerine özgü herhangi bir statü ya da politika geliştirilmeksizin, hukuki ve idari açıdan Suriyeli sığınmacı kategorisi altında değerlendirilmektedirler.

Çalışmanın ikinci bölümünde Suriye Türkmenlerinin hemen hepsinin Türkiye’de akrabaları bulunduğu ve geldikleri ilk yıllarda bu akrabaları tarafından karşılandıklarından bahsedilmiştir. Çerkeslerde de tam olarak bir akrabalık söz konusu olmasa da titizlikle devam etmekte olan bir soy ve sülale takibi olduğu gözlemlenmektedir. Cahit Aslan’ın da Çerkesler üzerine bir makalesinde belirttiği üzere; “Çerkeslerde sosyal yapıyı şekillendiren esas faktör Türkçede ‘sülale’ olarak adlandırılan soy (lhepk) yapısıdır ki bugün Çerkes toplumunda hala önemini korumaktadır. Aynı atadan geldiğine inanan, sayıları binlere ulaşsa da birbirini akraba olarak gören ve kendi içinde evlenme yasağı olan lhepkler sürgünden sonra büyük ölçüde parçalanmışlardır” (Aslan, 2019, s. 50). Bu bağlamda, göçmenlerin karşılanma süreçlerinde Türkiye diasporasındaki uzak akrabalarının izini sülale isimlerinden yola çıkarak sürebildikleri, çalışma bulgularına yansıyan dikkat çekici unsurlardan biri olarak kayda geçmiştir. Örneğin; Abzeh boyunun Hutej sülalesinden olduğunu dile getiren katılımcılardan biri, İstanbul’daki Çerkes Derneği’nin yardımıyla 1864 sürgününde Anadolu’ya yerleşen ve bugün Yalova’daki Çerkes köylerinden birinde ikamet eden Hutejlere ulaşıyor. Aynı katılımcı, Türkiye’ye gelmeyi tercih etmesinin altında yatan en büyük sebebin de Çerkes soydaşlarından alacağı yardımdan ve güvенеbileceği Çerkeslerle karşılaşacağından emin olması olduğunu dile getiriyor.

Öte yandan, Esad yönetiminin baskıcı politikaları nedeniyle sivil toplum faaliyetlerini yeterli ölçüde sürdüremeyen Suriye Çerkesleri, her ne kadar tarafsız konumda yer almaya çabalasalar da ayaklanmalarla beraber normal şartlarda iletişim kurmaya çekindikleri diğer diasporalar ile görüşmelere başlamış, bağlarını kuvvetlendirerek yardım talep etme

girişimlerinde bulunmuşlardır. Görüşmecilerin neredeyse tamamının Türkiye'ye Çerkes sivil toplum kuruluşlarına ulaşarak ya da kendilerinden önce göç eden akraba ve arkadaşlarının aracılığıyla geldikleri not edilmiştir. Örneklemede çeşitlilik olması adına, Suriyeli Çerkes olup da Çerkes soydaşlarıyla iletişime geçmeden, farklı ağlar yardımıyla Türkiye'ye gelen görüşmecilere de ulaşılmaya çabalanmış ve bu durumda olan yalnızca iki görüşmeciye ulaşılabilmiştir. Bu durumun yaşanan iç savaş sonrası Suriye'deki Çerkes diasporası ile Türkiye'deki Çerkes diasporası arasında etkin bir dayanışmanın varlığına ispat niteliğinde olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Suriye Çerkeslerinin Türk toplumu tarafından nasıl karşılandıklarını kavrayabilmek amacıyla sorulan; 'İsminize bakarak yabancı olduğunuzu anlayan ve nereli olduğunuzu soran birine nasıl cevap veriyorsunuz' sorusuna cevaben görüşmecilerin istisnasız her biri "Çerkesim diyorum" cevabını vermiştir. Aksanlarından yabancı oldukları anlaşıldığındaysa "Suriyeliyim ama Arap değilim" gibi bir açıklama yapma ihtiyacı duyduklarını dile getiren Çerkesler, kültürel alt kimlikleri ve katmanlı aidiyetlerinin kendilerine bir esneklik kazandırdığının farkındadırlar.

Katılımcıların tamamına yakını 6 Şubat depremi sonrası ve 2023 seçimleri öncesi dönemde kendilerine karşı tutumun agresifleştiğinden bahsetseler de 'Çerkes olursunuz bu noktada bir can yeleği vazifesi görüyor mu?' sorusuna 'büyük ölçüde evet' cevabını vermektedirler. Saha araştırmasında, Çerkeslerin toplumun geneli tarafından nasıl karşılandıklarını analiz etmek amacıyla yöneltilen; 'komşuluk ve arkadaşlık ilişkileriniz nasıl?' gibi sorulara karşılık; "7 senedir olumsuz bir muamele ile karşılaşmadım"; "komşuluk ilişkilerimiz Suriye'dekinden bile iyi"; "Suriyeli değil Çerkes komşular olarak tanınıyoruz"; "İngilizce de konuştuğumuz için başlangıçta bize göçmen gibi değil de turistmişiz gibi davrandılar" ya da "Türkiye'ye ilk geldiğimizde oturduğumuz apartmandaki komşularımızla bile hala görüşüyoruz. Haberlerde gösterilen göçmen karşıtlığına biz çok maruz kalmadık" gibi yanıtlar vermişlerdir.

Bu cevaplardan yola çıkarak; kültürel motifleri etrafında sivil dayanışma ağları geliştirerek nispeten eğitilmiş ve sosyal bir sınıf ortaya çıkarmaya çabalayan Türkiye Çerkeslerinin, Suriye'den gelen diasporaya iyi bir referans oldukları öne sürülebilir. Bu durum da Suriye Çerkeslerinin kendilerine bir konfor alanı açabilmelerini sağlamıştır. Diğer bir deyişle, Türkiye'deki Çerkes diasporasının tarihsel olarak 'devlete sadık', 'uyumlu', 'sorunsuz' ve 'güvenilir' bir topluluk olarak tanınıyor olması, Suriye

Çerkeslerinin karşılanma biçimine de yansımıştır. Bir ‘güven transferi’ olarak da nitelendirilebilecek bu durum, Suriye Çerkeslerinin adaptasyon sürecinde kolaylaştırıcı bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer taraftan, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri sorulan göçmen grubun refleks olarak, öncelikle Türk komşu ve arkadaşlarından bahsetmeye başladıkları dikkat çekmektedir. Kendileri gibi göçmen Suriyeli Arap ya da Çerkesler ile iletişimde olup olmadıkları sorulduğunda genellikle olumsuz yanıt veren Çerkeslerin, kendi içlerinde bir dayanışma halinde olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu husustan hareketle, Suriye Çerkeslerinin Türkiye’deki Çerkes diasporasından bağımsız, ayrı bir dayanışma süreçleri olmadığı çıkarımı ileri sürülebilir. Yeni bir oluşumun inşası sürecine girmektense, doğrudan Türkiye’deki diaspora dayanışma ağlarına müdahil olan Suriye Çerkesleri, bu anlamda çok aktif olan Türkmenler ile karşılaştırıldıklarında sivil toplum yapılanmaları ve dayanışma ağları geliştirilmesi süreçlerinde çok daha pasiflerdir.

Tüm bunlara ek olarak, bahsi geçen kültürel grubun devlet tarafından nasıl karşılandığına da odaklanmak gerekmektedir. ‘Türkiye’de yabancı uyruklulara uygulanmakta olan birtakım hukuki prosedürler mevcut (hastanelerde aldığınız sağlık hizmetleri, eğitim, çalışma izni alma, işyeri ruhsatı alma vb. konularla ilgili). Bu prosedürlerin Türkiye’deki sosyal yaşamınız üzerinde bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?’ ya da ‘eğitim, sağlık ya da sosyal yardım alanlarındaki kamu hizmetlerinden faydalanırken ayrıcalıklı olduğunuzu / size öncelik verildiğini hissediyor musunuz?’ sorularına cevaben verilen yanıtlar; Çerkeslerin kendilerini ayrıcalıklı ya da Türk vatandaşları ile eşit görmedikleri ve fakat bu durumdan da şikayetçi olmadıkları, aldıkları eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerden memnun oldukları yönündedir. Çerkeslerin transnasyonal bir diaspora topluluğu olarak kolektif hafızaları gereği dirençli kimlikler geliştirmiş olmaları, bu memnuniyet halinin bir açıklaması olarak yorumlanabilir. Bu doğrultuda, Türkmenlerin aksine, ‘misafir’ olmaya alışkın bu grup herhangi bir devletin kendini karşılama politikalarına uyum sağlama konusunda toplumsal düzeyde antrenmanlıdır çıkarımını yapmak yerinde olacaktır.

4.3.3. Keşif

Suriye Çerkeslerinin Türkiye’yi keşfi, yerleştikleri ‘yeni yer’ ile ilgili hem fiziksel hem de sembolik bir algının inşasını kapsayan çok katmanlı bir deneyimdir. Göçmenlerin

‘hayal ettikleri’ ile ‘karşılaştıkları’ arasındaki farkın zuhur etmesiyle başlayan keşif süreci, yalnızca coğrafi bir mekân ile tanışmayı değil; aynı zamanda beklentiler ile gerçeklerin iç içe geçtiği, kimliklerin yeniden tanımlandığı ve aidiyetin sınındığı bir toplumsal deneyimi kapsamaktadır. Bu bağlamda, tezin bu bölümünde, Suriye Çerkesleri perspektifinden “yeniden yurt edinme” ve “aidiyet geliştirme” pratiklerinin bir analizinin yürütülmesi planlanmaktadır. Bu doğrultuda, Çerkeslerin keşif sürecinin iki ayrı bakış açısı ile incelenmesi planlanmaktadır. İlk olarak, Suriye’den zorunlu göç ile gelen bir sığınmacının Türkiye’yi keşfinden; sonrasında ise Suriyeliliğinden ziyade etno-kültürel kimliğini ön plana çıkararak yeniden bir kimlik inşası sürecine giren bir Çerkesin Türkiye’deki Çerkes diasporasını keşfine değinilebilir.

Bilindiği üzere, Türkiye Cumhuriyeti, Suriye’den gelenleri geçici koruma statüsü kapsamında vatandaşlık esasına dayalı bir politika ile değerlendirmektedir. Resmî kurumların raporlarında göçmenlerin Çerkes, Türkmen ya da Arap olduklarına dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Yani, uygulamada farklılıklar olsa da mültecilerin tamamı resmi otoritelerce tek bir kategori altında değerlendirilmektedirler. Devletin göçmenleri homojen bir grup olarak ele almayı tercih ettiği bu yaklaşımda göçmen ‘ikincil’ ya da ‘türetilmiş’ bir figür olarak ele alınmaktadır. Göçmen Figürü isimli çalışmasıyla alana yeni bir pencere açan Thomas Nail’in da bir röportajında ifade ettiği üzere; bu resmi tavırda göçmen, tüm teorik alt yapıların (özellikle vatandaşlığın) bir ‘istisnası’ olarak kabul edilmektedir (Nail, 2015). Kısacası, etnik aidiyetin önemsiz görüldüğü bu uygulamada etnik kimlik sınırlarının resmi unsurlar tarafından bulanıklaştırıldığı gözlemlenmektedir.

Bu çerçevede, Suriye Çerkeslerinin resmi anlamda Türkiye’deki resmi işleyişi keşif süreçleri diğer göçmenler ile benzer seyirde ilerlemiş, kamu kurumlarıyla temaslarında Suriyeli Arap mültecilerle aynı süreçlerden geçtikleri tespit edilmiştir. Fakat, saha araştırmasında yapılan görüşmeler neticesinde anlaşılmıştır ki; Suriye Çerkesleri bir keşif sürecinden geçerek etrafa açılmaktan ve vatandaşlık haklarına sahip olabilmenin gayretine girmektense; diaspora olmanın verdiği çekimserlikle daha da içlerine kapanmışlardır. Suriye Çerkesleri, geldikleri ülkeyi keşiften ziyade, etnik kimliklerinin sınırlarını rejim baskısından kurtulmuş olmanın da verdiği güvenle daha keskin çizgilerle çekerek etraflarına görünmez duvarlar inşa etmişlerdir. 50 yaş üstü kadın katılımcılardan biri, bu tespiti destekler nitelikte şu açıklamada bulunmuştur; “bizim nasibimiz bu,

olduğumuz her yerde savaş oluyor. O yüzden Türkiye’deki düzeni anlamaya çalışmaktansa yarın öbür gün başımıza yine bir şey gelirse ‘Kafkasya’ya nasıl gideriz?’in planını yapıyoruz. Bizim kendi örfümüz, adetimiz belli. Buranın kurallarına da tabi ki uymaya çalışıyoruz. Ama devletten de çok bir beklentimiz yok. Hastalanınca hastaneleri kullanabiliyoruz, çocuklarımız okullarına gidebiliyor. Bizim için bunlar yeterli”.

Yani, Suriye Çerkeslerinin Türkiye’ye geldikten sonraki tavırları, diğer göçmen grupların yeni bir toplumsal bağlama yerleşirken gösterdiği keşif odaklı dışa açılma eğiliminden farklılık göstermektedir. 1864 sürgünü neticesinde Kafkasya’dan Osmanlı’ya, sonrasında Osmanlı’nın iskân politikaları neticesinde Golan Tepeleri’ne ve hatta yerleştikleri bölgenin İsrail tarafından saldırıya uğramasıyla Suriye’nin başka bölgelerine, son olarak da iç savaşın yarattığı tahribat nedeniyle Türkiye ve başka ülkelere göç etmek durumunda kalan Çerkesler, görece içe kapanık ve tedirgin bir ruh halini benimsemektedirler. Buradan hareketle, gelecek bir zamanda yeniden yerinden edilme ihtimali, zorunlu göçe maruz kalan toplulukların yeni mekanları keşfetme ve aidiyet kurma kapasitelerini kısıtlamaktadır çıkarımında bulunmak mümkündür. Sürgün ya da soykırım gibi tarihsel travmalar, göçmenlerde Türkiye’deki mevcut durumun da geçici olabileceğine dair bir endişeye neden olmakta; bu nedenle de Çerkesler, yeni çevreyi keşfetmek ve toplumsal alana entegre olmak yerine, bir ‘kendi kabuğuna dönme’ stratejisi geliştirmeyi tercih etmektedirler.

Bu durum Gabriel Sheffer’ın Diaspora Politics: At Home Abroad isimli çalışmasının sonuç bölümünde sunduğu diaspora tanımıyla örtüşmektedir. Sheffer’a göre; “diasporalar ne ‘hayal edilmiş’ ne de ‘icat edilmiş’ topluluklardır. Kimlikleri; ilksel, psikolojik/sembolik ve araçsal unsurların birleşiminden oluşan diasporik topluluklar, çoğu zaman kendilerine karşı olumsuz tutumların egemen olduğu ev sahibi ülkelerde hem hayatta kalma hem de süreklilik sağlama mücadelesi verirken, aynı zamanda bulundukları yerde aidiyet hissi geliştirmeye çalışırlar. Üstelik bu çabalarını, anavatanlarının kendilerine yönelik çoğu zaman belirsiz ve tutarsız tavırlarına rağmen sürdürmeyi başarırlar” (Sheffer, 2003, s. 257).

Bu noktada, Sheffer’ın da önerdiği üzere, “Diasporalar ile ulus-devletlerin ya da anavatanlarının dışında yaşayan diğer etnik gruplar arasında bir ayrım yapılması gerekmektedir” (Sheffer, 2003, s. 16). Çünkü; turistler, uluslararası göçmenler, misafir işçiler, sığınmacılar ve mülteciler ile etnonasyonel diasporaların üyeleri arasındaki

kavramsal ve tanımsal sınırlar hala oldukça belirsizdir. Hatta bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı almış Suriye Çerkesleri, keşif süreçlerinde, kendilerini ‘göçmen’ değil de ‘diaspora’ olarak tanımladıklarından; fakat toplumsal düzeyde ‘Suriyeli göçmen’ kategorisinde değerlendirildiklerinden rahatsız olduklarını dile getirmektedirler.

Öte yandan, göç araştırmaları literatüründe de belirtildiği üzere, Çerkesler gibi diasporik toplulukların göç ettikleri toprakları benimsemeleri ve gündelik hayata karışmaları büyük ölçüde, kendilerini karşılayan diasporanın yönlendirmesiyle sağlanmaktadır. Suriye Çerkeslerinin kültürel kurumları, sosyal ağları (dernekler vb.), geleneksel aidiyet mekanizmaları beklentilerin karşılanmasını kolaylaştırmıştır. Örneğin, Suriye’de devletin sağladığı bir Çerkes dili (Adigece) eğitimi olmadığını ve nadiren açılan kurslara da siyasi çekinceler sebebiyle katılım sağlayamadıklarını; dolayısıyla dillerinin kaybolduğunu öne süren bir kadın görüşmeci; Türkiye’de Halk Eğitim Merkezi’nin açtığı A1 ve A2 düzeylerinde Adigece dil kursuna kaydolduğundan, evde çocuklarıyla Çerkesce konuşabilmeye başladığından bahsetmiştir.

Türkiye’deki keşif sürecine yönelik olumsuz deneyimlerini paylaşan başka bir katılımcı ifadesi üzerinden örnek vermek gerekirse; erkek, evli, mühendis –fakat Türkiye’de boya-badana ve fayans işleri yapan– görüşmecilerden biri, çalışma izni olmadığından ötürü dükkân açmak için ihtiyacı olan ustalık belgesini alamadığını anlatmıştır. Fakat, aynı görüşmeci, Türkiye’deki yasal prosedürlerin kendisini olumsuz yönde etkilemediğini dile getirmiş, kurduğu hayattan memnun olduğunu, araba aldığını, güzel bir Çerkes köyünde komşularıyla iyi ilişki halinde rahat bir hayat sürdürdüğünden de bahsetmiştir. Burada, ilk etapta yaşanan bir hayal kırıklığı ve fakat uyum sürecinin tamamlanması ile bu durumu aşma hali vuku bulmaktadır.

Özetle, yapılan saha araştırması bulgularına göre, Suriye Çerkeslerinin kendilerini birer ‘sığınmacı’dan ziyade tarihsel ve kolektif belleğe dayalı bir ‘diaspora’ topluluğunun parçası olarak konumlandırmaları, onları diğer Suriyeli göçmenlere kıyasla yaşadıkları zorluklara karşı daha kabullenici ve düşük düzeyde şikayetle tepki veren bir tutuma yönlendirmiştir. Bu çıkarımdan hareketle, Suriye Çerkeslerinin kendi geçmişlerine referansla bugünü anlamlandıran ve geleceğe ilişkin temkinli ama dirençli pozisyonlar alan bir topluluk haline geldikleri kanaatine ulaşılabilir.

4.3.4. Adaptasyon

Yapılan saha araştırmasının çıktıları göstermektedir ki; toplumun ‘misafir’leri olarak var olmaya alışkın Çerkesler, kendilerini genel olarak Suriyeliliklerinden önce Çerkes toplumuna olan aidiyetleri ile tanımlamaktadırlar. Bu tutumları dolayısıyla, göçmen bireyler olarak yaşadıkları çevrede görece ‘güvenli / konforlu’ bir konumda hissettiklerini dile getiren Suriye Çerkesleri, etnik aidiyet ve diaspora bilinçleri dolayısıyla adaptasyon anlamında özgün bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Kısacası, Suriye Çerkeslerinin adaptasyon süreci, klasik uyum modellerinden çok, diasporik geçişlilik, çoklu aidiyet ve kimliksel müzakere bağlamında ele alınmalıdır. Her ne kadar Türkiye’deki yerleşik Çerkes topluluklarıyla olan etkileşim daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere bu süreci kolaylaştırmış olsa da kültürel farklılıklar ve kolektif travmalar, bu sürecin durağan değil; katmanlı ve kırılğan bir seyir izlediğini göstermektedir.

Yapılan saha araştırmasında, Çerkeslerin Türkmenlerle aynı ‘Araplaşma’ korkusunu taşıdığı; fakat Çerkes kimliklerini kamusal alan ve siyasi arenada kullanmalarının, Suriye yönetiminin, Türkmenler ile eşdeğer ölçüde problem teşkil etmediği gözlemlenmiştir. Görüşmecilerin birçoğu Çerkes kökenli ordu mensupları, bürokratlar ya da kritik görevlerde yer alan devlet adamlarının ülkedeki varlığından bahsetmişlerdir; fakat bu durumun Suriye’nin geçmiş ve mevcut idari yapıları tarafından ‘engellenen’ bir durum olduğuna dair herhangi bir yorumda bulunmamışlardır.

Bu bağlamda, Çerkeslerin adaptasyon süreçlerinin düzeyini tahlil ederken; katılımcılardan birinin şu ifadesi kritik önem arz etmektedir; “14 yıl önce Türkiye’ye geldiğimizde burayı anavatana [Kafkasya’ya] dönmeden önce uğradığımız bir durak olarak görüyorduk. Artık böyle hissetmiyoruz. Türkiye’deki Çerkesler bizi köylerine yerleştirdikten birkaç yıl sonra Suriye doğduğumuz yer, Türkiye de memleketimiz oldu”. Bu ifadeden hareketle, Suriye Çerkeslerinin Türkiye’ye yerleştikten sonraki adaptasyon süreçlerinin zamana yayılan ve dinamik bir yeniden konumlanma süreci olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. İç savaşın etkilerinden uzaklaşmak üzere Türkiye’ye göç ettikleri ilk yıllarda kendilerine Türkiye’de bir ‘geçici konumlanma stratejisi’ geliştiren Suriye Çerkesleri, zamanla bu yaklaşımlarını değiştirmiş; Türkiye’deki diasporanın bir parçası olarak daha kalıcı bir aidiyet hissi geliştirmeye başlamışlardır.

‘Kavramsal Çerçeve’ başlığında daha önce de referans gösterilen John W. Berry’e göre bir göçmenin adaptasyon sürecini tamamlamış sayılabilmesi için hem kendi etnik kimliğini koruyabilmesi hem de ev sahibi toplum ile yapıcı ilişkiler kurabilmesi gerekmektedir. Bu strateji ‘entegrasyon’ / ‘bütünleşme’ olarak isimlendirilmektedir. Berry’e göre bu durumda göçmen; dil ve toplumsal normları işlevsel düzeyde öğrenmiş olmalı; çalışma hayatına, eğitim sistemine ve toplumsal ağlara katılım sağlamalı ve son olarak etnik kimliğini bastırmak zorunda kalmadan toplumsal kabul görmelidir (Berry, 1997).

Tüm bu kriterler Suriye Çerkesleri özelinde değerlendirildiğinde, dil ve toplumsal normlara ayak uydurma bağlamında, genel hatlarıyla bakıldığında bir başarı gözlemlenmektedir. Anadil olarak Adigeceyi, gündelik yaşamları ve eğitimde ise Arapçayı kullanan Çerkesler için üçüncü bir dil olarak Türkçeyi öğrenmek farklı düzeylerde mümkün olmuştur. Örneğin; öğrenciliği devam eden, eğitim sistemiyle temas içinde olan genç kuşak Türkçeyi daha hızlı ve işlevsel bir biçimde öğrenmiştir. Öte yandan, yaşı daha ileri bireyler için Türkçe öğrenimi, gündelik yaşamda temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar, nispeten sınırlı düzeyde olmuştur. Katılımcıların beyanları da göz önünde bulundurulduğunda, Suriye Çerkesleri için dil öğrenme sürecinin asimilasyon değil; ‘işlevsel uyum’ (functional adaptation) düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır. Bu tespitlere örnek olarak, görüşme gerçekleştirilen Suriye Çerkeslerinden biri; “dernekler bizi Çerkes köylerine yerleştirdiğinde komşularımız bizimle yarı Çerkesce, yarı Türkçe anlaşılmaya çalışıyordu. Biz onlara biraz Çerkesce öğrettik, onlar bize biraz Türkçe öğretti derken daha iyi anlaşılmaya başladık. Çocuklarımız zaten Türkçeyi anadilleri gibi öğrendiler okullarda, hatta artık hiç Arapça konuşmuyorlar” sözleri ile konuyla ilişkili bulguları destekler nitelikte bir beyanda bulunmuştur.

Yapılan saha araştırmasında; Suriye Çerkeslerinin çalışma hayatına, eğitim sistemine ve toplumsal ağlara katılım sağlama düzeylerinin diğer göçmen gruplara kıyasla oldukça yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, Çerkeslerin, toplumsal görgü kuralları ve hiyerarşik yapı gibi konularda Türkiye toplumuyla benzer normlara sahip olmalarının, adaptasyonlarına olumlu yönde etki ettiği gözlemlenmiştir. Her ne kadar xabzeyi, yani kendi geleneksel normlarını aile ve topluluk içi ilişkilerinde korumaya devam ediyor ve

bu alanda kendilerini dışarıya karşı kapatıyor olsalar da bu durum Türkiye'deki gündelik hayatlarını olumlu yönde etkilemekte, Türk komşularıyla ilişkilerini pekiştirmektedir.

Yapılan mülakatlarda, kadın katılımcılardan birinin; “Bizde odadan içeri çocuk bile girse ayağa kalkılır. Kendi çocuğun, yeğenin falan bile olsa biraz kıpırdanırsın, öyle alışmışız. Gündelik hayatta da böyle yani... Mesela misafirlige gelen komşularım buna hem şaşıyorlar hem hoşlarına gidiyor. Artık onlar da kalkmaya başladı.” ifadeleri burada anlatılmak istenen adaptasyon sürecine örnek olarak gösterilebilir. Öte yandan, başka bir katılımcı “bizim kız isteme merasimlerine damat katılmaz, kız babası törende bulunmaz; buradaki Çerkesler bunu bildikleri için garipsemediler. Düğünlerimiz, danslarımız falan ufak tefek farklılıklar olsa da hep aynı. Bu konuda neredeyse hiç sıkıntı çekmedik” açıklamaları ile Suriye Çerkeslerinin entegrasyon süreçlerine ilişkin ipuçları sağlamıştır. Tüm bunlara ek olarak, çalışma hayatına ilişkin bir örnek vermek gerekirse; özel bir okulda İngilizce öğretmenliği yapan katılımcılardan birinin öğrenci ve velileri tarafından son derece olumlu karşılandığı; hatta Suriye Çerkesi öğretmenin Türkçesinin zayıf olmasının yabancı dil eğitimine olumlu yönde katkısı olduğu için rağbet gördüğü gözlemlenmiştir. Nitekim, sunulan bu örnekler, Berry'nin yukarıda bahsi geçen ‘bütünleşme’ stratejisiyle de örtüşmektedir; göçmen birey hem kendi kültürünü korumakta hem de ev sahibi toplumla etkileşim geliştirmektedir.

Etnik kimliklerini bastırmak zorunda kalmadan toplumsal kabul görme hususuna gelindiğinde ise; Suriye Çerkeslerinin yeme-içme, düğün ve cenaze törenleri, giyim-kuşam ya da geleneksel motifler bağlamında Türkiye'deki diaspora ile aynı unsurları benimsiyor olmalarının avantajını kullandıkları, bu durumun da adaptasyon düzeylerini en üst sınıra yaklaştırdığı gözlemlenmektedir. Örneğin; yapılan görüşmelerden birinde katılımcı; “acının dili olmaz, geçenlerde gittiğim bir cenazede Çerkesce dua getirildi mesela. Artık bizim cenazelerimiz de buralardaki Çerkes köylerine gömülüyor. Beraber dua edebiliyoruz, kötü günleri birlikte atlatıyoruz. Uyum bence bu demek.” sözleriyle Türkiye'nin kendileri için yalnızca geçici bir sığınak olmadığının altını çizmiştir.

Fakat tüm bunlara ek olarak, Suriye Çerkesi katılımcıların çocuklarının Suriye'den geldiklerini gizleme eğiliminde oldukları, anne-babalarının Türk arkadaşlarının yanında Türkçe konuşmasını istemedikleri (aksanlarından ‘yabancı’ oldukları anlaşılmaması düşüncesiyle), kendilerine takılan Jan, Deneş, Sıpsa, Abrek gibi Çerkesce isimlere Türkiye'de aşina olunduğu ve bu yüzden de Suriyeli olduklarının anlaşılmadığını

düşündükleri gözlemlenmiştir. Bu örnekten de anlaşıldığı üzere, Suriye Çerkesleri adaptasyon süreçlerinde ‘Suriyeli’ değil de ‘Çerkes’ kimliklerinin asimile olmasından duydukları çekinceyi dile getirmektedirler. Özetle, sahada elde edilen veriler, Suriye Çerkeslerinin, ‘Suriyeli’ kimliğiyle özdeşleştirilmekten çok, Türkiye’deki sosyal, kültürel ve kurumsal yapılar içerisinde Çerkes kimliklerinin görünmezleşmesi ya da asimile olması ihtimaline yönelik endişe taşıdıklarını göstermektedir. Bu durum Fredrik Barth’ın kimliği öze değil de sosyal sınırlara dayandıran yaklaşımıyla açıklanabilir: Türkiye bağlamında ‘Suriyeli göçmen’ kategorisi güçlü biçimde kodlanmışken, Suriye Çerkesleri bu kategoriye dahil edildiklerini etnik sınırlarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmaktan endişe duymaktadırlar (Barth, 1969).

4.3.5. Geri Dönme(me) Kararı

Tıpkı Türkmenler özelinde olduğu gibi; bu saha araştırmasının Suriye Çerkesleri ayağı, Suriye’de halk ayaklanmasının başladığı 2011 yılından yaklaşık 11 yıl sonra, 1971’den bu yana süren Esad yönetiminin devrilmesi hadisesinden de 3 yıl önce gerçekleştirilmiştir. Bu süre zarfında, katılımcıların geri dönüşe ilişkin fikirlerinin değişmiş olma olasılığı çok yüksektir; tartışmalar bu ön bilgi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Fakat, araştırmanın Çerkesler özelindeki ‘geri dönüş’ başlığı; araştırmanın bitimine yakın Suriye Çerkes Hayır Derneği Başkanı Dr. Ghassan Şora ve beraberindeki heyetin Türkiye ziyaretinde gerçekleştirdiği bir toplantıya alınan davet neticesinde güncellenmiştir. Kuneytra merkezli STK’nın Suriye Çerkesleri ve konuyla ilişkili paydaşları bir araya getirdiği toplantının notları kapsamında; Suriye’deki güncel durum Çerkesler perspektifinden yeniden ele alınmıştır.

Ghassan Şora, bahsi geçen bu toplantıda, Suriye genelinde Çerkeslere özel tek sivil toplum kuruluşunun kendi dernekleri olduğunu ve Suriye Çerkes Hayır Derneği’nin kendine bağlı 6 faaliyet merkezi –Halep, Humus, Kuneytra, Marj-es Sultan, Kutsiye ve Kusva bölgelerinde– olduğunu dile getirerek başlattığı toplantıda; Esad yönetimi döneminde çeşitli siyasi sebeplerle diğer ülkelerde yaşayan diasporalar ile iletişim halinde olamadıklarını, fakat 2025 yılı itibarıyla dünyanın dört bir yanındaki Çerkes kökenli soydaşları ile etkileşimlerini sıklaştırmaya başlayacaklarını dile getirmiştir. Öyle ki; 21 Mayıs Çerkes Sürgününü Anma törenlerine katılım sağlamak üzere geldikleri Türkiye’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki Çerkes kökenli milletvekillerini de ziyaret eden

dernek heyeti, Türkiye’deki diaspora ile sürdürmeyi planladıkları iletişimi siyasi düzeye de taşıyacaklarının sinyallerini vermiştir.

Çerkesce, Arapça ve Türkçe dillerinde yürütülen toplantıda; Ghassan Şora, “Türkiye’deki Suriye Çerkeslerine iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?” sorusuna cevaben şu açıklamalarda bulunmuştur;

“Esad rejimi devrildikten sonra, yeni yönetim harabe bir ülkeye geldi. Yeni düzenin hemen kurulması, ülkenin 3-5 ayda toparlanması mümkün görünmüyor. Bu yüzden Suriye’ye dönmeyi düşünenlere Suriye’deki koşullar iyileşene kadar beklesinler önerisinde bulunabilirim. Şu an bir belirsizlik var. Suriye’deki yeni siyasi süreçlere Çerkesler olarak dahil olmaya çabalıyoruz. Ama dediğim gibi, henüz bir geri dönüş kararı vermek için erken olduğunu düşünüyorum. Diğer taraftan, Suriye’ye dönmeyi planlamayanların da Türkiye’de yaşamaya devam ettikleri her gün buradaki diasporanın onlar için yaptıklarını unutmamaları gerektiğini söylemek isterim”.

Öte yandan, Kafkas Dernekleri Federasyonu yetkilileri, rejimin devrilmesinin hemen ardından, 12 Ocak 2025 tarihinde yaptıkları ‘Suriye Çerkesleri Özel Yayını’nda 4-6 Ocak tarihleri arasında Suriye’de yaşayan Çerkeslerin durumunu yerinde görmek ve halklarına destek olmak üzere yaptıkları Şam Çerkes Hayır Derneği ziyaretlerinin detaylarını aktarmışlardır. Suriye’nin yönetim kademesindeki temaslarını, Türkiye’nin Suriye Büyükelçiliği ile yaptıkları görüşmeyi ve Suriye’deki son gelişmeleri değerlendirmek üzere yaptıkları yayında; dünyanın çeşitli ülkelerindeki tüm Çerkes diasporalarının bir numaralı gündeminin Suriye Çerkesleri olduğundan bahsetmişlerdir. Bahsi geçen Suriye seyahatine katılan heyet içerisindeki KAFFED Suriye Çerkeslerine Destek Komisyonu Üyesi Perit Cimuk’un, uzun yıllardır Türkiye’de yaşayan bir Suriye Çerkesi olarak, bu yolculuk süresince hissettiklerini aktardığı cümleler, aslında Suriye Çerkeslerinin geri dönme(me) kararlarına yönelik tüm ipuçlarını sunmaktadır:

“12 yıl sonra doğduğum büyüdüğüm mahalleyi, doğduğum şehri ziyaret etme şansım oldu. Giderken tabii bir özlemle gittim ve kafamdaki hissiyat şu yöndeydi; mahalleye girdiğimde bir mutluluk içerisinde olacağımı düşünüyordum. Fakat öyle olmadı, beklediğim gibi olmadı. Çünkü mahalleye girer gitmez, sokaklardan, duvarlara ve insanlara kadar herkesin yorgunluğu aşıkardı. Savaş yorgunluğu, ekonomik durumların getirdiği zorlukların yorgunluğu... Onları gördüğüm andan itibaren mutluluğumu yaşayamadım açıkçası. Bir görev gereği oraya gittiğim için duygularımı saklamaya çalıştım, ama belli bir yere kadardı tabii. Maalesef şunu gördüm; insanların birinci önceliği [öncelikli talepleri] bizim hayatlarımızın olmazsa

olmazları, yani standart dediğimiz şeyler. Elektriğin olmaması buzdolabındaki yiyeceklere kadar etki ediyor mesela. İnsanların birinci derdi güvenlik; güvenliğin sağlanması, gece uyurken silah seslerinin duyulmaması, çocuklarını markete gönderirken ‘acaba?’ ile göndermemeleri ve tabi ki bir var olmak endişesi... Yeni yönetimle herhangi bir iletişim olmaması da aslında bir dezavantaj oluşturuyor. Bu birinci endişe. İkinci endişe de ekonomik endişe. İnsanlar evine ekmek götürmek ile uğraşıyor. Yani bu iki çok temel ihtiyaç bizim gündelik hayatımızda uğraşmadığımız, düşünmediğimiz şeyler. Biz onlara göre çok lüks yaşıyoruz. Bunu görünce üzüldüm tabi ki. Asıl uğraşmamız gereken noktalar bunlar; öncelikle Çerkeslerin orada var olma mücadelesine destek vermek, ikinci olarak da ekonomik şartların iyileşmesi. Bu iki madde iyileştiği zaman diğer noktalara geçebiliyor olacağız; kültür gibi yaşamın sosyal tarafı gibi” (Cimuk, 2025).

Tüm bunlara ek olarak, tezin saha araştırması kapsamında, Esad rejimi devrilmeden önce ve iç savaş sürerken gerçekleştirilen mülakatlarda görüşülen Suriyeli Çerkes katılımcıların tamamına yakını geride bıraktıkları köylerinin / kasabalarının hala çatışma bölgesi olduğunu, geri dönüşlerinin güvenlik sebebiyle mümkün olmadığını dile getirmişlerdir. Çerkesler, geri dönüş ile ilgili sorulan sorulara; savaş bitse dahi yeni bir uyum ve adaptasyon sürecine maruz kalacaklarını düşündüklerinden olumsuz yanıtlar vermişlerdir. Görüşmecilerin birçoğu Türkiye’de kalmak istemelerine gerekçe olarak güvenlik unsurunu öne sürseler de satır aralarında Suriye’ye dönerlerse sil-baştan yeni bir hayat kurmak zorunda kalmaya ve yeniden böyle bir süreçten geçmeye cesaretleri olmadığını dile getirmektedirler. “İmkânınız olsa Suriye’ye geri dönmek ister misiniz?” sorusuna cevap olarak; “çocuklarımız Arapça bilmiyor / öğretmedik”, “Suriye’de tekrar iş bulmamız çok zor” benzeri cevaplar verilmiştir.

Diğer taraftan, görüşmelerde sıkça ‘Araplaşma’ korkularından bahseden Suriye Çerkesleri için anavatan Kafkasya’ya dönüşün Suriye’ye dönüşten daha öncelikli olduğu tespitinde bulunulmuştur. Bu çerçevede, saha araştırması kapsamında görüşülen katılımcıların büyük bir çoğunluğu, geri dönüş eğilimlerine ilişkin soruları, farkında olmadan Suriye değil de Kafkasya’ya dönüşle ilgili görüşlerini belirterek cevaplandırmışlardır. Bu durum Suriye Çerkeslerinin geri dönüş kararlarının, coğrafi olarak doğdukları yer olan Suriye’ye değil; tarihsel olarak ait olduklarını düşündükleri Kuzey Kafkasya’ya yönelik olduğuna işaret eder.

SONUÇ

Göçmenlerin kültürel alt kimliklerinin adaptasyon süreçlerine ne ölçüde etki ettiğini inceleyen ve bu bağlamda Suriye Türkmenleri ve Çerkesleri özelinde saha araştırmaları yürüten bu doktora tezi nitel araştırma teknikleri kullanılarak yazılmıştır. Saha verileri ve teorik literatür doğrultusunda elde edilen bulgular, kimliğin göçmenlik deneyimiyle nasıl müzakere edildiğini ve yeniden yapılandırıldığını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, tezin giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemine ilişkin detaylar sunulmuştur. Takiben, birinci bölümde, göç araştırmaları ve ilişkili literatür taranmış, ikinci bölümde ise araştırmanın temel problemini açıklar nitelikte olan teorik altyapı, bir ev metaforu üzerinden aktarılmış; kimliklerin bireyler üzerinde inşa ettiği etki, göç ve entegrasyon süreçleri, göçmenlerin direnç alanları, çoklu aidiyet ve göçün ikilemleri gibi konular ‘Katmanlı Aidiyetin Sosyopolitik Mimarisi’ başlığı altında derlenmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise Suriye Türkmenleri ve Çerkesleri hakkında yürütülen saha araştırmasının detayları her iki bölümde de göçün beş temel fazı olarak belirlenen; ‘göç kararı ve yolculuk’, ‘karşılanma’, ‘keşif’, ‘adaptasyon’ ve ‘geri dönme(me) kararı’ kategorileri altında değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bu bağlamda, sonuç bölümünde, tez boyunca öne sürülen değerlendirmeleri daha somut çıktılar olarak ortaya koyabilmek ve anlamlı bir çerçeve üzerinden okuyabilmek adına; Türkiye’deki Suriye Türkmenleri ve Çerkeslerinin bir analizine ilişkin verilerin tablolaştırılarak sunulması ihtiyacı doğmuştur. Öncelikli olarak; tarihsel arka plan, iç savaş öncesi mekânsal yerleşim, 2011 sonrası göç eğilimlerine etki eden faktörler, Türkmen ve Çerkeslerin Türkiye’ye göç ederken izledikleri güzergâh, Türkiye’deki yerleşim örüntüleri, hukuki statüleri ve dil parametreleri karşılaştırmalı olarak derlenmiştir.

Tablodaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, her ne kadar iki topluluğun tarihsel kökenleri farklılık gösteriyor olsa da Türkmenlerin de Çerkeslerin de Suriye’deki iç savaş öncesi hayatlarında belirgin mekânsal yoğunlaşmalara sahip oldukları, her iki grubun da göç etmeden önce, Araplaşma endişesi ile kültürel anlamda benzer olduklarını düşündükleri gruplarla iç içe ve nispeten izole, küçük ve orta ölçekli köy ve kasabalarda yaşamakta oldukları gözlemlenmiştir. Öte yandan, savaş öncesi dönemde Suriye’de azınlık olarak yaşayan Suriye Türkmenleri ve Çerkeslerinin göç kararı almalarındaki en

önemli etmenler arasında güvenlik kaygısı ve ekonomik zorlukların yer aldığı saptanmıştır.

Başlık/Konu	Suriyeli Çerkesler	Suriye Türkmenleri
Tarihsel Arka Plan	19. yüzyılda yaşanan sürgün sonrası Osmanlı yerleştirmeleriyle Suriye'ye (öz. Golan, Hama, Humus, Kuneytra) iskân; kuvvetli diaspora hafızası	Anadolu ile tarihsel bağlar; Osmanlı döneminden itibaren yerleşim; Halep, Lazkiye (Bayırbucak), Hama, Humus, Rakka ve kırsalda yoğun
İç Savaş Öncesi Mekansal Yerleşim	Küçük-orta ölçekli köy ve kasabalar; bazı şehir mahalleleri; Araplaşmadan korktukları için görece izole yerleşim alanları	Türkiye sınır hattı köy ve kasabaları ve büyükşehir çevreleri; Araplar ile çoğunlukla iç içe, karma yerleşimler
2011 Sonrası Göç Eğilimlerine Etki Eden Faktörler	Tehdit altında hissetme, Suriye'nin iç meselelerine ilişkin tarafsızlıklarını sürdürmekte zorlanma, mesleki faaliyetlerini sürdürmemeye, çatışma alanlarında bulunma, toplumsal hafıza etkisiyle yeniden yerinden edilme travmasının tetiklenmesi	Sınır bölgelerindeki yoğun çatışma alanlarında konumlanmış olmaları, terör, ekonomik çöküş
Türkiye'ye Göç Yolları	Çoğunlukla Hatay, Gaziantep, Kilis üzerinden Çerkes diasporasının bulunduğu illere yerleşim; bir kısmı Kuzey Kafkasya'ya yönelim, Türkiye'yi transit ülke olarak kullanma	Hatay, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa; sınır-topluluk ağları üzerinden hızlı geçiş
Türkiye'deki Yerleşim Örüntüleri	Düzce, Sakarya, Kayseri gibi mevcut Çerkes diasporasıyla temas; kültür dernekleri ve sülale (soy) takibi üzerinden dağılım	Türkiye'nin sınır illerinde ikamet eden akrabalarının yanına; Hatay, Kilis, Gaziantep'e. İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük şehirlere ikincil hareketler
Hukuki Statü	Çoğunluk Geçici Koruma Statüsü'ne sahip; sınırlı ölçüde vatandaşlık, çalışma ve oturma izni. Bu durumla ilgili beklenti ya da şikayetlerini Türkmenler kadar açık ve net bir biçimde dile getirmiyorlar	Geneli Geçici Koruma Statüsü'ne sahip. Türkmen kimliklerinin hukuki statü ve hak edinme süreçlerinde etkili olacağı beklentisi ile Türkiye'ye göçleri daha organize ve açık bir biçimde dile getiriyorlar
Dil	Adigece / Kabardeyce + Arapça; Türkçeyi göç ettikten sonra öğrenmeye başlıyorlar. Orta yaş ve üstü hala Türkçeye günlük konuşma dili seviyesinde hâkim değil	Türkçe anadilleri + Arapça. Türkçe bilmeyen Türkmen yok; hatta köy ve kasabalardan göç eden Türkmenlerin Arapçaları zayıf. İkinci kuşak çocukları anadilde eğitim olanağı dile getiriyorlar.

Tablo 1: Karşılaştırmalı Tablo: Tarihsel Arka Plan, İç Savaş Öncesi Mekansal Yerleşim, 2011 Sonrası Göç Eğilimlerine Etki Eden Faktörler, Türkiye'ye Göç Yolları, Türkiye'deki Yerleşim Örüntüleri, Hukuki Statü, Dil

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Öte yandan, Türkiye'ye ulaşırken kullanılan fiziksel rota her iki grup için de aynı görünüyorsa da Çerkeslerin hedef destinasyonlarının Türkiye'deki Çerkes diasporasına eklemelenmek üzere gitmeyi amaçladığı Düzce, Sakarya, Çanakkale, Kayseri gibi şehirler ve hatta anavatan Kuzey Kafkasya olduğu gözlemlenirken; Türkmenlerin Türkiye'nin sınır illerinden işgücü imkanlarının daha yüksek olduğu büyük şehir ve metropollere yöneldiği görülmüştür. Hukuki statü başlığı altında yapılan karşılaştırmada ise Suriyeli Çerkeslerin de Türkmenlerin de çoğunluğunun hala geçici koruma statüsüne sahip olduğu; fakat Türkmenlerin soydaşlıkları sebebiyle vatandaşlık başvuru süreçlerinde bekledikleri ayrıcalığı görememeleri sebebiyle yaşadıkları hayal kırıklıklarını Çerkeslere oranla daha açık ve net bir biçimde ifade ettikleri sonucuna varılmıştır. Son olarak, göçmenlerin Türkiye'deki uyum süreçlerinde yaşadıkları sorunların en başında gelen dil bilmemekten kaynaklanan iletişim sıkıntısı, bu tezin saha araştırmasının özneli özelinde farklılık göstermektedir. Anadili Türkçe olan Türkmenler iletişim konusunda yok denecek kadar az problem yaşamışlardır. Buna karşılık Çerkesler, göç ettikleri ilk yıllarda yerleştirildikleri Çerkes köylerinde gündelik ihtiyaçlarını karşılayabilecek asgari düzeydeki Çerkesleri ile iletişim kurmayı başarabildikleri için Araplar kadar sıkıntı yaşamadıklarını ileri sürseler de dil bilmedikleri için eğitim ve çalışma hayatına uyum sağlamakta oldukça zorlanmışlardır.

Çerkes ve Türkmenlerin kültürel örgütlenme biçimleri, ait hissetme dereceleri, eğitim durumları, toplum tarafından nasıl algılandıkları, ayrımcılığa maruz kalma tecrübeleri ve son olarak toplumsal cinsiyet rolleri genel bir çerçevede karşılaştırıldığında ise kayda değer benzerlik ve farklılıkların olduğu sonucuna varılmıştır. Örneğin, Çerkesler köklü dernekleşme ve kültürel ağ yapıları sayesinde güçlü bir diaspora dayanışmasına müdahil olabilmeyi entegrasyon süreçlerindeki bir şans olarak değerlendirirken, Türkmenlerin daha çok yerel düzeyde ya da bireysel inisiyatifler üzerinden ilerleyerek sivil toplum ağları etrafında örgütlendikleri gözlemlenmiştir. Buna ek olarak, Çerkeslerin 'ev' / 'yuva' arayışlarının diasporanın yıllardır kurumsal düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşu ve dernekleri tarafından karşılandığı ve fakat, tarih boyu çok fazla zorunlu göçe maruz kalmış olmaları sebebiyle mekânsal algılarının –her an tekrar yerimizden edilebiliriz korkusuyla– kırılğan bir umut etrafında şekillendiği gözlemlenmiştir. Buna karşılık, Türkmenlerin göç süreçlerini 'eve / atayurdumuza döndük' söylemiyle anlamlandırdıkları, dolayısıyla geldikleri yere ait hissetmekte Çerkeslere nazaran daha az

zorluk çektikleri sonucuna varılmıştır. Eğitim açısından değerlendirildiğinde ise; Türkmenlerin anadillerinin Türkçe oluşu ocuk ve genç nüfusun entegrasyonunu hızlandırmış, daha ileri yaş gruplarının ise mesleki eğitim kollarına yönelim gösterebilmesine n ayak olmuştur. Savaş ncesi durumları değerlendirildiğinde, Çerkeslerin eğitim seviyelerine ilişkin profilleri Türkmenlere nazaran yüksek olsa da; Türkiye’ye geldikten sonra yaşanan dil, iletişim ve denklik problemleri, g sonrası entegrasyon süreçlerine olumsuz yönde etki etmiştir. Öte yandan, kültürel miras aktarımına ve geleneklerini yaşatmaya yüksek düzeyde önem veren Çerkesler, bu devamlılığı sağlayabilmek için eğitim düzeylerinin yüksek olması gerektiğini düşünmekte ve bu motivasyonla okullaşmaya önem vermektedirler.

Başlık/Konu	Suriyeli Çerkesler	Suriye Türkmenleri
Kültürel rgtlenme Biçimleri	Köklü dernekleşme & kültürel ağ yapıları; ortak bir Kafkasya’ya (anavatan) dönüş hayali etrafında kenetlenme	STK ve yerel inisiyatifler
Ait (evde) Hissetme Seviyesi	‘Yuva’ da hissetme ihtiyacı kültürel aidiyet ve diaspora kurumlarının (dernek & STK’ların) desteğiyle karşılanıyor; ‘ev’ mekân sık yer değiştirme (mevcut diasporanın da diaspora olarak konumlanma sebebi) ile kırılğan.	G ile aslında “evimize (atayurdumuza) döndük” vurgusu var.
Eğitim	Okullaşma görece yüksek; kültürel miras aktarma yüksek ilgi	Okullaşma artıyor; Türkçe eğitimi entegrasyonu hızlandırıyor, mesleki eğitim kollarına Çerkeslere oranla daha ilgili
Toplumsal Algı ve Ayrımcılık Deneyimi	Etnokltrel görünürlük düşük/özel; kendilerini ‘Çerkes’ kimlikleri üzerinden tanıttıklarında ayrımcılığa uğramadıklarını dile getiriyorlar.	Anadillerinin Türkçe olması ve kültürel yakınlıkları dolayısıyla Suriyeli kimliklerini gizleyerek gündelik hayatta ayrımcılıktan kaabildiklerini dile getiriyorlar; yine de ‘Suriyeli’ st kimlikleri sebebiyle dışlandıklarını aktarıyorlar.
Toplumsal Cinsiyet Roller	Diaspora kurumlarında kadın görünürlüğü artıyor; kadınlar eğitim ve kültürel alanlarda ne ıkabiliyorlar.	Kadın istihdamı ve kamusal görünürlük düşük düzeyde.

Tablo 2: Kültürel rgtlenme Biçimleri, Ait (Evde) Hissetme Seviyesi, Eğitim, Toplumsal Algı ve Ayrımcılık Deneyimi, Toplumsal Cinsiyet Roller

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Toplumsal algı ve ayrımcılık deneyimlerinde ise Çerkeslerin resmî kurumlar ya da otoriteler nezdindeki etnokültürel görünürlüklerinin daha sınırlı olduğu sonucuna varılmıştır. Suriye Çerkeslerinin toplumsal düzeydeki ayrımcılığı daha çok ‘Suriyeli’ kimlikleri üzerinden deneyimledikleri, gündelik yaşamlarında ise kendilerini Çerkes kimlikleri üzerinden tanıttıkları için Arap göçmenler ile karşılaştırıldıklarında daha az dışlanma problemi yaşadıkları gözlemlenmiştir. Öte yandan, Türkmenler, anadillerinin Türkçe olması nedeniyle ve Türk toplumuna kültürel yakınlıkları sayesinde ayrımcılıktan kısmen kaçabiliyor olsalar da ‘Suriyeli’ üst kimlikleri dolayısıyla dışlanmaya maruz kaldıklarını dile getirmektedirler. Bu bağlamda, Suriye’deki Türkmenlerin varlığından Türk halkının tahmin edilen düzeyde haberdar olmadığı; fakat Türkmenlerin etnokültürel görünürlüklerinin devletin sınır ve güvenlik politikaları dolayısıyla Çerkeslere nazaran daha görünür olduğu sonucuna varılmıştır. Son olarak, toplumsal cinsiyet rolleri karşılaştırıldığında Çerkes kadınlarının diaspora kurumlarının da aracılığıyla görünürlüğünün arttığı dikkat çekerken, Türkmen kadınlarının istihdam ve kamusal hayattaki katılımının görece düşük düzeyde seyretmeye devam ettiği izlenmiştir.

Tüm bu karşılaştırma unsurları göz önünde bulundurularak, tezin saha araştırmasının kullandığı beş temel faz üzerinden genel bir değerlendirme yapmak gerektiğinde ise; Türkmen ve Çerkeslerin göç kararı ve yolculuk süreçleri göz önünde bulundurulduğunda; her iki grup için de Suriye’yi geride bırakma fikrinin savaştan önce de var olduğu sonucuna varılabilir. Çerkesler, diaspora olmanın verdiği kopukluk ve tedirginlik, hatta Araplaşma korkusuyla anavatanları olan Kafkasya’ya dönme ihtimallerini 1864’ten bu yana gözden geçirdiklerini; iç savaşın yarattığı tahribatın hareketliliklerini artık mecburi kıldığını, göç etme kararlarını geri dönmek üzere aldıklarını aktarmışlardır. Bununla beraber Türkmenler, Türkiye’yi halihazırda kendi vatanları / ata toprakları olarak gördükleri için, Suriye’deki rejimin etnik kimliklerine yönelik sistematik dışlama biçimleri ve saldırılarını Türkiye’nin soydaşlarına kapılarını her daim açabileceği seçeneğini bir kenarda tutarak sineye çekebilmişlerdir.

Karşılanma fazı göz önünde bulundurulduğunda ise; Suriye Türkmenlerinin de Çerkeslerin de Türkiye’de akraba ya da tanıdıkları tarafından karşılandıkları ve dolayısıyla etnik kimliklerinin bu süreci kolaylaştırdığı çıkarımında bulunabilir. Genellikle Suriye’nin sınıra yakın bölgelerindeki akrabalarının vasıtasıyla Türkiye’ye yerleşen Türkmenlerden farklı olarak, Suriye Çerkesleri Türkiye’deki Çerkes

diasporasının sivil toplum kuruluşları tarafından karşılanmış, sonrasında kendi sülale ya da boylarından olan Çerkes ailelerle tanışma fırsatını yakalamışlardır. Sonuç olarak, her iki grup için de Suriyeliliklerinden ziyade etnik kimliklerini ön plana çıkarmak, göç serüvenleri esnasında kolaylaştırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır.

Keşif süreci bağlamında bir karşılaştırma yaparak bir sonuca yönelindiğinde, her iki grubun da Türkiye'ye göç ettikten sonraki uyum süreçlerinin yalnızca sosyoekonomik koşullar ve devlet politikaları tarafından değil, aynı zamanda taşıdıkları kültürel alt kimliklerinin niteliği ve tarihsel yükü tarafından da şekillendiği gözlemlenmiştir. Özellikle Suriye Çerkesleri, kendilerini tarihsel bir sürgün halkı ve fakat Türkiye'deki diaspora topluluğunun da bir parçası olarak konumlandırmaları nedeniyle, keşif süreçlerindeki ilişkilerinde nispeten temkinli ve içe kapalı bir pozisyon benimsemişlerdir. Öte yandan, Suriye Türkmenleri ise, ata toprakları olan Türkiye'ye karşı hissettikleri aidiyet duyguları nedeniyle ev sahibi toplum tarafından, misafirden ziyade birer 'soydaş' olarak algılanma taleplerine büyük ölçüde karşılık bulamamış; homojen bir Suriyeli göçmen kategorisi altında değerlendirilmekten duydukları rahatsızlığı sıkça dile getirmişlerdir. Beklentileri ile gerçekte karşılaştıklarının çarpıştığı noktada başlayan keşif süreci; Suriye Türkmenlerinin gelecekleriyle ilgili aldıkları kararlar için bir dönüm noktası niteliğinde olmuştur. Suriyeli Arap mültecilerle aynı hukuki ve toplumsal grup olarak değerlendirilmenin mağduriyetiyle bir 'kimliksel belirsizlik' ve 'tanınmama' dolayısıyla hayal kırıklığına uğradıklarını beyan eden Suriye Türkmenleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin stratejik olarak kendilerine özel politikalar üretmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Dolayısıyla, her iki grubun da keşif süreçleri için şu çıkarımda bulunmak yanlış olmayacaktır; Suriye Türkmenleri ve Çerkesler zorunlu göç deneyimleri kapsamında yalnızca Türkiye'yi değil, aynı zamanda kendilerini ifade edebilmenin ya da temsil edilmenin de sınırlarını keşfetmeyi öğrenmişlerdir. Göçmenler olarak zorlu koşullara adapte olmak zorunda klasalar da çoğu özgürlüklerini de Türkiye'de rejim baskısından uzakta keşfediyorlar.

Adaptasyon sürecine ilişkin değerlendirmeler ise Suriye Çerkesleri ve Türkmenler için farklılık göstermiştir. Türkmenler, adadillerinin Türkçe olması, örf ve adetlerinin benzer olması, iç savaştan önce de Türkiye'deki akrabalarının yanına halihazırda geliyor olmaları nedeniyle kendilerini zaten yeterince adapte hissetmiş; yalnızca vatandaşlık talepleri geri çevrilenler istihdam edilme konusunda sıkıntı yaşadıkları için ekonomik

anlamda zorlandıkları bir adaptasyon sürecinden geçmişlerdir. Öte yandan Çerkesler, diaspora olmalarının verdiği kendi kabuğuna çekilme eğilimleri ile Türk toplumundan ziyade öncelikli olarak Türkiye’deki Çerkes diasporasına eklemelenmeyi tercih ettikleri bir adaptasyon döneminden geçmişlerdir. Çünkü Çerkesler, göç ederken dahi sürgünle yoğrulmuş tarihsel bellekleri üzerinden bir dayanıklılık üretme ihtiyacı duymakta; göç etmek durumunda kaldıkları bu yeni ülkede de bir savaş çıkması ihtimalinde ne yapacaklarını düşünmek zorunda hissettikleri bir konuma sürüklenmektedirler. Türkiye’deki diasporanın düzenine uyum sağlamak, Çerkeslerin kendilerini bir göçmenden ziyade Türkiye’deki Çerkeslerin bir parçası ya da kendi tabirleriyle Kafkasya’dan gelen birer ‘turist’ gibi hissetmelerine neden olmuş; bu da psikososyal anlamda adaptasyon süreçlerini kolaylaştırmıştır.

Son olarak, geri dönme(me) kararı fazı için Suriye Türkmenleri ve Çerkeslerin çok farklı eğilimlerde oldukları saptanmıştır. Suriye Türkmenleri için Suriye’deki Türk varlığının devam etmesi, bölgedeki Türk köylerinin çeşitli terör unsurlarının eline bırakılmaması kritik önem arz etmekte; dolayısıyla Türkmenler için kendi topraklarına dönmenin tercihten öte vicdani bir yükümlülük olduğu gözlemlenmiştir. Çerkesler ise geri dönüş söz konusu olduğunda Suriye’den ziyade anavatanları Kafkasya’ya gitmenin öncelikli opsiyonları olduğundan bahsetmişlerdir. Fakat her iki grup da iç savaşın ve Esad yönetiminin sona etmesinin Suriye’nin ekonomik, siyasi ve politik anlamda yeterli standartlara ulaşması için yeterli olmadığının altını çizmişlerdir. Ancak belirtildiği üzere, Türkmenler yeterli koşullar sağlandığında geri dönmeyi istediklerini dile getirirken, Çerkesler için bu durum şimdilik bir seçenek olarak görünmemektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında, Suriye Türkmenleri ve Çerkesleri örnekleri üzerinden de aktarıldığı üzere, göçmenlerin kültürel kimliklerinin adaptasyon süreçlerinde kolaylaştırıcı bir etken olarak karşılırlarına çıktığı sonucuna rahatlıkla varılabilir. Dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti’nin göç politikalarının toplumsal katkı anlamında yeterli seviyeye ulaşabilmesi için, göçmenleri tekil ve homojen bir kitle olarak değil; farklı tarihsel arka planlara, kültürel aidiyetlere ve kimliksel deneyimlere sahip topluluklar olarak tanıyan bir yaklaşım sergilemesi olumlu sonuçlar doğurabilir çıkarımında bulunulabilir. Fakat burada vurgulanmak istenen sonuç; yalnızca belirli kültürel gruplara ayrıcalık sunulması değil; aksine tüm göçmen gruplar için kesişen kimlikleri (etnisite, dil, mezhep, sınıf) dikkate alan, eşitlik ilkesine dayanan ve kültürel

haklarla sivil hakları birlikte tanıyan bir tanıma politikası geliştirmektir. Sonuç olarak, göçmenleri kültürel kimliklerinden arındırarak ‘tek tip Suriyeli’ kimliğine indirgemek yerine, onların çoğul aidiyetlerini dikkate alan, kimliklerini bastırmak yerine güçlendiren, hak temelli bir göç politikası geliştirilmesi hem etik hem de işlevsel açıdan daha sürdürülebilir sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKÇA

- Adamson, F. B., & Tsourapas, G. (2022). Greece and Turkey: From State-Building and Developmentalism to Immigration and Crisis Management. J. F. Hollifield, P. L. Martin, P. M. Orrenius, & F. Heran içinde, *Controlling Immigration* (s. 598-622). Stanford, California: Stanford University Press.
- AFAD. (2015, Kasım). *Türkiye'de Türkmenlere Yardım: AFAD Barınma, Beslenme, Isıtma, İlaç, Giyim ve Temizlik gibi İnsani Malzemeleri Türkmenlere Ulaştırdı*. AFAD Üç Aylık Süreli Yayını: <https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/3507/xfiles/kasim-dergi1.pdf> adresinden alındı
- Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166-191.
- Akçay, S., & Koca, E. (2024). Nitel Araştırmalarda Veri Doygunluğu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 829-848.
- Akalın, A. (2007). Hired as a Caregiver, Demanded as a Housewife: Becoming a Migrant Domestic Worker in Turkey. *European Journal of Women's Studies*, 14, 209-225.
- Akbulat, E. F. (2018). Suriye Çerkesleri: Suriye İç Savaşı ve Mülteci Krizine Suriye Çerkesleri Perspektifinden Bir Bakış. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 1-17.
- Akbulat, E. F. (2018, Temmuz). Suriye İç Savaşıyla Ortaya Çıkmış Zorunlu Bir Göç: Suriye Çerkesleri, İstanbul İli Örneği. *Lectio Socialis*, 2(2), s. 143-152.
- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler*. (İ. Savaşır, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Appadurai, A. (1990). Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy. *Theory, Culture & Society*, 7(2-3), 295-310.
- Appadurai, A. (2005). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. London: University of Minnesota Press.
- Aslan, C. (2019). "Benim Adım 1864: Çerkes Hikayeleri" Eserinde Çerkes Sürgünü Üzerine Sosyolojik Notlar. *Sosyoloji Notları*, 3(1), 39-60.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2018). Etnisite, Kimlik ve Dış Politika: Türkiye'nin Suriye Türkmenleri Politikası. *PESA International Journal of Social Studies*, 4(1), 105-123.
- Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), s. 231-274.
- Barth, F. (1969). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Boston: Little, Brown and Company.

- Bartram, D., Poros, M. V., & Monforte, P. (2019). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. (I. A. Tuncay, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki Yabancılar*. (E. Barca, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bellingcat. (2019). *Syrian Turkmen Groups in Latakia: An Overview*. Araştırma Raporu, Amsterdam.
- Benhabib, S. (2016). *Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berry, J. (1997). Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), s. 5-34.
- Besleney, Z. A. (2016). *Türkiye'de Çerkes Diasporasının Siyasi Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bhabha, H. K. (2004). *The Location of Culture*. Londra ve New York: Routledge.
- Biernacki, P., & Waldorf, D. (1981). Snowball Sampling: Problems and Techniques of Chain Referral Sampling. *Sociological Methods & Research*, 10(2), 141-163.
- Bourdieu, P. (2022). *The Logic of Practice*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Bozoğlan, İ. (2020). *Suriye Türkmenleri II: Halep Türkmenleri*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Brewer, K., & Yüksek, D. (2006). *A Survey on African Migrants and Asylum Seekers in İstanbul*. Migration Research Center - KU (MiReKoc). İstanbul: Koç University. Migration Research Center - Koç University (MIREKOC). adresinden alındı
- Brubaker, R. (1992). *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür - Kimliğin Gücü*. (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S., Haas, H. d., & Miller, M. J. (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (5 b.). New York: Palgrave Macmillan, Guilford Press.
- Cevizci, T. S. (2023). *Suriye Türkmenlerinin Siyasi Tarihi*. İstanbul: LiteraTürk Academia.
- Cimuk, P. (2025, Ocak 12). *KAFFED Suriye Çerkesleri Özel Yayını*. Kafkas Dernekleri Federasyonu Youtube Kanalı: <https://www.youtube.com/watch?v=mloyPW1xzzw> adresinden alındı

- Clifford, J. (1994). *Traveling Cultures*. L. Grossberg, J. Radway, C. Nelson, & P. Treichler içinde, *Cultural Studies*. New York ve Londra: Routledge.
- Creswell, J. (2012). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Boston: Pearson.
- Eder, M. (2015). Turkey's Neoliberal Transformation and Changing Migration Regime: The Case of Female Migrant Workers. S. Castles, D. Ozkul, & M. A. Cubas içinde, *Migration, Diasporas, and Citizenship*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Erdoğan, M. (2017). *Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri - Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği*. Marmara Belediyeler Birliği. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerle Uyum İçin Yaşamın Çerçevesi*. The UN Refugee Agency - UNHCR. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erdoğan, N. (2016). *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan, N. (2016). *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Faist, T. (2007). *Dual Citizenship in Europe: From Nationhood to Societal Integration*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Fransa İstihbarat Birimi: Şam - Kuneitra. (2024). *Suriye Çerkesleri*. İstanbul: Papirüs Yayıncılık.
- Fusch, P. I., & Ness, L. R. (2015). Are We There Yet? Data Saturation in Qualitative Research. *The Qualitative Report*, 20(9), 1408-1416.
- Gündoğdu, Ü. G. (2023). *Suriye İç Savaşı ve Suriye Türkmenleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Geddes, A., & Scholten, P. (2016). *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: Sage Publications.
- Geerts, C. J. (2007). *Kültürlerin Yorumlanması*. (H. Gür, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gilroy, P. (1993). *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness*. Londra ve New York: Verso.
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins*. New York: Oxford University Press.
- Gruber, M., Eberl, J.-M., Lind, F., & Boomgaarden, H. G. (2021). Qualitative Interviews with Irregular Migrants in Times of COVID-19: Recourse to Remote Interview

- Techniques as a Possible Methodological Adjustment. *Forum Qualitative Sozialforschung*, 22(1).
- Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How Many Interviews are Enough? An Experiment with Data SATuration and Variability. *Field Methods*, 59-82.
- Hall, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. J. Rutherford içinde, *Identity: Community, Culture, Difference* (s. 222-237). Londra: Lawrence & Wishart.
- Hall, S. (1996). Introduction: Who Needs 'Identity'? S. Hall, & P. D. Gay içinde, *Questions of Cultural Identity* (s. 1-17). Londra: Sage Publications.
- Hollifield, J. F., Orrenius, P. M., & Martin, P. L. (2020). *Controlling Immigration : A Global Perspective*. California: Stanford Universtiy Press.
- Honneth, A. (2005). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: Polity Press.
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye'de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Ireland, P. (2004). *Becoming Europe: Immigration, Integration, and the Welfare State*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Küçükakbulut, E. (2025). Esad Rejiminin Devrilmesinin Ardından Suriye Türkmenlerinin Hareketlilik ve Adaptasyon Refleksleri. *Florya Chronicles of Political Economy*, 11(1), 79-110.
- Kaşlı, Z., & Erensu, A. İ. (2016). A Tale of Two Cities: Multiple Practives of and Degrees of 'Transit' in and through Turkey. *Journal of Refugee Studies*, 29(4), 528-548.
- Kanbolat, H. (2012). *Suriye Türkmenleri*. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- Kaplan, Y. (2022). Uluslararası Göç ve Mültecilik. B. Başkan, & M. E. Kula içinde, *Uluslararası Göç ve Mültecilik* (s. 15-29). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Karabacak, M., Musa, E., & Koparan, Ö. (2025, Şubat 18). YTB Heyetinden Bayırbucak Türkmen Bölgesine Ziyaret. Anadolu Ajans.
- Kastoryano, R. (2000). *Kimlik Pazarlığı: Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri*. (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaya, A. (2004). Avrupa Birliği, Avrupalılık ve Avrupa-Türkleri: Tireli ve Çoğul Kimlikler. *Cogito: Avrupa'yı Düşünmek Özel Sayısı*(39), s. 324-332.
- Kaya, A. (2011). *Türkiye'de Çerkesler: Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. (2016). *İslam, Göç ve Entegrasyon*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Koparan, Ö., Özcan, E. E., Musa, E., & Karabacak, M. (2025, Şubat 25). *Şam'da Ulusal Diyalog Konferansı'nda Milli Birlik ve Ortak Gelecek Vurgusu*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/samda-ulusal-diyalog-konferansinda-milli-birlik-ve-ortak-gelecek-vurgusu/3492856> adresinden alındı
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. New York: Oxford University Press.
- Marigny, E. T. (1837). *Three Voyages in the Black Sea to the Coast of Circassia*. Londra: John Murray Publishing House.
- Marshall, T., & Bottomore, T. (1992). *Citizenship and Social Class*. Londra: Pluto Press.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1998). *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millenium*. Oxford, New York: Clarendon Press.
- Mead, G. H. (1962). *Mind, Self and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Merry, L., Clausen, C., Gagnon, A. J., Carnevale, F., Jeannotte, J., Saucier, J.-F., & Oxman-Martinez, J. (2011). Improving Qualitative Interviews with Newly Arrived Migrant Women. *Qualitative Health Research*, 976-986.
- Miles, M., & Huberman, A. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. California: Sage Publications.
- Modood, T. (2013). *Multiculturalism: A Civic Idea*. New Jersey: Polity Press.
- Nail, T. (2015, Aralık 1). The Figure of the Migrant, An Interview with Thomas Nail. (E. Wolters, Röportaj Yapan) <http://www.critical-theory.com/the-figure-of-the-migrant-an-interview-with-thomas-nail/> adresinden alındı
- Nail, T. (2022). *Göçmen Figürü*. (D.R. Eşli, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okin, S. M. (1999). *Is Multiculturalism Bad for Women?* Princeton: Princeton University Press.
- Ong, A. (2004). *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*. Londra: Duke University Press Books.
- ORSAM. (2012). *Suriye Çerkesleri*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Ankara.
- Oztürk, A. (2012, Temmuz 02). *Suriye Çerkesleri Ana Vatanlarına Dönüyor*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/arsiv/suriye-cerkesleri-ana-vatanlarina-donuyor/358199> adresinden alındı
- Parla, A. (2023). *Kırılgan Umut: Türkiye'de Göç ve Aidiyetin Sınırları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Phinney, J. (1992). The Multigroup Ethnic Identity Measure: A New Scale for Use with Diverse Groups. *Journal of Adolescent Research*, 7(2), s. 156-176.
- Pieterse, J. N. (2001). Hybridity, So What? The Anti-Hybridity Backlash and the Riddles of Recognition. *Theory, Culture & Society*, 18(2-3), 219-245.
- Saybaşıllı, N. (2011). *Sınırlar ve Hayaletler: Görsel Kültürde Göç Hareketleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Scott, J. C. (1992). *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven: Yale University Press.
- Shaw, J. (1997, Aralık). The Many Pasts and Futures of Citizenship in the European Union. *European Law Review*, 22(6), 554-572.
- Sheffer, G. (2003). *Diaspora Politics: At Home Abroad*. New York: Cambridge University Press.
- Silverman, D. (2014). *Interpreting Qualitative Data*. Londra: Sage Publications.
- Silverman, D., & Gubrium, J. F. (1989). *The Politics of Field Research*. Londra: Sage Publications.
- Smith, A. D. (1991). *National Identity*. Londra: Penguin Books.
- Soysal, Y. N. (1994). *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sunata, U. (2021). Diasporik Kimliğiniz, Lütfen!: ABD'deki Çin Diasporası. S. G. Ihlamur-Öner, & N. A. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç* (s. 459-482). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşek, D. (2018). Integration Processes of Syrian Refugees in Turkey: 'Class-based Integration'. *Journal of Refugee Studies*, 33(3), 537-554.
- Tümtaş, M. S. (2020). *Nöbetleşe Dışlanma: Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taylor, C. (1994). The Politics of Recognition. C. Taylor, K. A. Appiah, J. Habermas, S. C. Rockefeller, M. Walzer, & S. Wolf içinde, *Multiculturalism* (s. 61-149). New Jersey: Princeton University Press.
- TİKA. (2014, Eylül 25). *Lübnan Akkar ve Bekaa Bölgelerindeki Suriyeli Türkmen Mültecilere Gıda Yardımı*. https://tika.gov.tr/detail-lubnan_akkar_ve_bekaa_bolgelerindeki_suriyeli_turkmen_multecilere_gida_yaridimi/ adresinden alındı
- Turner, V. (2011). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. New York: Aldine Transaction.

- UNHCR. (2025, Ağustos 21). *3RP - Regional Refugee and Resilience Plan*. Ağustos 30, 2025 tarihinde Operational Data Portal: <https://data.unhcr.org/en/situations/syria> adresinden alındı
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 447-467.
- Williams, R. (2024). *Anahtar Sözcükler*. (S. Kılıç Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wright, M., & Bloemraad, I. (2012, Mart). Is there a Trade-off Between Multiculturalism and Sociopolitical Integration? Policy Regimes and Immigrant Incorporation in Comparative Perspective. *Perspectives on Politics*, 10(1), 77-95.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H. R. (2012). *Türkiye'nin Türkmen Politikası ve Suriye Türkmenleri*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). İstanbul: Dış Politika Etütleri.
- Yeğenoğlu, M. (2016). *Avrupa'da İslam, Göçmenlik ve Konukseverlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Elmashan KÜÇÜKAKBULUT	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Fakülte	İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Bölümü	Siyaset Bilimi
Yüksek Lisans	
Üniversite	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Kültür Yönetimi
Programı	Kültür Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı
Makale ve Bildiriler	
1. Küçükakbulut, E. (2025). Esad Rejiminin Devrilmesinin Ardından Suriye Türkmenlerinin Hareketlilik ve Adaptasyon Refleksleri. <i>Florya Chronicles of Political Economy</i> , 11(1).	
2. Küçükakbulut, E. (2025). Suriye Türkmenlerinin İç Savaş Sonrası Geri Dönüş Eğilimleri. <i>UPA Strategic Affairs</i> , 6(2).	
3. Hamza Çelikyay, H., & Küçükakbulut, E. (2025). Kentsel Göç Politikaları ve Belediyelerin Sorumlulukları: Yasal, Kurumsal ve İdari Düzlemde Bir Değerlendirme. A. Kavas, & H. Olgun içinde, Cumhuriyetin 100. Yılında Yerel Yönetimler (s. 489-506). Ankara: İdealKent Yayınları.	
4. Küçükakbulut, E. (2023). Kahramanmaraş Depremi Sonrası Yabancı Uyraklı Göçmen Hareketliliği: Afettede Suriyeliler. Presented at the 9. <i>Hitit Öğrenci Kongresi</i> , Çorum.	
5. Küçükakbulut, E. (2021). İbn Haldun'un Umranında Çiftçilik Sanatı ve Neo-Liberal Düzendeki Dönüşen Tarım Politikaları. <i>Journal of Economics and Political Sciences</i> , 1(1).	
6. Küçükakbulut, E., & Korkmaz, B. (2019). Kentsel Mutabakat: Düğüm Çözmeye Teoriden Başlamak. Presented at the <i>USBİK Sosyal Bilimler Kongresi</i> , Nevşehir.	